

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

J. V. CHRISTENSEN

TIDER OG SKIKKELSER
I MIDTSJÆLLANDS
HISTORIE

(VIII)

SÆRTRYK AF RINGSTED FOLKETIDENDE

RINGSTED
FOLKETIDENDES BOGTRYKKERI
1931

**BLADE AF
RINGSTED RAADHUS' GL. HISTORIE**

Naar Rutebilerne nu daglig kører op paa Pladsen foran Ringsted Raadhus, er det en gammel Historie, der gentager sig — blot i en ny Tids Form. Thi saalænge vi her i Landet har haft et ordnet Befordringsvæsen og indtil for ca. 100 Aar siden, svingede de gamle Deligencer eller Dagvogne op paa denne Plads eller rumlede ind gennem den Port, der førte ind til det indre Gaardkomplex, der laa paa den nuværende Raadhusgaards Grund. Hvor nu Automobilhornenes noget ensformige Toner lyder, gjaldede iordum de kørende og ridende Postilloners Posthorn — endnu er Hornet jo det danske Postvæsens Vartegn.

Nu da Spørgsmaalet om denne Plads' Indretning atter er rykket i Forgrunden ved Forhandlin-

gen om Kirkens Omgivelser, kan det have sin Interesse at høre lidt om denne den historiske Kirkes Naboplads, der ogsaa har sin Historie.

*

Ved forrige Aarhundredskifte laa der paa den Plads, hvor Ringsted har haft Raadhus i det sidste Hundred Aar, en gammel vidtstrakt Gaard, i hvilken der i 1801 og de følgende Aar residerede en Postmester og privilegeret Gæstgiver *Henrichsen*. Postvæsenet var paa den Tid ogsaa Befordringsvæsen, og i den gamle, vidtstrakte Gaard var det ikke Posten af Breve og Aviser, der lagde Beslag paa den store Plads. Nej, Ringsted var Centrum for de sjællandske Deligenceruter; derfor skulde dens *Postgaard* kunne rumme mange Rejsende ved Lejlighed.

Ringsteds gamle Postgaard laa altsaa Side om Side med Kirken, og saaledes havde det vistnok været i lange Tidsrum. I hvert

Fald menes det — efter en Overlevering — at være i denne Skænkestue, at den svenske Konge Carl Gustav i 1658 mødtes med de danske Udsendinge og betroede dem, at det kunde være lige meget, om deres Konge hed Carl eller Frederik, noget, som Danskerne dog, hvad de senere viste, havde en helt anden Mening om.

Hvad der laa paa Raadhusets nuværende Plads for 125 Aar siden

var et helt Virvar af Bygninger, en Eventyrverden, der vilde kunne have givet en Ingemann eller Bergsøe Stof til lange Romaner.

I 1801 bestod Postgaards-Komplekset af (a) en Bygning til Gaden paa 21 Fag, over de 4 midterste Fag var en 2. Etage med Facade baade til Gade og Gaard, altsaa en Slags udvidet Kvistbygning. Inde i Gaarden var ud for de 8 af Bygningens Fag tilbygget en Gang, fra hvil-

ken man kunde gaa ind til Værelserne i den lange Bygning. Og disse var mange. I den ene Ende af Bygningen var Skænkestue til den ene Side af en Gennemkørselsport; til den anden Side var der Postkontor. Baade i Stueetagen og i den 2. Etage var der indrettet talrige Værelser for Rejsende, Skænkestuen var forsynet med Bilæggerovn, Værelserne med „Vindovne med Rør og Tromler“ eller „2 Etages Kakkelovne“.

Bygningen var opført af Ege Bindingsværk med Tegltag.

Bag Forhuset laa paa den Plads, hvor nu Arrest- og Raadhusgaarden og rimeligvis en tilstødende Del af „Central“ er, en Vrimmel af Bygninger, saaledes fra Nord til Syd et 6 Fags Sidehus (b) af Ege Bindingsværk med Tegltag, „2 Lofter høj“, rummende Bryghus forneden, Sovekammer og mindre Kamre foroven. I Bryghuset var en Vandkumme af Ege- og Bøge-

planker, forsynet med Post. Endvidere en indemuret Brændevins-Bindel(?) med Hatlaag og Piber samt Svaletønde. Gaardens andet Sidehus (c) var paa 30 Fag og forsynet med Straatag; den største Del var indrettet til Kamre, rimeligvis for Deligencekuske osv., en Del var „Appartementer“, Pakhus og Stald. Til denne „Længde“ stødte (d) et 6 Fags Sidehus indrettet med Port (til Vogne) og Stald. Et 10 Fags Sidehus (e) var indrettet til Stue, Køkken, Vaskehus, Karlekamre og Rullestue. Herfra var udbygget en saakaldet „Lyde“, nærmest et Halvtagshus (Straatag). Bagved dette laa et straatækket 17 Fags Hus (f) indrettet til Kamre og Stalde. Endvidere en 11 Fags Trærbygning, indrettet til Lo, Lade og Vognremisse (g).

„Bag Gaarden ud til Haugen“ laa en 7 Fags Bygning til Stald og Hønsehus (h).

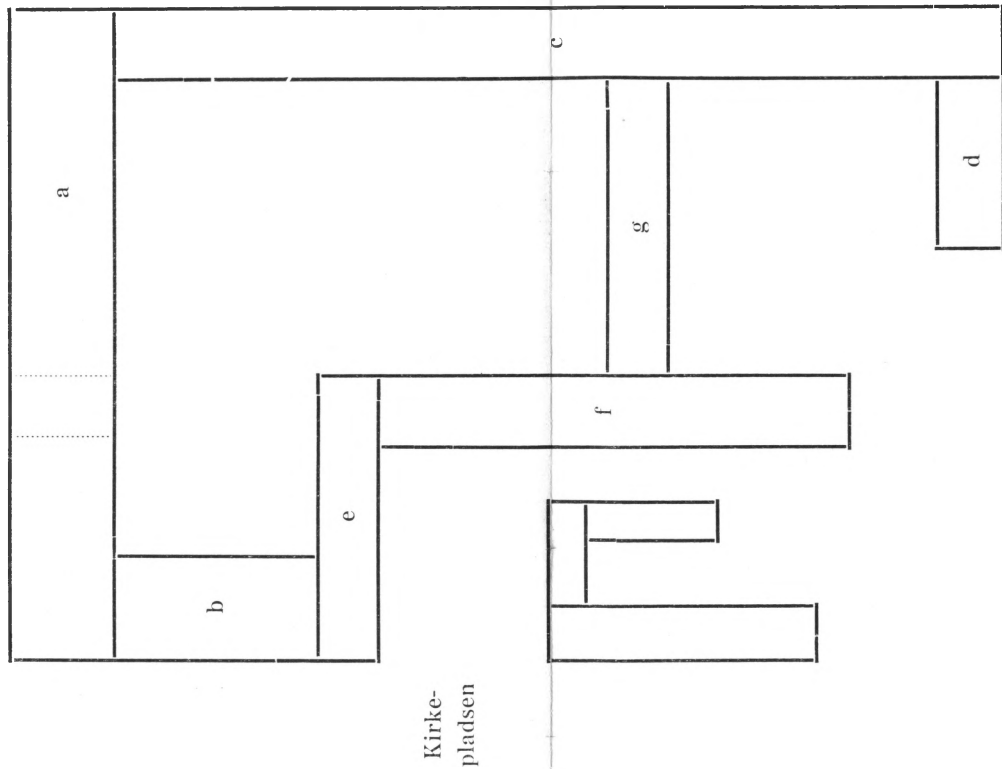
Denne Skildring af hele det nu-

værende Raadhusomraade giver et meget anskueligt Billede af den Plads, hvor den sjællandske Samfærdsel til Tider midtsamlede sig.

Det var et meget brandfarligt Komplex, og den 21. Juni 1806, da Ild opstod i Klostret, brændte hele „Postgaarden“ — samt 22 andre Ejendomme i Ringsted.

Billedet af den gamle Bebyggelse paa det nuværende Raadhus' Plads fuldendes imidlertid først, naar man er opmærksom paa, at der mellem Postgaarden og Kirken — vist med Facade mod Kirkegaarden — laa endnu en Ejendom, nemlig Kordegn Motzfeldts 13 Fags Beboelsesbygning, opført af Ege-Bindingsværk, med Tegltag til Kirkesiden og Straatag til Gaardsiden. Udhusene til Kordegnens Bygninger, der maa antages at have ligget ind imod „Postgaarden“, var en lerklinet, straatækket Bygning til Stald og Faarehus og en lignende

Sct. Bendtsgade

Rekonstrueret Plan over den gamle »Postgaard« paa Raadhusets Plads indtil 1806.

(Bogstaverne svarer til Angivelser i Artiklen.)

indrettet til Lo og Lade. Kordeg-
nens Bolig var jo godt beliggende
som Embedsbolig.

Alt dette jævuede Ilden med
Jorden hin kritiske 21. Juni 1806.

Den gamle Henrichsen
ske Gaard var til Brandskade
vurderet til 9830 Rigsdaler og
som alle Købstadejendomme for-
sikret i Købstædernes Brandfor-
sikring.

Postmester Henrichsen ses
strax at være gaaet i Gang med
Genopførelsen af sin „Postgaard“.
Af Brandforsikringens Taxa-
tionsprotokol ses det, at Bygnin-
gerne til den ny Gaard har været
saa vidt fremme, at 26 Fag Ud-
hus, Ege Bindingsværk, kan for-
sikres den 6. Oktober 1806 for
2630 Rigsdaler, 22 Fag Stuehus,
2 Etager, Grundmur, forsikres
den 27. Oktober 1806. Allerede
ved den kommende Vinters Ind-
træden har Post- og Befordrings-
væsenets Kvarter været i Orden.
To andre Sidehuse, henholdsvis
paa 15 og 16 Fag, er først fær-

dige til Forsikring den 2. August 1807 for henholdsvis 2680 og 2400 Rigsdaler. Ialt er det nye Komplex forsikret for 16,510 Rigsdaler, altsaa for en betydelig større Sum end det gamle.

Da navnlig Forhuset har stor Interesse, idet det delvis staar i samme ydre Skikkelse den Dag i Dag, ser vi efter i Brandforsikringens officielle Vurdering i 1811, der giver en udtømmende Skildring af dets Indretning.

Huset er 22 Fag med Grundmur og Tegtag, 45 Alen 9 Tm. langt, 18 Al. 8 Tm. dybt, 11 Alen højt, Murene er 11 Tommer tykke i Blændingerne, 18 Tm. tykke i Pillerne. Underste Etage er indrettet til 10 Værelser foruden Køkken og Gennemgang, hvorfra Trappe til øverste Etage, hvor der er 15 Værelser og Gang helt igennem. Udlængerne, der er indrettede til Lader, Stalde osv., er alle Ege Bindingsværk men nu forsynede med Tegltage. I den vestre Sidelængde — den ind imod

Kirken — var der Kælderstue (dvs. simplere Beværtning), Bryggers osv. Gaarden synes efter Genopførelsen at have dannet en regelmæssig Firkant. Kordegneboligen var forsvundet. I Gaarden fandtes ikke mindre end 3 Brønde med behørigt Pumperedskab. Forsikringssummen ansattes i 1811, da Pengenes Værdi var stærkt nedadgaaende, til 21,760 Rigsdaler.

Men hvorledes er det gaaet til, at Ringsted har faaet Postmester og privilegeret Gæstgiver Heinrichsens efter sin Tid flotte Ejendom til Raadhus? Ja, det er en lang Historie, som ingenlunde har været let at udrede, da Byens Arkivalier fra dette Tidsafsnit er meget sparsomme.

*

Byens gamle Raadhus var en lidet anselig Bygning, der laa paa Hjørnet af Torvet og Søgade (nuværende Boghandler P.

V. Hansens Ejendom, nyopført 1891). Af Papirer i Sorø Amtsarkiv, nu i Landsarkivet, ses det, at der allerede i 1806, rimeligvis som Følge af de store Forandringer, der sker i Byen efter Branden, har været Planer om at skaffe Byen et nyt Raadhus, eller som det den Gang hedder: en ny Raadstuebygning. En Murermeister J. J ø r g e n s e n, København, har under 14. Oktober 1806 udarbejdet et Overslag, der beregner Bygningen til at koste 21,516 Rigsdaler 2 Mark 14 Skilling at opføre. Om det er dette Tilbud — eller et andet — der d. 19. Februar 1807 er tilsendt Kancelliet (Regeringen), kan ikke nu ses. Mest interessant er det i Amtsarkivet bevarede Bilag — en Tegning til en Raadstuebygning i Ringsted, udført af en Mand, der hedder L. D. D e h l s e n. Tegningen viser, hvor beskedne Kravene til en offentlig Bygning den Gang har været. Selve Tegningens arkitektoniske

Egenskaber virker jo ingenlunde pynteligt. Vi har ved Landsarkivets Velvillie ladet den gamle Tegning reproducere for at give Nutids Mennesket en Forestilling om Fortids Beskedenhed. Det er ikke klart, hvorledes det egentlig er gaaet med disse Planer. Bygningen her ligner, hvad Indretning og Udstyr angaar, meget den, der til 1891 laa paa Hjørnet af Torvet og Søgade. Saavidt man kan skønne, er alle Planer om et nyt Raadhus blevet stillet i Bero fra 1807 til 1814 — den engelske Krigs Tid.

Sidst paa Aaret 1814 faar Ringsted en ny Byfoged, Conrad Harhoff, der kommer direkte fra Amtskontoret i Sorø, hvor den almægtige Stemann residerede; Stemann interesserede sig stærkt for den ny Ringsted-Byfoged. Og da denne derfor allerede i Aaret efter sin Overtagelse af Embedet begynder at arbejde for den nu 10 Aar gl. Raadstuesag, ses det da ogsaa, at

han strax har Amtets Bevaagenhed. Den 7. Maj 1815 indsender Amtmanden en Indstilling fra Byfoged Harhoff om, at den gamle Raadstue maa nedbrydes, og at der i Stedet maa opføres en ny til Arrester, Raadstue og Tingsted. Kancelliet svarer ikke. Den 4. November 1815 lader Harhoff atter høre fra sig. I de forløbne Maaneder er Priserne svinget saa meget, at det forrige Overslag ikke gælder mere, og han spørger nu, om han ikke maa opføre Raadhus efter en Plan fra 1807.

Men den Gang — som senere i Tiden — var det galt med Pengene. Kancelliet svarer d. 23. December 1815, at „F i n a n s c a s s e n a l d e l e s i k k e k a n y d e n o g e n H j æ l p“ til hverken den ene eller den anden Bygnings Opførelse. I samme Julehilsen udtalte Kancelliet Ønsket om, at det maatte blive undersøgt, om Distriktet overhovedet kunde bære de til et saadant Foretagende nødvendige Omkostninger „uden

at sættes ud af Stand til at bære Afgifterne til Statskassen“. Det er jo ikke til at tage fejl af.

Men samtidig udkaster Kancelliet den Plan, som — ganske vist først efter yderligere 12 Aars Forløb — skulde blive til Virkelighed, om ikke man burde søge at k ø b e e n G a a r d og indrette den for det ønskede Formaal, eller hvis dette ikke lykkes, da at indskrænke sig til at o p f ø r e e t F æ n g s e l a f N y t. Samtidig oplyses det, at Kancelliet har smidt en til dette indsendt Tegning væk.

Naar der derefter atter gaar mange Aar, inden der skrides til Handling, hænger det utvivlsomt sammen med den grænseløse Forvirring, der opstaar i Landet i økonomisk Henseende i Aarene op imod 1818 og de derefter følgende Aar.

Først fra Midten af Tyverne begynder Kaarene atter at bedres, og saa sker der noget.

Postmester og privilegeret

Gæstgiver Henrichsen er død, og hans Enke har afstaaet Virksomheden i 1811 til en Søløjtnant K r i e g e r og P r æ t o r i u s, Holmegaard. 1817 nævnes: Postgaarden, privilegeret Gæstgiver J e n s D a h l A h r e n t z e n. Hvor længe han har haft „Postgaarden“, som den nu stadig kaldes, faar man indirekte Besked om gennem en Kundgørelse i „Statstidende“ („Berl. Tid.“) — saalydende:

„Da jeg har solgt Ringsted Postgaard og henflytter til min tilkøbte Gaard Roskilde Hvile, bortsælges Indog Udbo, som for Gæstgiveriet er bekostet siden 1. Oktober 1816, da jeg overtog samme, nemlig linnede og uldne Puder til Gæstesenge samt ordinære Folkesenge, en Del Sengesteder til 1 og 2 Personer med Omhæng af Møbelsirts og Sirtsfattun, 6 nye Feltsenge, nogle moderne bejtsede Udtrækssenge til 1 Person. En Del større og mindre Spejle med Mahogny Rammer, Stole med faste og løse Sæder . . . en Del slebne Vin- og Ølglas, moderne Kaffekander og Themaskiner, Køkkentøj og Ildtænger

med Skuffer, Vinduesgardiner, Lys-
sakse osv. osv.

Ringsted Postgaard, 4. Marts 1818.

A h r e n t z e n.“

Ringsted Postgaards Ejerfor-
hold for godt Hundrede Aar siden
er ikke helt lette at udrede. Saa-
meget ved man dog, at 1821 ejes
den af en Mand ved Navn P e t e r
R u g a a r d, der den 2. Maj 1821
sælger Gaarden til en Løjtnant
J a c o b s e n. Den kaldes da
„Ringsted Post- og Gæstgiver-
gaard“.

Der synes imidlertid at have
været Vanskeligheder med Han-
delen; thi ved et Forlig af 19.
Marts 1923 vender Ejendommen
tilbage i P e t e r R u g a a r d s
Besiddelse. Han er paa den Tid
under Virkningerne af Pengefor-
virringen, hvilket ses deraf, at
der hviler to Panteobligationer
paa Ejendommen paa henholdsvis
18,000 og 12,000 Rigsdaler. Peter
Rugaard har paa den Tid over-
taget Roskildehvile, og han har

formodentlig derfor været til at handle med. I hvert Fald er Byfoged Harhoff nu skredet til Handling — uden som det synes først at gaa Kancellivejen.

Den 15. Februar 1826 læses inden Ringsted Bytingsret følgende Købekontrakt, der er Grundlaget for den nuværende Raadhusorden i Ringsted:

„Mellem os underskrevne mig Gæstgiver Peter Rugaard af Roskildehvide og mig Kancelliraad og Byfoged Harhoff af Ringsted er indgaaet følgende Købekontrakt:

Jeg Rugaard afhænder herved til Ringsted Købstad og Herred den mig i benævnte Købstad tilhørende saakaldte Postgaard, beliggende i St. Bendtsgade strax ved Kirken under gl. Nr. 8, 9 og 10 og i Brandforsikring Nr. 7 med alt sammes Underliggende og saaledes ogsaa det Stykke Haugejord, som forhen har tilhørt Stedet Nr. 108 og er beliggende mellem Søgade, Købmand Mailanns og Ringsted Klosters og Fattighusets Hauge samt den forrige Klokkeboligs Grund efter Forlig af 11. Okt. 1816 paa efterskrevne Betingelser:“

(Uddrag)

Med Ejendommen følger alle mur- og nage'faste Apertinentier, som findes i Gaardens forskellige Bygninger og tilliggende Gaard- og Haugepladser.

Gaarden tiltrædes 1. Maj 1826.

De 2000 Rbdl. skulde udbetales i de følgende Terminer. De 10,000 Rbdl. er en Kapital, som afd. Postmester H e n r i c h s e n s Enke havde indestaaende i Ejendommen og maatte berigtiges enten ved Kapitalens Udbetaling eller Udstedelse af Obligation.

Kancelliets Billigelse af den skete Forretning kommer først i det følgende Aar, nemlig den 15. Marts 1827, da der meddeles en

„Kanc. Skriv. til Rentekammeret, hvori samme underrettes om, at Kancelliet har bemyndiget Amtmanden over Sorø Amt til for 12,000 Rdl. Sedler at købe den Gæstgiver N. N. forhen tilhørende Postgaard i Ringsted for at indrettes til Raad-, Ting- og Arrest-Hus for Ringsted Købstad og Herred samt de derunder beliggende Birker — end-

videre at tilvejebringe den fornødne Kapital ved Laan i Bygningen, Laanet skal forrentes og afbetales med 1000 Rbdl. aarlig, der fordeles med en Femtedel paa Købstaden og Ringsted Herred samt det under sammes Grænser beliggende Hartkorn af Bregentved, Gisselfeld, Skjoldenæsholm og Svenstrup Birker de øvrige fire Femtedele eller 800 Rbdl.“

I Brandforsikringsprotokollen for 1827 staar for første Gang „Byens nye Raadstue forsikret for 11,320 Rigsdaler, senere efter at Pengenes Værdi er steget forandret til 10,090 Rigsdaler. Til Sammenligning kan anføres, at Kirken er sat til en Værdi af 80,000 Rigsdaler, men Forsikringssummen til 13,120 Rdl., senere nedsat til 12,000.

*

Interesserede Læsere vil maaske spørge: Men den nuværende Postgaard, den, som tog Navnet i Arv, efter at den gamle Postgaard var blevet Byens Hus — hvorledes med den?

Ja, herpaa kan de gamle Protokoller, som Branddirektør A s s i n g velvilligt har laant os, give Svar. Forsikringsforretningen af 2. Juni 1801 fortæller os, at der i Byens „andet Qvarteer“ paa Nørregades østre Side laa en anseelig Gaard; dens Forhus var massiv Grundmur med Tegltag; der var Kælder under det hele Hus: Vinkælder, Silde-, Hør- og Husholdningskælder. Forhuset var indrettet til Pakhus, Krambod, Kontor, Skænkestue. Der var Kvist over ca. $\frac{1}{3}$ af Facaden. Gaarden ejedes af Købmand, Ritmester F r e i e s l e b e n og var taxeret til 15,880 Rigsdaler. Efter Vurderingen af 1811 at dømme er denne Gaard ganske uberørt af den store Brandskade i 1806; dens Forsikringssum forhøjes til 24,730 Rdl. 1818 er Gaarden overgaaet i Brændevinsbrænder E. M ü l l e r s Eje, men synes i Hovedsagen uforandret. Forsikringssummen er fastsat til 15,050 Rdl. 1837 nævnes da

som „Gæstgiver E. Müllers Gaard“.

Den nuværende Postgaards oprindelige Navn er „Freieslebens Gaard“. Den har været sin Tids anseeligste Bygning i Ringsted, og endnu præsenterer den sig, trods forskellige i Tidens Løb stedfindende „Forbedringer“ og Udvidelser, med sin statelige Facade som en værdig Afslutning paa Byens store Torv. Men nu er det kun N a v n e t, der fortæller om dens tidligere Tilhørsforhold til Posttjenesten i vort Land.

Snart rykker selve Posthuset ud paa det nye Ringsteds Grund.

LIDT FRA DET GL. KLIPPEDE

I Randen af det østl. Midtsjællands store Skovbælte har fra ældgammel Tid ligget to Landsbyer med de sjældne Navne Skivede og Klippede. Skivede har maaske aldrig været andet end en Enestegaard med et efter Tiden ret stort Jordtilliggende. I hvert Fald vides den tidligt at have tilhørt Kronen, hvilket formentlig vil sige, at Kongen for Jagtens Skyld har lagt Vægt paa, at den var i hans Besiddelse. Denne Gaard blev siden i Tiden til Giesegaard, hvor dygtige Herremænd af forskellige Slægter har bestræbt sig for at afrunde Godset.

Klippede har derimod gennem Tiderne, nær op imod vor Tid, holdt sig som Bondeby. Endnu i 1802 laa der fire Gaarde i Byen.

Klippede ligger kønt, nær de

store Skove, og højt i Forhold til det omgivende Terræn, saaledes at den nu tilbageværende Del af Byen syner vidt omkring.

Den Jordpolitik, Giesegaard gennem Tiderne har drevet, har gaaet ud paa at benytte den Ret, som ældre Fæstelove gav, til Inddragning af Bondejord under Herregaardsomraadet.

Klippede By er et af de mest fremtrædende Exempler i saa Henseende.

I 1682 bestod Klippede af 5 Helgaarde, 4 Halvgaarde og en Gaard, der laa til Nordrup Kirke, altsaa ialt 10 Gaarde.

Byen laa der med hele sin gamle „Bondeforfatning“. Hver Gaard havde sine Agre spredt i de 3 Vanges „Aase“. Der var Navne paa hver Aas, saaledes i B ø g e s m a r k e n: Streede (Stræde) Aas, Led-Stykker, Auvere (Havre?) Aas, Nebbe Stumper, Klippede Aas, Bøgehaven og Bøgeholm, Langerøds Agre, Bukkeeng, Konningskilde Stykker, Allinge Lille

og Allinge Magle (Kongsilden har ligget paa nuv. Fr. Jensens Mark S. f. Byen ved Ørslev Skel).

I K i r k e m a r k e n laa: Eisagre (Egesagre), Brederød, Smaa og Store Oreleds Agre, Vejsagre, Blommehøj, Bolbro (Bulbro, d. e. Træbro), Prikkebro(?), Overvejs-, Arebruns-(?) og Stette (Stente) Agre.

Og endelig i K i l d e m a r k e n: Haslehøj, Reffs- (rimeligvis Rævs-) høj, Vaadeagre, Snogemose, Lerstykker, Koldagre og Balstofte.

Disse Navne fortæller et Stykke rig og levende Landsby-Historie.

Marknavnene fortæller om det nære Naboskab med de prægtige Skove, men ogsaa om Plovens Kamp med Skoven. De mange Navne paa Skovens Træer: Bøg, Eg, Hassel etc. fortæller om Skovrester paa Bondemarkerne. Andre Navne fortæller om Beliggenhed i Forhold til Vej, Stente og Led (Oreled er lig Overdrevs-

led). Atter andre fortæller om Jordens Beskaffenhed: de kolde, de vaade og de lerede Agre. Nogle fortæller om de frie Dyrs Liv: Bukkeeng, Snogemosc, Rævehøj.

Endelig er der Kongskilden — Kildens Betydning indgaar næsten i hvert eneste Landsbyomraades Historie.

Og saa er der det mærkelige Navn Balstofte, som maaske — men det er y d e r s t usikkert — har Rod i den hedenske Tid som Navnet paa et Omraade, der kan have været udlagt til Guden Balder.

Allinge Magle og Lille er ogsaa to uforstaaelige Navne, der paa mærkelig Maade minder om Allindemagle og -lilles gamle Navne, der netop i en Periode staves saaledes. Navnebetegnelse Oprindelse tydes som A l e n d æ, et Navn, der skal have Hentydning til brede Markers Beliggenhed langs Aa (eller Sø).

Og endelig har vi Betegnelser-

ne, der ender med -rød, Navne, der gaar igen i alle Skovegne, sine Steder (særlig i Nordsjælland paa Byer), andre Steder paa Agerstykker.

Den lille Bondeby laa, som den sikkert havde ligget i Hundreder af Aar med sine lave lerklinede Gaarde, fattig og ringe, og i 1682 sad der paa Byens Gaarde Mænd, der bar de gamle danske Navne som Peder Ingvorsen, Oluf Nielsen, Jens Jensen — og en Jens Jensen til, der til Forskel fra den anden betegnedes som Jens Jensen Jyde (Jyder var der allevegne ogsaa den Gang); saa var der Knud Jørgensen og Knud Jensen og Laurids Pedersen Ladefoged, hvis Tilnavn fortalte lidt om, hvor han kom fra. Endelig var der Niels Ingvorsen og Laurids Sørensen, som den Gang stavedes Søffrensen, hvorved Oprindelsen fra det latinske Severin blev mere iøjnefaldende. Og skønt der ellers paa den Tid rundt om i vore

Landsbyer laa øde Gaarde (efter Svenskekrigene og som Følge af anden Elendighed), havde Klippede klaret Skærsilden, uden at en eneste Gaard var blevet øde.

Det kan i Ufredstider have sine gode Sider at ligge et Stykke fra Alfarvej. Af Farringløses 15 Gaarde var f. Ex. de 5 øde.

Nu — knap halvtredie Hundrede Aar efter — er der tilbage af den gamle Bondeby to Gaarde og nogle Huse.

Paa en Cykletur i et af Krigens Aar (vistnok 1917) kom jeg igennem Klippede, og jeg fik da et Billede af, hvorledes det ser ud, naar en Gaard bliver øde.

Der laa en ubeboet Gaard ved Vejen. Jeg gik ind paa den gamle Gaardsplads. Det havde — set med Nutids Øjne — været en sølle Gaard. Hanebjælkerne var krogede Naturstammer, utilhuggede og saa tynde, at man ikke skulde tro, en voxen Karl kunde svinge sig over dem, uden at de brasede sammen.

Det var Ladelængen, der var tilbage; et mørkt Rum med et til Jord omdannet Lergulv, i hvilket Rotterne havde lavet Løbegrave. En lille Lyde (Aabning i Muren) fortalte, hvor Sæden var blevet stukket ind.

Staldlængen var helt forsvunden. Et Blommetræ, et af de gamle knudrede, som gav smaa blaa Blommer, stod paa dens Plads og fortalte, at det var længe siden, den Gaard havde været Gaard.

Stuelængen stod endnu — ubeboet. Trappestenen laa der med Mærker af Slægtens tunge jærnbeflagne Træsko. Men Ruderne var næsten de mest mærkelige. De var grønne og rødlige som Flaskeglas, farvede af Solens Brand gennem lange, lange Tider; ældgamle var de.

Længerne var 6 Alen brede!

Et Par Aar efter kom jeg igen. Da var de sidste Rester af Gaarden væk. Den havde ikke været Bondegaard i Mands Minde, kun Bolig til en Huslod. Resten af Jorden var inddraget.

Et Stykke henne ved et gammelt Voldgærde stod en mærkelig Gran, med en Stamme, der nogle Alen fra Jorden delte sig i tre.

Dette Voldgærde dannede en Gang Hegn om en Bondegaards Have. Overleveringen i Folkemunde fortæller, at i den Tid, da Bønderne nok maatte tophugge, men ikke fælde Træerne i deres Haver og paa deres Mark, boede der i denne (nu forsvundne) Gaard en Mand, der var saa fattig, at han ikke havde Raad til at købe sig et Par Lægter til Erstatning for nogle, som var knækkede. Saa huggede han Toppen af sin Gran, og de tre Grene, som stod ud til Siden, bøjede sig opad og blev til det smukke, ejendommelige Træ, der endnu staar i Klippede.

Mundtlige Overleveringer — ejendommelig og karakteristisk Bondehistorie — lever endnu, naar man kan faa dem frem fra Mindernes Kildevæld.

Der har været Tider, hvor Landbrugets Kaar var saa ringe,

Billede fra Klippede: Den tregrenede Gran.

at det at blive Fæstegaardsmand betragtedes som noget nær den værste Ulykke, der kunde times et levende Menneske.

Niels Jørgensen fra Fløjterup havde været „Kalvekusk“, kørt Herregaardens Produkter til København, og tjent sig en 4—500 Daler paa den Forretning. For de Penge blev han tvunget til at tage en Gaard i Klippede.

Men Greven kunde forresten godt lide Niels Jørgensen og kiggede tit indenfor.

Lang Snak blev det ikke til. De kendte hinanden.

— Hvordan har Du det, Niels Jørgensen, spurgte Greven.

— Jo, jeg har det godt.

— Det er F . . . ruske mig det bedste, Farvel!

En vis haardhændet Fortrolighed kunde der være mellem disse gamle Bønder og deres Herskab.

Godsherren kunde til Tider være saa haardt spændt for, at han maatte ty til en eller anden velhavende Bonde i Nabolaget.

Til andre Tider — og det var vel nok det hyppigste — gik det den modsatte Vej, som da en af Gieseगाards Bønder, der stadig stod i Restance, en Dag nødte Greven og klagede sin Nød; Godsforvalteren vilde ikke vente længere.

— Og Du har ingen Penge? spurgte Greven.

— Nej, jeg arme Menneske . . . !

— Her har Du Pengene. Du skal F . . . ruske mig ikke skylde h a m noget.

„Ham“ var Grevens egen Godsforvalter!

Haard har Kampen for Tilværelsen ofte været mellem disse Skove.

De var undertiden i onde Tider saa fattige de Husfolk, der boede i de paa nedlagte Bøndergaardsmarker opførte Huse, at Børnene, naar Forældrene var paa Hoveri, maatte søge sig Næring i Skovene. „Vi kaldte det Surkaal“ — det var Skovsyrerne og det nys udprungne Bøgeløv.

Hvis Koen gik gold, og Kartofflerne slog fejl, var Nøden ikke alene „for Døren“, men daglig Gæst i Huset.

Mange Steder er gode Smaa- ejendomme voxede op. „I Bedsted var der for et Par Menneske- aldre næppe Føde til et Faar paa Markerne.“ Nu lever der dygtige Husmænd paa den samme Jord — og lever godt.

Hoveriet staar som det mørke Billede. Da Gaardmands-Hoveriet hørte op, maatte Husmændene til at tage fat. Naar de var to om Arbejdet, kunde de, naar de havde læsset 100 Læs Møg, have tjent hver en Rigsdaler.

„Folk forstaar ikke at bestille noget i Nutiden,“ siger en af de Gamle.

1848 vilde de, som sagt, jage den tyske Forpagter (Holsteneren Hellmers) fra Giesegaard. De kom fra Gørslev Nyvang til Ridebanen; men derfra kunde man se dem i Kikkert oppe fra Hovedgaarden. Og saa turde de ikke gaa længere.

Egentlig var det nok ogsaa Husmandshoveriet, man vilde have væk. Det med Tyskerne tog man med, fordi den nationale Stemning var blevet vakt ved Krigen.

„Det var en grænseløs elendig Tid i min Barndom,“ siger en gammel Kone. „Der kom næsten hver Dag en 4—5 Stykker og bad om Mad i den Gaard, hvor jeg tjente. De fik altid Ost og Brød, aldrig andet. Man kunde somme Tider næsten græde, naar man saa de Stakler.“

Der gaar et vemodigt Drag over det gamle furede Kvindeansigt. Og hun ser tankefuldt frem for sig, mens Minderne arbejder.

— — Der er Stemning over Eggen derude mellem de store Skove. Og naar man træffer Folk, der vil og kan fortælle om Livet, der en Gang er levet, voxer Stemningen. Disse spredte Oplysninger er hentede dels fra gamle Arkivskrifter, dels og fornemmeligst fra Folke-munde.

Billede fra Klippede: Lade bygget af Fr. Jensen uden fremmed Hjælp 1926.

**DA DEN SIDSTE
VAABENBRODER GIK BORT
(AF RINGSTED-AFDELINGENS SAGA)**

Med Aaret 1927's Begyndelse er Vaabenbrødreselsk. for Ringsted og Omegn ophørt at eksistere. Sparekassebgh. C. Truelsen der er Søn af en af Foreningens næstsidste Formænd, gl. Niels Truelsen, har ordnet de tilbageværende Papirer og Protokoller, og disse vil nu blive indsendt til Hovedkontoret i København. Desværre er de ældste Forhandlingsprotokoller formentlig for længst gaaet samme Vej. De vilde ellers kunne give Underretning om adskilligt angaaende denne gamle nu udslettede Forening, der én Gang samlede de fra de to sidste slesvigske Krige hjemvendte Soldater til kammeratligt Samvær og gensidig Støtte.

Vi faar Lejlighed til at kigge i disse gamle Foreningspapirer, der viser os Udviklingen fra den

med en statelig militær Haand skrevne Stambog, der rummer Navnene paa samtlige Selskabets Medlemmer — 240 i Tal — til den Dag, da de sidste Bestyrelsesmedlemmers vaklende Underskrift staar i Protokollen for sidste Gang og fortæller ved den Tavshed, der paafølger, at nu er ogsaa de gaaet til Ryes Brigade.

Den sidste Formands-Underskrift stammer fra den 7. Februar 1926, da Niels Frandsens — den gamle Murer og Danselærers — Navn staar under Indberetningen.

Selskabets sidste Formænd var Drejer C. Larsen (til 1917), Partikulier Niels Truelsen (til 1924) og Niels Frandsen (til 1926). De sidst fungerende Bestyrelsesmedlemmer var, foruden de to her sidst nævnte, Ringer L. P. Madsen og Købm. Rs. Hansen.

En Liste over Medlemmerne i det gamle Selskab er som en Hilsen fra svundne Tider.

Vi nævner først

Soldaterne fra Treaarskrigen:

Værtshusholder Niels Andersen, Ringsted. Husmand Jakob Abrahamsen, Baremose. Hmd. P. Andersen, Nordrup. Smed Søren Andreasen, Allindemagle. Indsiddersider Hans Andersen, Allindemagle. Læge D. G. M. Bølling, Ringsted (frivillig Fourer ved 1. Jægerkorps i 1848, Underlæge ved Lazareth i 1849, ved 4. Brigades Ambulance i 1850). Gmd. Bertel Bertelsen, Tolstrup. Indsiddersider Andreas Christensen, Allindelille. Væver Chr. Christensen, Tolstrup. Landpost Carl Carlsen, Ringsted. Væver Thorkild Christensen, Ringsted Fælled (ogsaa med i 1864). Indsiddersider Christian Frederiksen, Langebjerg (ogsaa med i 1864). Sadelmager Henrik Vilhelm Gørgens, Ringsted. Hmd. Jørgen Hansen, Ringsted Fælled. Indsiddersider Anders Hansen, Benløse. Lærer Hedegaard, Ørslevunderskov. Husmand Niels Henriksen, Torped. Hmd. Peter Hansen, Bringstrup. Tømrer Niels

Hansen, Ringsted. Skomager Ole
 Hansen, Ringsted (ogsaa med i
 1864). Indsidder Herman Hansen,
 Benløse. Bolsmand Jens Hansen,
 Skee. Indsidder H. Chr. Hansen,
 Hjelmsømagle. Drager Chr. Jør-
 gensen, Ringsted. Banevogter Fr.
 Jørgensen, Hulegaarden. Indsid-
 der HansJensen, Fluebækshusene.
 Smed Henrik Joseph, Farringlø-
 se. Hmd. And. Jacobsen, Haug-
 byrd. Indsidder Hans Jensen,
 Grønholdt. Skomager Fr. Chr.
 Johansen, Ringsted. Maltgører
 Peter Jensen, Ringsted. Hmd.
 Hans Jensen, Valsømagle. Hmd.
 Chr. Jacobsen, Nordrup. Hmd.
 Hans Jensen, Veterslev. Hmd.
 Hans Jensen, Tolstrup. Købm.
 Ludv. Jensen, Ringsted. Parcl.
 Hans Johansen, Hjelmsømagle.
 Hmd. Hans Jørgensen, Torped.
 Hmd. Hans Jensen, Benløse. Gmd.
 Lars Jensen, Tolstrup, Bolsmd.
 Jørg. Knudsen, Haugbyrd. Hmd.
 Lars Larsen, Allindemagle. Parcl.
 Hans Larsen, Snekkerup. Gdr.
 Hans Larsen, Bringstrup. Tjene-

stekarl Niels Larsen, Ringsted. Skovløber Jeppe Larsen, Giesegaard. Indsieder Peder Larsen, Haugbyrd. Hmd. Jens Larsen, Balstrup. Avlskarl Hans Madsen, Ringsted. Gaardbestyrer Hans Madsen, Ørslev. Banevogter H. P. H. Melhede, Fjenneslev. Indsieder A. Madsen, Sigersted. Indsieder Lars Madsen, Benløse. Sadelmager C. C. Martens, Valsøllille. Formand Peter Nielsen, Ringsted Banegaard. Jens Nielsen, Jydstrup. Gaardmand Jørgen Nielsen, Ørslevunderskov. Hmd. Hans Nielsen, Haugbyrd. Tømrer And. Nielsen, Giesegaard. Hmd. Jens Nielsen, Allindelille. Gmd. Ole Nielsen, Haugbyrd. Indsieder Peder Nielsen, Allindelille. Vejbetjent Julius Nielsen, Amtstuegaarden. Hmd. Ole Nielsen, Hjelm sømagle. Skomager Hans Nielsen, Ringsted. Hmd. Nilaus Nielsen. Nordgaarden. Træskomand Hans Olsen, Sigersted. Gdr. Niels Olsen Fredsgaarde. Tømrer Niels Pedersen, Ringsted. Gdr. Chr. Pedersen,

Nordrup. Tømrer Hans Peter Kjøbenhavn, Ringsted. Banevogter Niels Pedersen, Kværkeby. Postbud Chr. Poulsen, Giesegaard. Bmd. Hans Pedersen, Klippepe. Parcellist Niels Pedersen, Kværkeby. Lærer Hans Christian Rudolph, Benløse. Skomager H. C. Stegemann, Fredsgaarde. Bødker C. Th. Thomsen, København. Indsieder Christiansen Rose, Hjelm-sømagle.

Soldaterne fra 1864:

Hmd. Henrik Andersen, Balstrup. Arbmd. P. Andersen, Jydstrup. Skomager Peter Andersen, Ringsted. Handskemager Chr. Andreasen, Ringsted. Arbmd. J. Andersen, Pringstrup. Tjenestekarl Ole Andersen, Ringsted. Gaardbest. Poul Andersen, Vrangstrup. Skovf. J. Andersen, Giesegaard. Smed Chr. Andersen, Torped. Restauratør Chr. Andersen, Ringsted. Indsieder Jens Andersen, Kværkeby. Indsieder Jak. Andersen, Benløse. Købmd. P. T.

E. Block, Allindelille. Læge Bose-
rup, Borup. Murer Fr. Blaase,
Ringsted. Detailhandler Jacob
Brønnum Boétius Borresen, Ring-
sted. Murer Carl Blaase, Ring-
sted. Assistent i Sparekassen
Will. Bernsteen, Ringsted. Hmd.
Niels Christensen, Klippede.
Hmd. R. M. Christensen, Torped.
Opvarter Chr. Christensen, Ring-
sted. Bryggerkarl Ole Christen-
sen, Ringsted. Vægter C. V. Chri-
stiansen, Ringsted. Hmd. Jesper
Christiansen, Kværkeby. Lærer J.
Christensen, Tolstrup. Hmd. H.
Christoffersen, Sigersted. Røg-
mand J. Frederiksen, Ringsted.
Murer Niels Frandsen, Hjelm-
smagle. Indsiddler Hans F. Gliesè,
Sigersted. Drager Peter Hansen,
Ringsted. Fisker Niels Hansen,
Haraldsted. Hmd. J. Hansen, Si-
gersted. Murer Lars Hansen,
Grønholdt (Underkorporal i
Aarøes Korps). Tjenestekarl Sør-
ren Hansen, Jydstrup. Arbmd. N.
Hansen, Sigersted. Handelsmand
Peter Hansen, Ringsted. Tjene-

stekarl Johan Hansen, Skellerød.
 Dø. Knud Hansen, Ringsted.
 Arbm. Lars Hansen, Benløse.
 Indsidd. H. Chr. Hansen, Hjelm-
 sømagle. Bmd. Jens Hansen, Jyd-
 strup. Slagter J. Hansen, Ben-
 løse. Boelsmand Lars Jensen,
 Høed. Murer And. Jørgensen,
 Benløse. Indsidd. Andr. Jensen,
 Tolstrup. Gartner Rs. Jensen,
 Kimmerslev. Hmd. Lars Jacobsen,
 Bedsted. Parcell. And. Jensen,
 Veterslev. Købm. Nic. Jørgen-
 sen, Ringsted. Harthugger Niels
 Jensen, Torped. Smed Hans Jør-
 gensen, Taastrup. Hmd. Niels
 Jensen, Hømb. Arbm. Chr. Jen-
 sen, Tjæreby. Maler Joh. Laur-
 Jensen, Nordrup. Træskomand
 Peter Johansen, Dbm., Jydstrup.
 Landpost Hans Johansen, Kvær-
 keby. Skomager Niels Peter Jør-
 gensen, Kværkeby. Fhv. Gdr.
 Jacob Jacobsen, Ringsted. Arbm.
 Christoffer Jensen, Ringsted. Ind-
 sidd. Jens Jensen, Nordrup.
 Harthugger H. P. Jensen, Kvær-
 keby. Drager Niels Jensen, Viby.

Hmd. Jac. Jensen, Bedsted. Skovfoged Jørg. Jensen, Kværkeby. Hmd. Chr. Jeppesen, Hømb. Indsieder Jørg. Jensen, Ørslevunderskov. Do. N. P. Jensen, Kværkeby. Gdr. Kr. Kristensen, Aarløse. Parcell. Hans Knudsen, Egerup. Skomager Julius Klint, Ringsted. Kusk Fr. Larsen, Klippede. Hmd. Gdm. Jens Knudsen, Skellerød. Rasm. Larsen, Sigersted. Lobedanz, Ringsted. Drejer C. C. Larsen, Dbm., Ringsted. Hmd. Lars Larsen, Hømb. Hmd. Jens Larsen, Balstrup. Hmd. Jørg. Larsen, Mulstrup. Arbm. And. Larsen, Benløse. Mølleforpagter A. C. Læssøe, Nebs Mølle. Forp: Lund, Hagelbjerggaard. Landpost Jens Madsen, Ringsted. Gdr. Hans Mortensen, Benløse. Høker Hans Mathiasen, Valsøllille. Forvalter J. F. L. Mansa, Grønholdt. Arbejder Hans Madsen, Aarløse. Murer Lauritz Høegh Neergaard Mahler, Ringsted. Arbejdsmand Lars Peter Madsen, Ringsted. Stenhugger Niels Nielsen, Jydstrup. Gdm.

Niels Nielsen, Allindelille. Gdm.
 Jens Nielsen, Mulstrup. Arbm.
 And. Nielsen, Ringsted. Smed
 Hans Nielsen, Ringsted. Tjeneste-
 karl Hans Nielsen, Bringstrup.
 Ungkarl L. P. Nielsen, Mulstrup.
 Arbm. N. Nielsen, Benløse. Hø-
 ker Peter Nielsen, Ringsted.
 Hmd. H. Nielsen, Kværkeby.
 Hmd. J. Nielsen, Giesegaard. Bød-
 ker N. Nielsen, Ringsted. Hmd.
 L. P. Nielsen, Stenbækstykket.
 Tømrer N. R. Nielsen, Kværkeby.
 Arbm. And. Nielsen, Valsøllille-
 gaard. Gartneriejer Jens Nielsen,
 Dbm., Benløse. Væver Hans Ol-
 sen, Veterslev. Tømrer Niels Ol-
 sen, Kongsted. Gdm. Peter Olsen.
 Veterslev. Handelsmand Rs. Chr.
 Olsen, Kværkeby. Smed Niels Pe-
 dersen, Ringsted. Kusk Hans Pe-
 tersen, Svenstrup. Tjenestekarl
 O. H. Pedersen, Allindelille. Ar-
 bejdsmand N. Pedersen, Baremo-
 se. Parcell. Hans Pedersen, Kvær-
 keby. Gæstgiver And. Pedersen,
 Ringsted. Modelsnedker H. Chr.
 Pedersen, Ringsted. H. P. Peter-

sen, Kværkeby. Kusk Jens Pedersen, Ringsted. Hmd. Ole Pedersen, Lammestrup. Hmd. Hans Pedersen, Allindemagle. Hmd. Niels Pedersen, Haraldsted. Hmd. Fr. Pedersen, Skellerød. Hmd. Jak. Pedersen, Kværkeby. Forpagter Lars Petersen, Torped. Hmd. Frantz Rasmussen, Kværkeby. Tømrer N. P. Rasmussen, Veterslev. Forp. Reimer, Atterupgaard. Skorstensfejer L. J. Riese, Ringsted. Indsidder P. Rasmussen, Sigersted. Parcell. H. P. Rasmussen, Hømb. Maler Vilh. Chr. Rørbye, Ringsted. Købmd. J. Rørbye, Ringsted. Maler Hannibal Storck, Ringsted. Hmd. Niels Sørensen, Haraldsted. Tjenestekarl Peder Sørensen, Ringsted. Bøssemager Serop, Benløse. Dræningsmester J. P. Sørensen, Nordrup. Arrestforvarer G. R. C. Struve, Ringsted. Hmd. Hans Sørensen, Høed. Gdr. Chr. Wendt, Vigersted. Møllersvend Harald Emil Trane, Jydstrup. Niels Truelsen, Høed. Jens Truelsen, Benløse.

Fuldmægtig F. L. Øllgaard, Ringsted.

— — Denne Liste er jo ingenlunde fuldstændig. Mange meldte sig ikke ind til at begynde med. Men de, der er nævnte her, har alle været med i en af de to Krige, nogle af dem i dem begge. De er nu — med et Par enkelte Undtagelser — alle døde. O. H. Pedersen, Allindelille, lever endnu, men stod ikke i de senere Aar i Foreningen. Men Listen vil indeholde Navne, om hvilke Læserne Gang efter Gang vil udbryde: „Ham har jeg kendt!“ Med dem er en Tidsperiode sunket i Graven. Nogle af de Gamle fik Lov at opleve Genforeningen. Det vil endnu huskes, hvilken Højtid det var paa Dybbøi den Dag, da Kongen hilste paa Veteranerne i den store Kongeskanse.

Da fik disse strax efter Krigen miskendte Soldater højtideligst mulige Vidnesbyrd om, at de ikke havde gaaet den tunge Gang forgæves

SET FRA REDAKTØRSTOLEN

(I Anledning af 25-Aars Redaktørvirksomhed
ved »Ringsted Folketidende« — 16. April 1928).

I.

Nu kunde Du godt fortælle lidt fra de første Dage, Du var her i Midtsjælland, sagde en af de Folk, der var ny paa Egnen, til mig en Dag, da vi talte om de svundne 25 Aar. Selv syntes jeg, at det, vi oplevede omkring Aarhundredskiftet, hørte Øjeblikket til. Men da jeg fik tænkt mig nærmere om, maatte jeg erkende, at i de 25 Aar var der voxet en ny Slægt op. Og jeg tænkte mig om en Gang til: „Jo, sandelig kan der blive noget at fortælle. Nok er der kommet et nyt Slægtled til, men længere er Tiden jo ikke borte end, at de, der stod i deres bedste Kraft den Gang, endnu er iblandt os. Vi forsøger —“

Jeg havde været i Ringsted én Gang, før jeg kom hertil for at blive Redaktør. Og saa var jeg hernede ved „Folketidende“s

Generalforsamling i 1903 for at blive „besigtiget“. Dér holdt jeg min første Tale. Den var derefter. Jeg sagde, at jeg var vant til kun at skrive. Det tjente til min Undskyldning. Folk var velvillige. En svær Mand med en Manke af hvidt Haar kom hen til mig og rystede min Haand hjerteligt. Det var Anders Sørensen, Nordrup; han var mig fra første Færd en fuldtro Ven. Efter Generalforsamlingen og Smørrebrødet blev der spillet Lhombre. Det har jeg aldrig haft Hoved og Kundskaber til. Saa jeg snakkede med Folk. Det var nemt nok for de andre at huske mig. Men jeg løb fuldstændig sur i Navnene. Af nye Aktionærer — de var lige nye for mig allesammen — kan jeg huske Borgmester Jürgens. Denne Embedsmand i Aktionærernes Kreds vakte min Opmærksomhed; hans Person tiltalte mig ikke umiddelbart; men det var vist ganske ubegrundet. Senere lærte jeg ham at kende som en velvillig, men svag og i

sit Syn paa Mennesker noget ubehjælpssom Embedsmand. Af Bestyrelsen kendte jeg kun per-

Ole Hansen, Bringstrup.

sonlig Formanden, den daværende Landbrugsminister; men den første af de øvrige Bestyrelsesmedlemmer, jeg kom paa nær-

mere Hold, var Peter Hansen, forhen Ørslevvester, da Medlem af Bankens Direktion samt af „Folketidende“s Bestyrelse, Redaktion og Expedition. Han var senere i mange Aar Skatteraad-formand. En munter, altid ligevægtig og altid forbløffende velunderrettet Mand. Da jeg den 16. April 1903 gjorde min Entré paa Redaktionen, sad Peter Hansen paa den ene Side af Redaktionens store Arbejdsbord, *H. Graversen*, nu Forfatter og Foredragsholder i Vestjylland, var Redaktionssekretær. Naar Peter Hansen, der holdt Øje med Tidens Landbrugsnyt, fandt en god og lærerig Notits, klippede han den ud og rakte den med sin, som jeg syntes, umaadelig lange Sax over til Graversen, der traf endelig Beslutning. Begge kom de mig i Møde med en Venlighed, som jeg med mine 27 Aar og ikke altfor store Selvtillid satte Pris paa. Tredje Mand i Selskabet i Stueetagen, men i eget Kontor, var Faktor Christensen, Byraads-

medlem og Sangforeningsformand, stor og anseelig af Type, en Mand, der kunde faa Skub i

Peter Hansen, Ringsted,
forhen Ørslevvester.

Arbejdet og selv tage et haardt Tag, naar det var paakrævet. Nogle Aar efter var det ikke muligt at lære en lille Dreng at kal-

de ham Faktoren; han kaldte ham altid „Faktaarnet“. „Hvorfor gør Du det?“, „Do'r Mand“, sagde den lille Dreng. Chr. virkede som et *Taarn* for det barnlige Øje.

Ude fra Sætteriet kom et Par unge krølhaarede Herrer, der hed Sørensen og Matthiessen; dem skal jeg ikke sige noget om; de er der endnu stadig unge og krølhaarede. Øverst i Sætteriet stod den Gang en Typograf af lignende Statur som Faktor Christensen; det var Mads Petersen, senere mangeaarig Arrestforvarer, bortrevet ved en tidlig Død.

Det var Solskin og frisk Blæst den Dag, det begyndte. N. Bransager, min vordende Modstander, havde budt mig Velkommen med at fortælle, at jeg var moderat og Elev af Feldthusen. „Sjællandsposten“, som endnu eksisterede, men havde afstaaet sin mangeaarige populære Hjort til „Slagelseposten“, redigeredes af nuværende Medarbejder ved

„Berl. Tid.“ „Cepel“ — d. e.
C. P. Larsen, der allerede da
havde politisk Kombinationsevne.

Faktor H. Christensen.

Han fortalte i sit Blad, at jeg
skulde herved for at vælte Zahle,
og at Hans Jensen, Vemmelev,
skulde opstilles ved det fore-
staaende Valg. Da jeg skulde re-
digere et af Venstrereformpar-

tiets Blade, og da Zahle paa den Tid stod som en ledende Mand i Venstrereformpartiet og derfor ikke burde bekæmpes, vil man forstaa, at de to Meddelelser ikke var beregnede paa at opfattes som hjertelig Velkomst. Naa, jeg havde mine Tanker om, hvad jeg vilde. Og jeg kan huske endnu den Aprilsol, der vældede ind ad Vinduerne i Søgade og lagde sig i brede Bølger over det Arbejdsbord, der blev mit kæreste Sted.

Den første Aften blev jeg slaaet i Konkurrencen. Bransager havde indført den store Reportage. Ude paa Kværkeby Bjerg var der sket et og andet, som laa i Udkanten af Lovparagrafferne. Bransager kørte derud og skrev en fuldtonende Artikel, der luede af baade digterisk Romantik, social Reformiver og god Fremstillingskunst. Jeg spekulerede lidt over, hvordan *den* skulde afbalanceres, og var en Smule misundelig over det store Numer. Selv anede jeg ikke den Gang, hvor Kværkeby Bjerg laa. Det

antog i min Fantasi mægtige Dimensioner, og naar jeg læste, at Rønnerne klinet op til Bjerget skævede til hverandre, som boede der en ond Samvittighed i hver af dem, saa maatte jeg antage, at her var man ved Bunden af menneskelig Elendighed. Det var mig derfor en stor Tilfredsstillelse faa Dage efter i Folketiden- de at give Plads for et Indlæg med Næb og Klør fra fem brave Mænd paa Bjerget, der protesterede paa deres velordnede daglige Tilværelses Vegne. Naa, det blev jo ikke sidste Gang, at der maatte Retledning til.

Det var egentlig en Snestorm, som gav Stødet til det næste journalistiske Konkurrenceforetagendes Fremvæxt.

Ganske umotiveret fik vi Sne i lange Baner i April 1903. Efter Sol i mange Dage slog Vejret om. Jeg havde Ærinde i Charlottenlund om Søndagen og rejste ind med Eftermiddagstoget. Det havde da saa smaat begyndt at sne, men i Løbet af Natten blev

det rygende og flygende Snestorm af en Vælde, der Mandag Morgen ikke alene havde standset al Trafik, men væltet Telegraf- og Telefonpæle i et Omfang, saa al Forbindelse mellem Hovedstaden og det midterste og vestlige Sjælland var afbrudt. Jeg var sneet inde. Det var en kedelig Afbrydelse i min ivrigt begyndte Redaktørvirksomhed. Og den Mandag blev lang. Tirsdag Morgen var Snefaldet standset. Kl. 6 var jeg paa Charlottenlund Station. Jeg kom med det første afgaaende Tog fra København. Det tog nøjagtigt $11\frac{1}{2}$ Time at naa fra Charlottenlund til Ringsted. Først i Roskilde, som vi naaede efter utallige Standsninger, mødte vi det første Vest fra kommende Tog. Jeg hilste her paa de inddragende Rigsdagsmænd.

Jeg nedskrev, efterhaanden som vi avancerede, mine Indtryk — spændt paa, om vi skulde naa Ringsted, før „Folketid.“ gik i Trykken. Heldigvis skete dette da ikke saa tidligt paa Dagen

som nu. Kl. ca. 5 $\frac{3}{4}$ stod jeg i Redaktionen med 5—600 Linier. Avisen var færdig. Faktor Christensen var betænkelig. Men pludselig smed han Trøjen: „Det maa vi F bejtse mig ha' med!“ 14 Mand gik i Arbejde, og paa mindre end en halv Time var vi færdige til at gaa ud med den første samlede autentiske Beretning om den vældige Snestorm-Katastrofe. Den — d. v. s. Beretningen — satte Folk Pris paa.

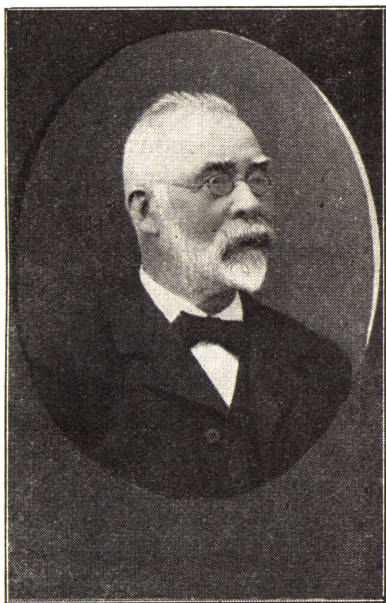
II.

Bransager mødtes jeg naturligvis med en af de første Dage i Ringsted. Han var da godt 30 Aar, uangrebet af Sygdom, livlig og charmerende. Jeg havde kendt ham gennem flere Aar, havde truffet ham første Gang ved et politisk Møde, som sidst i 1890-erne blev holdt i Sorø. Det var dér, Hørup sagde et af sine bevingede Ord om, at „de moderate Jagtefanter var ude med løftet Snabel“. Den Gang redigerede B. et lille Blad, der hed „Landbo-

bladet“, og jeg skrev efter hans Opfordring en Artikel til det om Rasmus Dinesen, Høve, i mange Aar en Foregangsmand i Landboforeningsarbejdet i Sorø Amt. Bransager havde jo i en Aarrække været Landbrugsmedarbejder ved „Politiken“. Hans Agricola-Artikler var meget paaskønnede. En Tid havde han rejst rundt i Landet sammen med — jeg tror — Tegneren E. Krause. Det var et Par fornøjelige Herrer. Jeg kan huske, at under et Ophold i Slagelse antog Diskussionen vidtspændende Former særlig mellem de to Herrer og den vordende Direktør for et af vore Kunstmuseer. Det var efter Tidens Mode høje Problemer, der drøftedes i de Stunder.

Bransager og jeg havde senere flygtigt drøftet Tanken om i Fællesskab at overtage et Korrespondancebureau. Men jeg gik med Planer om en Udenlandsrejse. Bransager gik i Gang med Bureauet, men tabte hurtig Interessen for det. I Maj 1902 — efter

at Redaktør Glud ved „Venstres
Folkeblad“ var blevet udnævnt
til Birkedommer paa Samsø —

Lærer J. Christensen, Tolstrup.

kom Bransager her til Byen, og
nu mødtes vi altsaa i hver sit
Blad paa Bransagers hjemlige
Jord. Egentlig regnede jeg aldrig

med, at Bransager vilde blive i Ringsted. Mellem os, hans Jævnaldrende, betragtede vi ham som den vordende Leder af „Politiken“. Gamle Lærer Christensen, Tolstrup, fortalte mig nogle Aar senere, at da Bransager i 1902 kom til Ringsted, sagde Lærer Christensen til ham: „Naa, til Lykke!“ Bransager svarede: „Ja, nu skal vi se at lave *et Svendestykke*.“ Lærer Christensen mente, at Bransagers Maal var at overtage Ledelsen af et sammenbundet Midtsjællandsblad. Selv tror jeg, Bransager har haft en anden Mening med den brugte Ytring.

— — —

Der var ikke gaaet en Maaned i Ringsted, før jeg fik min første Indbydelse til at tale. Den kom fra Alsted, hvor man vilde høre de to Redaktører samtidig. Bransager kendte de jo forresten godt nok derude. Hans Faders, da hans Moders Gaard laa jo i Sognet. Jeg sagde „Ja Tak!“, skønt jeg aldrig havde staaet paa en Talerstol før.

Naar man ikke har andet at tale om, kan man altid her i Landet tale om Skattelove. Dem er der nok af. I 1903 var der en særlig Anledning dertil. Vi havde faaet det nye Skattekompleks. Der laa jo en lang politisk Historie bag *dem*. Som Rigsdagsreferent kendte jeg noget til den. *Madsen-Mygdal*, den nuværende Statsministers Fader, der sammen med de Frikonservatives Fører, Godsejer *Rottbøl*, havde forberedt Sagen i Landstinget, havde jeg interviewet. Og i Karen Jensens Højskolehjem ved Nørrevold havde daværende Statsrevisor og Partiformand, senere Landbrugsminister *Anders Nielsen*, som sad i et vanvittigt lille Rum, der kaldtes „Kontor“, produceret et Dementi, som jeg følte mig bæret af at viderebringe.

Naa, men det var *Alsted!* Mødet skulde være en Søndag Eftm., og Søndag Formiddag kom Bransager styrtende op i St. Hansgade Nr. 12, 3. Sal — det Kvarter, hvortil nygifte Tilflyt-

tere til Ringsted altid henvistes i de Dage — og lagde ud: Den politiske Situation stod paa Krig mellem Venstrereformpartiet og Socialdemokraterne, og nu havde man bedt ham om at komme ud til Sandby, hvor *Julius Frandsen* skulde have et Opgør med *Josef Hansen*, da Redaktør af „Sydsjællands Soc.-Dem.“; jeg maatte ta' alene til Alsted!

En grødefuld Majsøndag kørte Peter Hansen og jeg ud til Alsted. Det var i Ponyvogn og med Besindighed. Vi kom i god Tid — der var ingen andre kommet. Saa kørte vi op til Skoven. Naar jeg senere har kørt denne Vej, der har det pragtfuldste Udsyn (over Susaadalen mod Tybjerg Aas), som nogen Vej i Midtsjælland har — den unge Maler *Steensgaard* har nu begyndt at forevige Egnen —, undres jeg over, at jeg ikke har et dybt Indtryk af den første Færd ad denne Vej. Jeg saa' intet. Mine Tanker var indadvendte, betyngede af Skattelove. Fra Mødet husker jeg

kun, at min i en brun Lommebog opskrevne Tale kun varede 20 Minutter, skønt den var beregnet til 1 Time. Men baade *Peter Jespersen* (Bransagers Ungdomsven) og senere ved en Bid Brød den brave *Kristoffer Rasmussen* takkede mig saa venligt, at jeg selv troede paa, jeg havde holdt en Tale. Aftenen blev vellykket.

Valgkampen 1903 betød iøvrigt for mig kun journalistisk Arbejde. Jeg lagde hurtigt Mærke til, at her i Ringstedkredsen var alle Lederne i Venstrereformpartiets Organisationer Folk fra „den anden Side“ i Partiet. I den almindelige Situation var det særlig Opstillingen af Snedker *Schmidt* mod Finansminister *Hage*, der virkede irriterende paa de københavnske Liberale. Man beredte sig til at drage ud i aaben Kamp. Her i Ringsted var Valgkampen overordentlig fredelig. Zahle talte, Højres Kandidat, Red. Hjort, opponerede sagligt og muntert — skønt Redaktør i Slagelse var han opstillet i Ring-

sted — og fra Socialdemokratiet var for første Gang i Kredsens Historie mødt en Mand, Hmd. H. Chr. Jensen, Testrup.

Egentlig vilde Socialisterne have opstillet nuværende Folketingsmand *F. K. Madsen*, der stammede fra Terslev; men der var nogle Socialdemokrater, der mente, at Zahle nok kom over i Nærheden af dem igen. Derfor vilde de give ham en lemfældigere Behandling. Zahles Folk drillede H. Chr. Jensen meget, og det krænkede H. Chr. Jensen, at man ligesom ikke vilde tage ham alvorligt som Kandidat. Han var nu alligevel den, der brød Jorden, af hvilken Hækkerup høstede. Han var i mange Maader en baade sympatisk og forstandig Mand, der senere opstilledes paa Møn, men aldrig opnaede at slaa rigtigt igennem, skønt han raadede over en vis jævn og solid Veltalenhed, født af den tunge Muld.

III.

Man sagde, at der var flere særprægede eller særegne Personligheder — nogle kaldte dem „Originaler“ — i gamle Dage, end der er nutildags. Der er forresten ingen, der véd, hvordan Samtiden om 25 Aar vil opfatte Nutidens Mennesker.

Naar man kommer til en By og Egn, er alle ny for en; men nogle fæster sig stærkere i ens Minde end andre. Nogle af de første, jeg kom ud for, var de stedlige Læger, heldigvis ikke paa Grund af svækket Helbred, men udelukkende som Følge af visse fælles Interesser.

Gamle *Aagaard* var saaledes en af de første, jeg hilste paa her paa Kontoret. Han var Anekdoteramler og var en lun Fortæller, havde et uudtømmeligt Fond af gode, gamle Vitser. Hans Person var rund og munter, Øjnene poliske, Udtryk og Corpus var næsten Schandorphske. Aagaard havde Huslægepraxis. Han gik sin Tur igennem

Byen, og da Praxis vistnok groede tyndt, kunde det Hele overkommes. Naar han kørte ud — jeg har i hvert Fald set det én Gang — var det i gammel-dags Doktorstol, der hængte i Kæder. I Bilernes Tidsalder kender man knapt det Apparat; men ældre Læger husker det. Til Gengæld forebringes der af og til Bladredaktører Exempler paa, at Lægestanden — dog formentlig kun for Undtagelsernes Vedkommende — har lært at gøre det dyrt for Menneskene at komme ind i Verden og at faa Livet opretholdt ved Lægehjælp.

Af en fra Aagaard vidt forskellig Type var *Bølling*. Han havde latinsk Indskrift paa sit Hus paa Hjørnet af St. Knudsgade og Bagvejen, der i sin regulerede Form fik Navnet Dr. Bøllingsvej. Den latinske Indskrift pillede Læge Lou ned, da han købte Huset; men dette er vedvarende Lægekvarter. Bag Huset laa en parklignende Have med Stengrotte og en Mangfol-

dighed af Træer, som ludede ud over den dybe Grøft, der gik langs Bagvejen, dér hvor Fortovet nu er. I denne Have er der baade et Bladkontor, et Dommerkontor og en privat Villa. Bølling hørte ogsaa til Bladets faste Gæster. Han var ikke saa bred i Gemytligheden som Aagaard, men han havde meget Lune. Han var historisk interesseret, samlede paa lægehistoriske Oplysninger, var god Ven med Lægehistorikeren, Dr. med. *Carøe*, der døde for nogle Aar siden. Naar „Folketidende“ en enkelt Gang vovede sig frem med latinske Citater, mødte Bølling altid Dagen efter med de regelmæssigt fornødne Rettelser af Trykfejl.

Bølling blev gammel. Jeg var med til at fejre fire Jubilæer, „runde“ Fødselsdage, Guldbryllup etc., med ham. Han bar det kønt og holdt fortræffelige Taler. Han var i sin Tid en god Fødselshjælper, og de mange, han havde hjulpet til Verden, hylde-

de ham ved de forskellige Lejligheder, dog naturligvis ikke ud fra egen Erindring om det Passerede, men paa Grundlag af, hvad Mødrene eller Fædrene havde fortalt om den gamle Doktor.

Bølling var med sine op imod 80 Aar en moderne og bevægelig Mand. En Gang vilde jeg interviewe ham. Hvorfor skal det hedde interviewe, hvorfor kan man ikke kalde det: at *pumpe?*, spurgte han. Han tilbød selv at skrive Interviewet, og det udførte han baade i Spørgsmaal og Svar med en Virtuositet, der imponerede selv den trænede Journalist.

Af Byens yngre Læger er efter de 25 Aar kun *C. F. Christophersen* tilbage. Vor Læge blev i de første Aar *Ove Petersen*, der en Aarrække senere (1915) blev revet bort af en for tidlig Død, som fik en særlig tragisk Baggrund, idet hans Hustru Berravelsesdagen døde i St. Bendts Kirke.

Landskendt var allerede den Gang Distrikts- og Sygehuslæge (senere Direktør i Zoologisk Have) *W. Dreyer*, der sad oppe i St. Bendtsgade og skrev store folkelige Værker om „Jorden“, „Den hvide Races Sejrsang“ o. s. v. „Vi populære Forfattere“, sagde Dreyer, der ikke savnede Selvfølelse. Han sad ogsaa i Byraadet, der den Gang holdt sine Møder i det lille Rum nede i Raadhusets Stueetage, hvor de sad saa underlig klemt sammen, navnlig da adskillige af dem fyldte helt godt, dels i Længden, dels i Bredden. Her maalte Dreyer en Sommeraften i 1903 sine Kolleger og specielt Faktor Christensen Skæppen fuld, fordi Dreyer betragtede Christensen som Anstifter — i hvert Fald Udøver — af en Konspiration, der havde fortrængt Dreyer fra Stillingen som konstitueret Borgmester. Det faktiske Forhold var, at Borgmester Jürgens, der var i voldsom Konflikt med Sagfører N. Svendsen, ikke vilde

have denne konstitueret og fik Dreyer udpeget. Ved en taktisk Behændighed drejedes det om til at være en Krænkelse først af Svendsen personlig, siden af Byraadets Værdighed, idet man havde forbigaaet Raadets ældste Medlem, Pottemager Knudsen, der forøvrigt ikke var nogen fordringsfuld Mand.

Byraadsoppositionen sejrede over baade Jürgens og Dreyer; men Tilfældet forbitrede utvivlsomt Dreyer meget. Han nedlagde sit Mandat.

Bagermester *Madsen*, som den Gang boede i Nørregade, havde Frisprog og gav ved Fugleskydningen „Byrødderne“ en vældig Omgang.

Naar et Medlem den Gang gik ud, indtraadte der ikke automatisk en Suppleant; der afholdtes Suppleringsvalg. Til dette opstilledes der 3 Kandidater med det Resultat, at Socialdemokraten Bladhandler (nu i Fredericia) Andersen valgtes med 119 St., Kommunalforeningen fik 115 St.

paa Sagf. Korup og Fremskridtsforeningen 50 St. paa Avlsbruger Jak. Møller.

— — Naa, men dette var et Spring frem til Begivenheder, som kun vedkommer denne Tid, forsaavidt som de vedkommer en af de omtalte Personer.

Johannes Madsen, den tidligere Redaktør af „Fyns Venstreblad“, senere Red. af „Husmanden“, dernæst af forskellige andre Blade, nu efter en vidtløftig Sejlad grundstødt i Socialdemokratiet, gik her i Ringsted omkring 1903. Han røg lang Pibe og trak Barnevogn. Det var endnu den Gang noget ret usædvanligt, at Mandfolk vovede det sidste. Min Kone spurgte, om jeg ikke syntes, det saa kønt ud. Jeg husker, at jeg svarede diplomatisk, at det Samme klædte ikke alle. Johs. Madsen hjalp endvidere Bransager med at lave Avis. Og naturligvis kom vi hurtigt i Spektakler — trods Partisamhørigheden. Johs. Madsen havde en egen Evne til at tro

paa, at han selv pulveriserede Modstanderne, medens disse som oftest følte sig mindre anfægtede. Han tog alt højtideligt, ogsaa sig selv. Jeg mindes altid vore faa fælles Ungdomsdage i Ringsted med Velbehag.

IV.

De første Aar, man er paa en Egn, gør man stadig Opdagelsesrejser. Det hører forresten den Dag i Dag til mine bedste Fornøjelser at trille rundt paa Egnen og se, hvordan det gaar. Bag efter er det en ny Fornøjelse at undersøge det paagældende Omraades Historie. Og den sidste Fornøjelse er at skrive om Tingene i Folketidende.

Dette med at skrive *Egns-historie* fik sin Begyndelse paa en ganske snurrig Maade. Da Folketidendes daværende Formand, Landbrugsminister *Ole Hansen* ved et tilfældigt Møde havde foreslaaet mig en Forhandling om at blive Redaktør i

Ringsted, aftalte jeg samtidig med ham en Sammenkomst.

Vi boede paa en Fjerdesal paa Købmagergade, 76 Trappetrin. Men en Minister er jo vant til at færdes paa *høje* Steder. Vi fik talt om Tingene.

Min Kone, der lige havde ordnet vort Hjem, var ikke vildt begejstret for et forestaaende Opbrud til nye Egne. Men en Gageforbedring paa 300 Kr. om Aaret var jo ikke at foragte. Og *Landet* trak mig med uimodstaaelig Styrke.

Vi talte om Midtsjælland. Dvs. jeg kendte jo ikke noget til Eggen. Og jeg var klar over, at helt bar burde jeg ikke komme til min nye Gerning. Næste Dag havde jeg et Par Timer fri. Dem anvendte jeg paa det kgl. Bibliotek. Resten af Vinteren brugte jeg al min Fritid til at dyrke Midtsjællands Historie. Og kort Tid efter, at vi var flyttet hened, begyndte jeg en Artikelrække, der struttede af Viden; den hed „Midtsjælland i vore Oldefor-

ældres Tid". Jeg følte øjeblikkelig Sangbund i Læsekredsen for disse Skildringer. Et Par Aar efter var jeg saa meget Herre over Stoffet, at jeg lagde det ind i den faste Ramme: „Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie". Senere vovede jeg at lade disse Skildringer komme frem som Særtryk, de sendtes til vore stedlige Bogsamlinger og fl. St. Og *Thorkild Gravlund* gav dem i mit gamle Blad, „Sorø Amtstidende", en straalende Omtale. Saadan blev jeg efter fattig Evne og begrænset Tid Lokalhistoriker. Det blev mit Hvilested i Dagens Gerning. For mig har Hvile altid og uden Afslag været: Afvexling i Arbejdet.

To Udflugter i denne første Sommer mindes jeg mest levende. Den ene var ordnet af min trofaste Fører i det samtidige Midtsjællands Tilværelse, Peter Hansen. Han kendte alle Mennesker baade i Fortid, Nutid og Fremtid, men dog bedst dem i Gyrstinge. En Sommerdag kørte vi

til Gilde derude. „De vil være velkommen,“ sagde Peter Hansen. Det var ham, der bad mig. Værten var en af hans gamle Venner. Jeg kendte ikke et Menneske af dem, jeg skulde sammen med. Men det blev en festlig Aften. Da jeg kom hjem, skinnede næste Dags Sol muntert.

„Tror Du, det er Skik her paa Egnen at holde saa længe ud?“ spurgte min Kone venligt, da jeg meldte mig.

Gyrstinge var altsaa et af mine Startsteder. Jeg har været der utallige Gange siden, men er dog aldrig kommet saa *tidligt* hjem derfra. Lad mig — skønt det strengt taget slet ikke vedkommer dette Tidsafsnit, tage med en lille Oplevelse, der viser de gamle 64-Krigers Djærvhed. En af disse gamle Veteraner, en livsfrisk og munter Olding, husker jeg fra et Samvær i Gyrstinge. Han kom hen til mig og sagde:

„De siger, at Du er Redaktøren.“

„Ja, det passer!“

„Christensen?!“ (Han udtalte det paa den specifik sjællandske Maade med Overspringning af Mellemstavelsen.)

„Ja!“

Saa traadte den gamle Kriger et Skridt tilbage og sagde med den inderligste og ærligste Overbevisning:

„Nej, det er (saa bandede han voldsomt) Løgn. For ham har jeg godt kendt. Det er en stor tyk Mand, og han kan synge, og Du er jo klejn!“

Misforstaaelsen skrev sig fra en Forvexling af min Navne (Faktor C.) og mig.

Den anden mindeværdige Udflugt var en Familietur til Skjoldnæsholm. Min Svigerfader, *Zakarias Nielsen*, havde Ungdomsminder fra Ringsted; han var Ungdomsven med Lærer *Krage-rup*, Slaglille, der stammede her fra Byen, og med Forfatteren, Valgmenighedspræst *Vilhelm Malling*, der var en Haandværkersøn fra Ringsted. Han havde som ung

Seminarist gæstet disse Kendinge i Ringsted. Siden havde han ikke været her i Byen. Han kom til at holde meget af Byen, særlig Kirken, og af Egnen, som vi gennemstrefede i Fællesskab. En Sommerdag i 1903 besteg vi Gyldenløves Høj, som jeg fra Skoletiden vidste var Sjællands højeste Punkt. Gyldenløves Høj imponerede set fra Neden, men skuffede, da vi kom derop. Saadan gaar det tit i Livet, at Tingene tager sig anderledes ud fra Neden end fra Oven. Solnedgangen over Valsøllille Sø gav os et uforglemmeligt Indtryk af den herlige Natur i den historiske Egn, hvor Skove og Søer og smilende Agre dannede Ramme om det stilfulde gamle Herresæde.

Hver Tur bragte os nye Oplevelser. Korset og Kapelruinen ved Haraldsted hjemsøgte vi ogsaa. Den daværende Ejer af Gaarden tog meget koldsindigt paa vor Begejstring over, hvad vi saa'. Han var jo kendt med det.

Vi ringstedske Journalister havde den Sommer en uudtømmelig Kilde for Nyhedsstof i den da under Opførelse værende Kærehave Husmandsskole. Naar jeg mindes min første Tur ud over det vaade, opkørte Omraade, hvor Bygningerne begyndte at rejse sig, og sammenligner det med det Flor af Plantevæxt, der i Løbet af faa Aar blev i Haveanlægene, forstod jeg knapt, at dette Omraade for en kort Aarrække siden var nøgen Mark. Ringstedbladene kappedes om at forberede Stedets vordende Berømmelse. Det var ikke deres Skyld, at der senere i Tiden kom Vanskeligheder. Mange Fremmede gæstede allerede før Skolens Indvielse Omraadet derude. Jeg husker navnlig den flinke og af ægte svensk Elskværdighed overstrømmende Skolebestyrer *Bergstrøm* fra Vadstena, der var ivrigt optaget af Egne-Hjems-Bevægelsen, som den svenske Smaa-bruger-Bevægelse kaldtes. Han skrev til Skolens Aabningshøj-

tidelighed en Artikel til det i den Anledning udgivne Festnummer af „Folketidende“, hvori han dels

P. Rasmussen, Krøjerup.

redegjorde for Arbejdet i Sverig dels hilste Danmark som Foregangslandet.

Men for at ende, hvor jeg be-

gyndte, maa jeg tilføje, at mHt. Egns-Historien var der et af Bladets Bestyrelsesmedlemmer, der gav mig et godt Skub. Det var *P. Rasmussen*, Krøjerup. Han var ved Siden af, at han var en meget vidende Mand paa sine særlige Felter, Kommunalpolitik, Hesteavl osv., en udmærket Iagt-tager af sine Samtidiges Liv og Færden og indenfor 4 Vægge en livfuld Fortæller. Mange af hans ypperlige Historier husker jeg; én skal fortælles her. Et Par gamle Folk havde i mange Aar holdt en bestemt Avis, men under en paagaaende Kampagne havde en Agitator faaet dem til at tage en anden Avis. Saa gik der nogen Tid, og *P. Rasmussen* besøgte de Gamle. Han saa da, at de atter havde faaet deres forrige Avis. *P. R.* gjorde en Bemærkning om den skete Tilbagevenden, og Manden svarede: „Det var en skidt Avis. Vor Mor vilde ikke ha' hende. Hun (dvs. Avisen) kunde ikke naa over Kommoden.“

V.

Hjemstavnshistorien begyndte som Avisartikler, men det blev efterhaanden ogsaa til *Foredrag*. Stoffet blev nemlig for mangfoldigt, og det er jo ikke Meningen, at et Dagblad skal være et historisk Tidsskrift. Den, der fik mig til at holde de hjemstavnshistoriske Foredrag, var *Hans Frederiksen, Sliminge*. Selv om det vel nok var ad flere Veje, at jeg kom frem til at holde disse efterhaanden mange Foredrag, tror jeg nok, at det var en Samtale med Hans Frederiksen om andre historiske Forhold, der blev Udgangspunktet. Hans Frederiksen havde været med i den Deputation, der i 1883 overbragte Kong Christian den Niende Herthalds-Resolutionen. Da jeg i 1913 begyndte paa Arbejdet med at skildre P. Jensen, Estrup, denne Deputations Ordfører og i lange Tidsrum en Fører i Ringstedegnen, henvendte jeg mig til tre dalevende Mænd for at faa deres personlige Indtryk af denne

Deputations Optræden. Den ene af disse tre Mænd var *Hans Frederiksen*, den anden var *P. Rasmussen*, Krøjerup, den tredje var Pastor *Morten Pontoppidan*. De tre Mænd gav hver et Bidrag. H. Frederiksen, der var gammel Garder og derfor rettede sig, da Kongen hilste paa ham, hvad Kongen gjorde en Bemærkning om, havde mærket sig, at Kong Christian havde Taarer i Øjnene under Audiensen. P. Rasmussen havde særlig fæstet sig ved P. Jensens personlige Optræden og gav en levende Skildring af denne. Morten Pontoppidan havde ingen klar Erindring om Sagens Forløb.

Denne Brevvexling gav altsaa som Sidevirkning Anledning til, at Hans Frederiksen formaaede mig til at indsamle Vollerslev-Gørslev Sognes historiske Materiale og forelægge det for Sognets Folk ved et Foredragsmøde, hvor der indledningsvis blev sunget af et udmærket Kor under dav. Lærer Clausens Ledelse, og

hvor der var fuldt Hus, en tilsyneladende meget stærk Interesse og et overmaade festligt

Hans Frederiksen, Sliminge.

Forløb af denne Egnens, maaske Landets første hjemstavnhistoriske Aften.

Mange fornøjelige Stunder — fornøjelige for mig, jeg haaber ogsaa for andre — har jeg tilbragt ude i Forsamlingshusene til disse Aftener. Naar den større Kreds af Tilhørere har opløst sig,

bliver der i Reglen en mindre Skare tilbage, og saa gaar Samtalen ved en Kop Kaffe om Sognets og Byens *Sagn*. Da glimter Folkemuldet af Folkemindets Guld og af Folkeviddets Sølv. Da kan det hænde, at en gammel Husmand rejser sig og giver sit Bidrag til Aftenen ved, som det hændte i et Forsamlingshus her paa Egnen, at deklamere uden Støtte af andet end sin Hukommelse „Asgaardsrejen“ og „Terje Vigen“.

Det hændte en Gang i Krigens Aar, at jeg i et Forsamlingshus udenfor denne Egn havde fortalt om tidligere Tiders Tanker og Skikke om Høje og Højfolk og om Høje paa gloende Pæle. Mørkt var der i det gamle Forsamlingshus, det var smaat med Petroleum'en. Mod Vinduerne i det dystre Rum stod udefra Mørke og Taage. Der var Stemning. Da rejste sig en gammel Kone fra en af de forreste Bænke og forlod Salen. Jeg skænkede det ingen Tanke før

bagefter, da en af de Tilstedeværende sagde til mig: „De krænkede den gamle Kone; hun tror paa det, De spottede over.“

Jeg lærte af den Bemærkning, at man endnu skal fare med Lempe i de Sager. Der var forøvrigt en egen Sangbund i Folk i Krigens første Aar. Endnu hen i 1917 var den der. Da skrev *Jeppe Aakjær* sin uforlignelige: „Som dybest Brønd —“. Jeg klippede den strax ud og skaffede den Indpas paa Sjælland, først i Folketidende, siden ved næsten alle vore historiske Møder. Jeppe Aakjær selv havde tidlig haft en Tilknytning til Midtsjælland; han var Ungdomsven af Bransager. Flere Gange oprørtes jeg til offentlige Angreb paa hans ensidige Bondeskildringer og fanatiske Indlæg i standende Strid. Til Gengæld bøjede jeg mig i dyb Ærbødighed for hans Digtning og Hjemstavnskildringer. Paa en Tur over Øresund fik vi paa Malmødamperen vexlet Ord om Lokalhistorien, der var vor fæl-

les Interesse. Jeg betragtede mig selv som en Reporter udi Historien, en Mand, der slog ned paa det tilfældigt Foreliggende. Aakjær tog værdigere og solidere paa det: „Paa mit Omraade, Fjends Herred, betragter jeg mig som Førstemand; der er ingen anden Professor i Fjends Herreds Historie end jeg,“ føjede han smilende til. Dette var rigtigt set og sagt. Mellem de Venligheder, jeg har mødt fra danske Forfatteres Side, sætter jeg høj Pris paa Aakjærs samlede Værker med Forfatterens egenhændige Tilegnelse.

Vidt forskellig fra Aakjær — undtagen i fysisk Format — var (og er) min sjællandske Hjemstavnsven, *Torkild Gravlund*, der levede paa sin rersø'ske „Sandhage“ med Bæltets flunkende Blaaf og Hvidt om sig. Han kom af og til herop til Ringsted, og herfra foretog han sine Strejftog ud i Folket og hentede frem de forskelligste Folkeminder. Han havde hele Danmark til Virke-

plads. Derfor kom han ikke tit til Ringsted. Men vort Torv kan han aldrig blive træt af at berømme, særlig dets brede Fald mod Syd. Alene for ikke at gøre ham ked af det maatte vi bevare den historiske Hældning af Terrænet ned i Søgade.

Men jeg er atter kommet ud af Tidsfølgen. Jeg maa tilbage til de første Aar i Ringsted og til Politiken fra den Tid — det er det, jeg har lovet ham, der fik mig paa Glatis, at fortælle, det skal jeg til, og saa skal jeg være færdig. Jeg skal kun som Afslutning paa denne Artikel nævne Pastor *Stahlfest Møllers* Navn. Stahlfest Møller havde afløst Provst Andersen (Vilh. Andersens Fader) som Præst i Ringsted og Benløse, og det maatte han lide under hele sin Tid. Provsten havde været en Mand af gammeldags klar og bred Veltalenhed, værdig i sin Færd, afholdt af Ringstederne. Stahlfest Møller var af et hurtigere Sind, Klarhed var ikke hans Styrke, man skulde læse

hans Prædikener hellere end høre dem. Jeg hørte strax ved min Ankomst til Ringsted adskillig Kritik over Præsten. Stahlfest Møller vidste godt, at man havde en Del at sige ham paa; han var ogsaa undertiden ude om det selv. Men — som han sagde — vent til de er kommet af med mig, saa vil mange sige: „Det vilde være rart at have gamle Stahlfest igen!“

Stahlfest Møllers Hjem i den gamle Præstegaard i St. Knudsgade var præget af en gammel-dags borgerlig Velstand. Fru Stahlfest Møller var jo født *Bügel* af den gamle Slægt, der ejede Ringsted Klosters Fideikommis; hun var Hovedarving til en Sjettedel af Fideikommissets Formue og Indkomst; det var jo et godt Tillæg til Indtægten af et Præstekald.

Bøger og smukke Billeder, god Smag og visse ikke uklædelige gammeldags Former prægede dette Præstehjem. Rørende var det at høre de to gamle Præstefolk mindes deres eneste Barn,

en lille Pige, som de havde mistet vistnok kort efter hendes Fødsel, og som de aldrig kunde glemme.

Pastor Stahlfest Møller.

Hendes Kiste var ført med, da de fra Korup paa Fyn kom til Ringsted. Hun laa under et hvidt Kors uden Indskrift. De tre hvide Marmorkors paa den Bügelske Kirkegaard bag St. Bendts Kirke staar over Støvet af de tre.

Fælles historiske Interesser førte mig Stahlfest Møller ret nær ved forskellige Lejligheder. Særlig husker jeg en Sammenkomst i Præstegaarden, hvor bl. a. Prof. *Troels-Lund* var til Stede; det var første og eneste Gang, jeg saa' og talte med denne Mand, hvis mægtige litterære Indsats paa den historiske Forsknings Omraade anerkendtes saa højt, og hvis Hovedværk „Dagligt Liv i Norden —“ netop lige var udkommet i Folkeudgave (1904). Han virkede overordentlig sympatisk, venligt imødekommende overfor en ungdommelig, naiv Forespørger. En anden Mand, jeg husker fra dette Samvær, var Direktør, Dr. phil. *W. Møllerup*, der havde skrevet Bogen om „Billeätten“ og længe stod hensunken i Betragtning af Landskabet ud imod Allindemagle. Her havde Billeættens gamle Stamgaard ligget, og endnu klingrer de gamle Kampesten langs Allindemagle Kirkes Gærde, naar de anslaaes paa rette Maade.

Stahlfest Møller gav Stødet til Fremkomsten af den første Artikel, der er skrevet om Reguleringen af St. Bendts Kirkes Omgivelser (Folketidendes Jule-numer 1906). 22 Aar efter er de økonomiske Forhold saaledes konsoliderede, at Spørgsmaalet er ved at blive praktisk Virkelighed.

VI.

Før Nytaar 1905 var det kun *under* den politiske Overflade, at der var Brydninger inden for Venstrereformpartiet. Men det var tydeligt nok, at en socialradikal Fløj med det radikale Partis nuværende Formand, Dr. *P. Munch*, i Spidsen, støttet bl. a. af den mærkelig blandede Urobevægelse i Vendsyssel, der bestod af anti-Vilh. Lassenske Moderate og uklare Radikale, vandt Fremgang i visse Dele af Venstrereformpartiet. Socialdemokraterne, der havde kastet deres Blik særlig paa Ringstedkredsen, sendte i 1904 sin drevneste og

mest veltalende Taktiker, K. M. Klausen, herved. Der holdtes et stort Møde i Ringsted, og det var øjensynligt, at Zahle trods sin Fripostighed vaklede under den voldsomme Beskydning fra K. M. Klausens Side. Allerede i Sommeren 1904 var der stærke Tegn til, at en Fløj af Venstrereformpartiet vilde løsgøre sig. I. C. Christensen sagde rent ud paa et Møde i Thim, at Aarsagen hertil var, at enkelte i Partiet havde den Opfattelse, at Partiets Politik i højere Grad end hidtil burde rette sig efter de *københavnske Liberales og Socialdemokraternes Kommunalpolitik*. En beroligende Henvendelse, som Partiets Formand, *Anders Nielsen*, udsendte, øvede vel nogen Indflydelse paa Sommerens Møder. Men det militære Moment traadte nu stærkere i Forgrunden som Følge af den i Begyndelsen af 1904 udbrudte russisk-japanske Krig. De vorde Radikale, der 10 Aar efter skulde have Ansvaret i en ganske anderledes alvorlig Situation, ud-

nyttede de opstaaede Vanskeligheder til Styrkelse af deres egne politiske Forberedelser. Skønt Rigsdagssamlingen aabnedes i Oktober 1904, uden at der viste sig større Tegn til Uro, blev en hæftigt oplussende Pressefejde i „Berl. Tid.“ mellem Officerer i Hær og Flaade efterhaanden opfattet som et Vidnesbyrd om, at der var uforligelige Modsætninger ikke alene mellem de to *Værn*, men ogsaa imellem de to *Mænd* (Krigsminister *Madsen* og Marineminister *Jøhnke*), der stod i Spidsen for Værnene. Den Situation, der herved opstod, fandt sin Udløsning ved Ministeriet Deuntzers Sprængning og Dannelsen af Ministeriet I. C. Christensen.

I disse første Dage af 1905 fuldbyrdedes — paa et meget spinkelt Grundlag fra radikal Side — den nye Politik, som i Virkeligheden tog Kraften af Venstres *samlede* Fremmarsch og beredte Vejen for Socialdemokratiets stærke Væxt i vort Land. Det er det radikale Partis store

Ansvar. Et Par Gange — under Grundlovssituationen i 1915 og ved Ministeriet Staunings Fald i 1926 — har der været Tegn til en ny Erkendelse i det radikale Parti. Men Erkendelsen er ikke blevet efterfulgt af Handling. *I 1905 koblede de Radikale deres Skæbne til Socialdemokratiet.* Og denne Kobling er blevet forstærket igen netop i de sidste Maanedere, da en af de førende yngre Kræfter fra 1905 atter er traadt frem i forreste Linie.

Venstrereformpartiets Sprængning kom ikke overraskende for mig. Fra en Kilde, som jeg vidste var absolut paalidelig, havde jeg Viden om, at den udtrædende Fløj allerede før Julen 1904 var saavidt fremme i sine Overvejelser, at man optoges af Spørgsmaalet om, hvem der skulde være Partiets *Formand*.

Krabbe var den ældste; men *Zahle* sad i den sikreste Kreds. Dette blev sluttelig det Afgørende, skønt *Zahle* først gik ind paa det efter meget grundige Overvejelser.

Selvfølgelig vidste jeg, hvad det betød i denne Egn. Nu maatte det *politiske* Arbejde til at gaa forud for alt andet. Bladligt stod vi stærkt, politisk overordentlig svagt. Saa svagt stod vi, at da Zahle — med rigtig Sans for det hurtige Angrebs overvældende Betydning — indbød til et Møde i Ringsted om Aftenen den 11. Februar 1905, kunde vi ikke møde med nogen Taler. Forholdene formede sig tilmed saa uheldigt, at jeg den Aften maatte være Ene-Referent for vort Blad. Jeg fik altsaa, hvad jeg kunde bære hjem. Tilraabene haglede ned over mit syndige Hoved fra en Kreds af opfanatiserede Radikale (selv i socialdemokratiske Forsamlinger, hvor jeg senere har staaet i hidsig Kamp, har man ikke budt en politisk Modstander, der sad ved sit journalistiske Arbejde, en lignende Behandling). Saadan noget *lærer* man af for al Fremtid.

Gode Venner har senere bebrejdet mig, at vi ikke foretog

Modstød allerede den Aften. Bebrejdelsen er ikke uberettiget. Men vi savnede fuldstændig Midlerne dertil. De andre havde med Forudseenhed sikret sig Organisationernes Ledelse. Selv sad jeg ene Mand af Venstrereformpartiet i Organisationsbestyrelsen i Ringsted By; jeg var ikke en Gang Vælger i Kredsen (ikke gammel nok), og Taler var jeg saavist heller ikke. Dagen efter fik jeg min Bekomst i Zahles Blad som Redaktøren „med Hatten ned over Ørene“. Senere hen, da jeg baade var blevet Vælger og paa anden Maade mere erfaren, tog jeg, da Zahle første Gang kom herved som Minister, Ordet ved et Møde af mine Modstandere; da blev jeg lige saa voldsomt trakteret for „Talesyge“. Ja, saadan gaar det; for lidt og for meget fordærver alt.

Stillingen var altsaa vanskelig. Begge de lokale Repræsentanter (Zahle strax og Poul Christensen efter visse Overvejelser) samt Gdr. Doose, Hømb (der den

Gang repræsenterede Frederiksværk) var gaaet ud af Venstre-reformpartiet. *Ole Olsen*, den Gang Tjæreby, stod støt i Venstre, men var stærkt optaget af Kampen for sin egen Kreds (Maribo). Den første, vi fik herved til Kredsen for at forfægte Venstres Sag, var *Jensen-Sønderup*, der hen i April tog er Tørn med Zahle i Testrup. Dér har altid været en solid Venrestamme; den fornægtede sig heller ikke ved den Lejlighed, Venstre besatte Ordstyrerpladsen, hvad „Politiken“ anvendte mange Ord paa at bortforklare Betydningen af. Det skulde helst opfattes saaledes, at Zahle turde ingen røre i hans Kreds.

Vi Venstremænd gik fra Ringsted-Mødet d. 11. Febr. 1905 med Forestillingen om, at der ikke just forestod os nogen let Tid i Ringstedkredsen. Men allerede et Par Dage efter — ved Ringsted Andelsslagteris Generalforsamling — skete der en lille Tildragelse, der vel ikke var direkte

politisk, men alligevel i det spændte Øjeblik virkede saaledes. Ved Valget af Ørdstyrer paa Slagteriets Generalforsamling, en Tillidspost, som i mange Aar uden Afstemning var beklædt af Poul Christensen, blev Lars Eliassen, Allindelille, foreslaaet og valgt med 281 St. mod Poul Christensens 267. Det radikale Blad paastod at have hørt en Andelshaver raabe, da Resultatet (Poul Christensens Fald) proklameredes:

„Han kunde ladt vær' og løbe!“

Jak. Pedersen, Fjenneslev, der havde stillet Forslaget, blev haardt trakteret. Han bed godt fra sig i „Folketidende“. Sket var jo sket. Og Begivenheden virkede i Øjeblikket mere dæmpende end ophidsende — dæmpende til den Side, hvor Musklerne spillede stærkest.

Den første Mand, der kom til mig for at tale om Politik og Organisation, var gamle *Johan Lund* i Egtved. Han var vist egentlig ikke stærkt politisk ind-

stillet. Men en af hans radikale Naboer havde taget det som en Selvfølge, at Lund skulde gøre Svingningen med over til de Radikale. „Men saa sagde jeg ham min Mening“, føjede Lund til; „og nu synes jeg, at vi skal have Gang i Tingene ogsaa her. Jeg er jo imidlertid ikke Taler. Men min Støtte, saavidt den rækker, kan De regne med“.

Saadan kom der Tid efter anden adskillige gode Folk, nogle af dem er endnu i Forgrunden af Arbejdet, mange af de Gamle er gaaet bort.

Trods Sejrsbevidstheden var der nogen Usikkerhed i vore Modstanderes Rækker. De to store offentlige Møder, der først paa Sommeren 1905 blev holdt i Ringsted og Haslev, blev i visse Maader banebrydende. Anders Nielsen var den Gang i sin fulde Kraft. Han kom til Ringsted et Sted oppe fra Jylland, hvor han en foregaaende Aften havde staaet i varm Kamp, havde rejst med et Bumletog Nat og Dag for

at være her rettidig. Han spiste med god Appetit, fik sig en ordentlig Middagssøvn, og saa gik vi i god Form til Møde.

En herlig Majdag! Træerne stod med Slør af Grønt, Solen straaledede, og fuldt læssede Vogne begyndte tidligt paa Eftermiddagen at komme til Bys. I Casinos Teatersal, som den Gang var meget mindre end nu og mere mørk end nu, blev der snart stoppende fuldt. Vi fik begyndt paa Ordstyrervalget. Men saa blev gl. Lærer *Christensen*, Tolstrup, fejet til Side af Zahle, der i svulmende Magtfylde erklærede, at her kunde vi ikke være; Casinos Ejer (Alfred Mortensen) havde forbudt, at der kom flere ind i Salen.

Saa gik det over det brede, sollyse Torv, forbi de ærværdige Tingsten — nogle mente, vi skulde blive ved dem —, men det blev til, at Mødet holdtes foran Raadhuset.

Talerne stod paa Raadhustrappen, Referenterne hængte i Vin-

duerne. Metoden fra Teatersalen fortsattes. Ogsaa And. Nielsen skulde overvældes med Afbrydelser. Men han stod som et Taarn midt i et stormpisket Hav.

Næste Dag kørte vi i straalende Sommervejrt til Haslev, hvor de samme Optrin gentog sig. Alligevel kunde vi med Tilfredshed notere de to Dages Forløb. Venstrereformpartiet, dvs. et af „Politiken“s Radikalisme uafhængigt Venstre, havde givet sig til Kende i Ringstedkredsen. Vel var vi talmæssigt blevet de smaa i Kampen paa Møderne — og navnlig kunde vore Folk slet ikke raabe op —; men de var der. And. Nielsen var godt tilfreds, vi ikke mindre. Min gamle Ven i Slagelse, Red. H. Jensen, der som hørende til det forhandlende Venstre havde særlige kritiske Forudsætninge for at bedømme And. Nielsen, udtalte:

„Han virker som Berg i dens bedste Kraft!“

Det var vist rigtigt. And. Nielsen kom aldrig til at tale mere i

Ringsted. I Samtaler fortalte han senere om, hvad der havde undret ham mest, nemlig en Optræden af to Personer, der nu begge er døde, hvis Navne derfor ikke skal nævnes. En Fanatisme og en Forblindethed som den, der afspejlede sig hos disse to Mennesker, havde han ikke mødt før.

De store politiske Møder blev den Sommers Samtaleemne her paa Egnen. De dannede Baggrunden for det Arbejde, som nu maatte begynde. Arbejdet var indledet med, at Venstrereformpartiet med 17 St. mod 16 erobrede Ringsted Bys Venstreforening, Fremskridtsforeningen. Det var et i sig selv beskedent Foretagende, men der udfoldedes en voldsom Agitation fra begge Sider for at faa Medlemmer til den fremtvungne Generalforsamling. Man tog liberalt mod Medlemmerne, lige til Generalforsamlingen begyndte. Det sidste Medlem, vi fik ind fra vor Side, var nuv. Snedkermester Johs. Hansen, København, den Gang Snedker-

lærling i Ringsted; hans Stemme gjorde Udslaget. Mange Aar efter fik jeg Lejlighed til ved en privat Fest i politiske Omgivelser at takke ham for, at han ikke trods sin Ungdom var veget tilbage for at være med, hvor det gjaldt. Forrest i Slaget stod forøvrigt den Aften paa den ene Side Sagfører Svendsen, paa den anden Side Overretssagfører, senere Borgm. Graversen og dennes Broder, dav. Red.sekr. H. Graversen (nu Rejsetaler i Skjern, sluttende sig til Indre Mission) og jeg. Da Slaget var endt, blussede Striden op Mand mod Mand. Jeg husker særlig Faktor Christensen og Distriktslæge Dreyer, der havde et gammelt Mellemværende. Dreyer bebrejdede Venstremændene deres Fremgangsmaade. Men Faktor C. sagde: „Der er ikke noget at skabe sig for. I gjorde det samme, men fik én for lidt.“ Det var logisk rigtigt. Men de Radikale har jo altid gerne villet forbeholde sig en Særret.

Iøvrigt angav vore Modstandere hoverende Tilfredshed over de store Møders Forløb.

Bransager skrev efter Ringsted-Mødet: „Nederlaget var fuldbyrdet, de Moderate iværksatte Tilbageetoget i trykkende Tavshed.“ „Et saa knusende Nederlag havde de Moderate ikke ventet sig.“

Der var enkelte Venstremænd, der efter de midtsjællandske Møder vaklede for Stormen; men samtidig bragte hver Dag nye Folk til.

Den lille Venstreforening i Ringsted Købstad, halveret ved Sprængningen, blev med sine 20—30 Medlemmer det beskedne Udgangssted for et Arbejde, som skulde faa overordentlig Betydning for Tingenes fortsatte Udvikling i denne Kreds.

Beslutningen om „at forberede et Organisationsarbejde i Ringstedkredsen i Tilslutning til Venstre“ blev truffet d. 30. November 1905 paa et Bestyrelsesmøde, i hvilket deltog Karet-

mager N. P. Jensen, Avlsbruger Jak. Møller, Forretningsbestyrer P. Pedersen og jeg. Det lykkedes os at faa Forbindelse med Folk i alle Sognene. Da det forberedende Udvalg var blevet nedsat, fandt de Radikale paa, at de skulde indbyde alle os ikke særlig fremragende Talere til Mandjævning med de Radikale. Det begyndte i Kværkeby, men Mødet fik et saadant Forløb, at Experimentet aldrig blev gentaget. Jeg tror, at hele vort Udvalg var mødt, og vi klarede for os, saa godt vi kunde. De Radikale førtes hin Aften af Bransager og Dyrlæge Jensen, der kort efter havnede i Socialdemokratiet, hvor han trives vel.

Det politiske Problem, der trængte sig paa efterhaanden, var: Hvem skal vi samle os om i 1906? Dette Valg vilde jo blive det store Opgør med Radikalismen, og skønt vi ikke havde mindste Udsigt til Sejr, maatte vi finde en Mand. Vor ny Venstreforenings Bestyrelse samledes til

Raadslagning. Mændene var Jørg. Rasmussen, Levetofte, And. Hansen, Tjæreby, Olaf Kristensen, Haraldsted, Chr. Nielsen, Mulstrup, Niels Andersen, Taastrup, Chr. Christensen, Torped, og jeg. Vi havde adskillige Overvejelser, før vi skred til Handling. And. Hansen, der altfor tidlig gik bort, var kommet til Venstre strax ved Sprængningen. Zahle brugte jævnlig at tale om, at det var „Folketidende“, der fordærvede de uskyldige Vælgere. And. Hansen svarede ved given Lejlighed: Var han blevet omvendt af noget Blad, var det ihvertfald af det radikale; thi det var det eneste, han til da havde holdt; men nu var han rigtignok færdig med det. And. Hansen døde 1914. Alle de andre Medlemmer af Bestyrelsen fra den Tid har vi endnu iblandt os. De var hver paa sin Vis solide Medarbejdere. Og der var saavist Brug for saadanne. Thi de Radikale kunde ikke tilgive os, at vi virkelig vovede noget saa

formasteligt som at anfægte Zahle i hans Kreds. Først var det galt, da vi holdt stiftende

Læge Hegelund-Lange.

Generalforsamling. Vi havde formaaet Folketingsmændene Jensen-Sønderup og Moestrup til at tale ved et Foredragsmøde efter den stiftende Generalforsamling.

Folketingsmand Zahle skrev saa til Jørgen Rasmussen, om han kunde komme med og forsvare sin Politik. Jørg. Rasmussen svarede, som sandt var, at det var et Organisationsmøde, og det holdt Venstre, som det havde bestemt. Vi blev mægtig skældt ud af det radikale Blad i den Anledning. Senere, da vi fik opstillet vor Kandidat, sendte vi, saasnart Opstillingen var sket, *telegrafisk* Indbydelse til de to andre Kandidater, Zahle og Howden-Rønnenkamp, til de første Vælgermøder. Men nu var Zahle mindst lige saa krænket over at blive indbudt, som han før var over ikke at blive det. Og Angrebene haglede atter ned over Venstreforeningens Folk. Naa, det skal siges, de indvirkede ikke stærkt. Der udviklede sig efterhaanden en stærk Følelse af, at vi var i Væxt. Og Skulder ved Skulder rykkede vi frem mod den overmægtige Modstander, der berusede sig *for* stærkt i sin egen Overmægtighed.

Vi skulde altsaa finde en Kandidat, og der var Enighed om, at vi skulde se at faa en med „det rette Haandelag“. Der var blevet talt om den jyske Læge Hegelund-Lange. Vi tog ind til And. Nielsen. Han residerede den Gang i Statsrevisionens Lokale — et Kvistkammer i den gamle Kaserne i Fredericiagade. „Hegelund-Lange er udmærket, hvis De kan formaa ham“, sagde And. Nielsen. Om han vilde lægge et godt Ord ind for os? Ja, det vilde And. Nielsen nok. Mellem mine Papirer finder jeg det første Brev, som jeg har modtaget fra Hegelund-Lange, som — det tør jeg sige — blev min gode Ven, saalænge han levede, og som aldrig glemte vor fælles Sommer-tur i Ringstedkredsen 1906. Det forekommer mig, at dette Brev hører hjemme i disse Artikler:

»Klejtrup Lægebolig pr. Hobro.
14. April 1906.

Hr. Redaktør Christensen!

Jeg takker Dem for Deres 11. April modtagne Skrivelse med Opfordring til

8*

eventuelt at stille mig som Venstre-reformpartiets Kandidat i Ringstedkredsen. Jeg havde et Par Dage forud Brev fra Statsrevisor And. Nielsen, hvori han bl. a. skrev, at jeg rimeligvis vilde modtage en saadan Henvendelse, og at jeg efter hans Formening vilde gøre mit Parti en god Tjeneste ved at sige ja. Jeg ønsker gerne at tjene Partiet efter Evne, uanset at der i Ringstedkredsen vel maa siges at være liden eller ingen Chance for at besejre den rebel-socialistiske Alliance. Men jeg er ganske enig i Ønskeligheden af en personlig Forhandling og skal, under foreløbig Forudsætning af, at en saadan lader sig ordne, ganske unnlade her at at berøre de forskellige Spørgsmaal, af hvis Afgørelse begge Parters endelige Bestemmelse maa afhænge. — Vi er jo desværre langt fra hinanden, og jeg er som Landlæge ret stærkt bunden særlig i denne travle Foraarstid. Enes vi om Kandidaturen, tager jeg selvfølgelig Vikar for saa langt et Tidsrum, at jeg kan gennemføre en grundig Valgkampagne. Som ukendt Mand i Kredsen vil en saadan jo være dobbelt nødvendig for mig. Men nu (for den omtalte personlige Forhandlings Skyld) at tage Vikar for et Par Dage vil være meget vanskeligt for mig og at forlade min Praxis uden Vikar længere end allerhøjest en Dag om muligt endnu van-

skeligere. Det vilde derfor være en stor Lettelse for mig, om en bemyndiget Repræsentant kunde rejse — om ikke helt herover til mit Hjem saa dog i det mindste til Aarhus, hvorfra det er muligt for mig at naa hjem samme Dags Aften. Paa dette Forslag vil jeg tillade mig at imøðese Deres ærede Svar.

Ærbødigst

Hegelund Lange.

Jeg takker for de tilsendte Numre af Folketidende.«

En raakold Graavejrsdag drog Jørg. Rasmussen, den Gang Levetofte, nu Haslev, og jeg over Sø og salten Vove for at finde Ringstedkredsen en Kandidat. Den første, vi vexlede en baade paa Grund af Vejret og andre Forhold kølig Hilsen med, var Folketingsmand Zahle, der ogsaa var gaaet ombord paa Aarhusdamperen i Kalundborg. Zahle, der overfor Venner skal kunne udfolde charmerende Egenskaber, kunde jo ikke paa det lille Skib undgaa at løbe direkte paa os. Han spurgte noget spyds Jørg. Rasmussen, om vi skulde til Jylland og købe Hingst. Vor Skæbne

var den Dag næsten symbolsk kædet til Zahles. Vi havde sat Hegelund-Lange Stævne paa „Meilborg“ i Aarhus; ogsaa her skulde Zahle nyde sin Frokost. Jørg. Rasmussen sagde spøgende, om vi ikke skulde bede Folketingsmanden assistere os.

Hegelund-Lange, som blev Venstres Kandidat, vandt sig i de 3 Uger, han var her paa Egnen — han boede hos os — mange personlige Venner. Helt ejendommelig var f. Ex. hans Dom om *H. Chr. Jensen*, Testrup, Socialdemokratiets Kandidat fra det forudgaaende Valg (nu skulde H. C. J. stemme paa Zahle). Hegelund-Lange og H. Chr. Jensen saa' yderst forskelligt paa Tingene. Men mere end én Gang kunde H. L. udbryde:

„Den Mand kan jeg godt lide; han har saa trofaste og ærlige Øjne.“

Jeg har ladet mig fortælle, at H. Chr. Jensen paa sin Side nærede en lignende Sympati for Hegelund-Lange. To vidt forskel-

lige Mænd, begge med stærk offentlig Interesse, begge gaaet tidlig bort.

Valgkampen gik sin Gang; der vankede raat for usødet; det haarde Tempo, som fra radikal Side var sat ind i Ringstedkredsen, blev nu gengældt. Mest dramatisk var et Optrin i Haslev, hvor Zahle forsøgte sig i den store Stil.

Midt under sin Tale trak han et Telegram fra daværende Folketingsmand *Sabroe* op af Lommen.

Sabroe bevidnede, at da han for nogle Aar siden havde talt i Klejtrup, var Hegelund-Lange Socialdemokrat. „Afsløringen“ blev grebet med fast Haand af H.-L. og saa virkningsfuldt tilbagevist, at Telegrammet aldrig viste sig mere under Valgkampen. En Søn af en af Egnens radikale Ledere var kommet tilbage fra Haslev-Mødet og havde fortalt sin Fader, at Hegelund-Lange havde taget hele Mødet.

Saaledes tog det sig altsaa ud;

der var Liv og Humør i vore Folk.

Bedre Virkning end af Sabroes Telegram, der kun viste sig én Gang, havde Modstanderne aī Gengivelsen af en Tale, som Hegelund-Lange havde holdt paa et meget tidligt Tidspunkt af Sprængningskrisen i 1905. Da havde han af overdrevne Rygter og tendentiøse Meddelelser i sit Lokalblad, „Hobro Avis“, der da redigeredes af senere Landstingsmand *Aubeck*, ladet sig forlede til at bruge Udtryk, der i hvert Fald maatte *forklares*. Paa dette hamrede vore Modstandere løs. Efter endt Valgkamp talte jeg med. And. Nielsen, der erkendte, at den omstridte Tale, naar den „fededes op“ i den radikale Presse, jo havde sine svage Sider.

Valgkampen førtes imidlertid til udelt Tilfredshed, og H.-L. var altid i fortræffeligt Humør.

En enkelt Pausedag benyttede han til at — cykle til København paa sine Pedaler! Sportsmand om en Hals var han. De 8

Mil (60 km) frem og lige saa mange tilbage anfægtede ham ikke det mindste.

Senere, da jeg besøgte ham i hans gode Hjem i Klejtrup, havde han nær i al Venskabelighed cyklet Livet af mig paa en forøvrigt vidunderlig Tur gennem Skalsaadalen og til det historiske Voldsted ved Klejtrup Sø, hvorfra vi saa ud mod Heden og over dens Rand af storliniede Kæmpehøje.

Naa, men det var Valgkampen i 1906! Dagene gik hurtigt. En „Lysttur“ gjorde vi til Klosterskovfesten, som den Gang altid sluttede med en Fællesspisning i et Telt, i hvilket den politiske Debat saa fortsattes, mens Publikum stod som en tæt Væg udenfor de aabnede Teltsider.

Der sparedes aldrig paa Krudtet, og i Mundkampen bevægede H.-L. sig som Fisken i Vandet. Et lille Optrin her var ikke just til Gavn for os; vore mere ængstelige Venner syntes, at H.-L. var kommet for langt ud. Bransager havde i en udæskende Form

talt om den jyske Doktor, der skulde kurere Ringstedkredsens Reformmænd. For H.-L. som *Læge* var det naturligt at slutte en Replik paa den foran citerede Bemærkning med Ord som: „Det var giftig Tale; der maa være noget i Vejen med Dem; maa jeg se Deres Tunge!“ De sidste Ord er jo et gammelt Læge-Fagudtryk; men det krænkede de Radikale. Og jeg husker navnlig en før Københavner, der med bred Bas udslyngede: „Skal det være en Akademiker“. Det hele Optrin, saa ubetydeligt det var, vakte megen Bevægelse i den i Forvejen ophedede Forsamling.

Der var baade før og siden faldet værre Ord end disse i Klosterskoven; men Tonefaldet kan jo gøre noget — H.-L. havde ikke just nogen blid Stemmeføring —, og under Indtrykket af at være trængt i Angrebet udnyttede vore ellers saa højttalende Modstandere ogsaa Chancen ved at fremstille sig som forurettede Væse-

ner, der ikke behandlede med tilstrækkelig Hensynsfuldhed.

Valgudfaldet blev imødeset med en Spænding, som man nu ikke gør sig nogen ret Forestilling om. De Radikale havde paa alle Maader søgt at banke den Forestilling ind i Folk, at i Ringstedkredsen skulde det være 1895 om igen. Det var „den gamle Vagtparade“, „de 276“ og hvad der ellers kunde findes paa.

Det blev dog 639 Stemmer.

Det var nok til, at vi rejste Nakken i Følelsen af, at vi kunde være her. Grundlaget for Fremtidens Arbejde blev lagt i 1906. To Aar efter blev det delvis ødelagt. Men alligevel vil Ringstedkredsens Venstremænd altid være Hegelund-Lange taknemlig for hans Indsats her. Hans Minde lever vedvarende i Ringstedkredsen. Med Glæde saa vi ham arbejde sig frem til en førende Stilling paa den danske Rigsdag. Med Sorg modtog vi Budskabet om hans altfor tidlige Død.

Hegelund-Lange var en ual-

mindelig Arbejdsnatur. Ikke alene satte han sig grundigt ind i hjemlige Samfundsforhold. En Tid, véd jeg, holdt han „Times“ og satte sig ind i engelsk Politik og Tankegang ud fra et omhyggeligt Studium af denne rigt flydende Kilde.

Valgafteften 1906 sluttede paa Ringsted Torv med, at en af Zahles Trofaste stod op paa Valgtribunen foran Ringsted Raadhus og opfordrede til at smide „Folketidende“ ud af alle Hjem i Midtsjælland. „Folketidende“ bragte loyalt Referatet af denne Tale og føjede en Tak til. Dens Virkning udeblev ikke. I de følgende Kvartaler gik Bladet frem med flere Hundrede Holdere. Trofast og i voxende Skarer stod Befolkningen om sit gamle Blad.

Ogsaa andre Forsøg — skjulte og aabenbare — baade før og siden og med forskellig Begrundelse, men altid med politisk Oprindelse, er iværksat for at ramme Bladet økonomisk. De, der har

iværksat den Slags Forsøg, har haft en ringe Forstaaelse af den midtsjællandske Folkekarakter. Befolkningen har altid vidst at give det rette Svar.

**TRÆK AF MUNKEBJERGBY
OG BROMME SOGNES HISTORIE
GENNEM TIDERNE**

Munkebjergby Sogn danner — ligesom Stenmagle Sogn — en geografisk Spids, der skyder sig ind i Holbæk Amt.

Yderst i Sognets nordlige Del ligger Landsbyen *Vedde*, der i gammel Tid har været en lille afsides liggende Bondeby. Dens Navn tyder — ligesom Nabo-byernes: *Tjørntved* og *Rude Eskildstrup* — paa gammel Skov. Rude betyder „det Ryddede“, „Ved“ er det gamle Navn paa Skov — et Ord af fællesnordisk Oprindelse (den store Skovstrækning „Tiveden“ i Midtsverige).

Da Navnet skulde forandres.

Foruden de her nævnte nyere Byer: *Vedde* og *Rude Eskildstrup*, ligger i Sognet de gamle Stambyer *Munkebjergby*, der har Navn af sin høje Beliggenhed, og *Døjringe*, hvis Navns Op-

rindelse er tvivlsom, men hvis Endelse „Inge“ tyder paa høj Ælde; rimeligvis er denne By i Bebyggelsestiden opstaaet først. Navnet skrives i 1682 *Dyringe*; Generalstaben med Støtte af afdøde Amtmand *Vedel* forsøgte at gennemføre Formen „Dødringe“, med hvilken Begrundelse véd jeg ikke. Mundtlig Overlevering fortæller, at en af Døjringes kendte Bymænd i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, Lars Christoffersen, en Gang truede Amtmand *Vedel* med, at hvis han kaldte Døjringe for Dødringe, saa skulde han aldrig faa noget Mindesmærke, naar han en Gang døde. Om dette gjorde, at Døjringe beholdt sit gamle Navn, skal lades usagt.

Af andre Bebyggelser af nyere Dato kan nævnes *Krogen* og *Lillevang Huse*.

Middelalderens Stor-Jordbrug.

Cistercienserne (Klosterbrødrene i Sorø Kloster) var fremragende Jorddyrkere.

De samlede Bønderbyer eller Dele af disse blev i Middelalderen flere Steder i Klosters Omraade omdannet til Storjordbrug, de saakaldte *Grangier* (et Navn, som gaar igen i England, hvor mange Herregaarde har Endelsen „Grange“).

Lederne var Lægbrødre, undergivne en lempelig Klostertugt.

Paa Sorøegnen oprettedes de første Grangier i Lynges (1182), Slagelsebo, nuværende Sorø store Ladegaard, (1186), og som Nr. 3 paa Sorøegnen kommer ca. 1190 *Munkebjergby*. Derved forandrede Navnet Bjergby til Munkenes Bjergby.

Senere kommer Nyrup (Lynges Sogn), Pedersborg m. fl.

For Munkebjergbys Vedkommende er det ejendommeligt at lægge Mærke til, at da der i 1682 optages en Fortegnelse over Agrene i Sognet, nævnes der en Aas, der hedder *Munkegods-Agre*. Fortegnelsen er ikke ledsaget af Kort, men efter Rækken af

Navne i Fortegnelsen synes Munkegodset at have ligget tæt op til Byen i nordvestlig Retning for denne.

Iøvrigt har hele Byen tilhørt Klostret og er efter Reformationen, da Klostret tilfaldt Kronen, senere blevet overgivet til Akademiet.

Af Jordebøger fra 1586 og 1697 fremgaar det, at Munkebjergby, Døjringe og Rude Eskildstrup hørte til Skolegodset.

Skovene i Munkebjergby Sogn hørte ligeledes til Sorø Skoles Herligheder. Bønderne havde Græsningsret til hver et Skovstykke — det kaldtes en „Tokke“ —; men Brænde maatte de ikke tage uden Anvisning. 1610 maatte Bonden Niels Rasmussen betale Erstatning for en afblæst Bøgegren, som han havde til-egnet sig.

Naar man gav sig under Klostret.

Klostergodset er ofte blevet samlet ved Gaver, ofte ved Mage-skifte, undertiden ved Køb.

Døjringe synes omkring Aar 1300 at være ejet af en Mand, der hed *Esbern Hamer*. Han synes at have overdraget sit Gods til Klostret af religiøse Grunde. Han tog — skønt ikke Munk — Ophold i Klostret, „hvor han senere ved den hellig Aands Førelse tog Medbroderskab“.

Man véd, at naar der blev givet saadanne betydelige Gaver, kunde Giverne betinge sig Livsophold af Klostret. En Skomagerenke i Slagelse, *Kirsten Nielsdatter*, skænkede saaledes 1482 sin Gaard i Slagelse til Klostret mod at faa Bolig „ved Klostrets Port“. Foruden sin aandelige Fornødenhed sikrede hun sig følgende Levemaade aarlig: 1 fedt Svin, 1 fersk Nød (en Oxekrop), 1 fedt Faar, 3 fede Gæs, en Fjerding Smør, 2 Skpr. Gryn, 2 Skpr. Salt, 1 Ol Sild om Fasten (da der ikke maatte spises Kød), 20 Oste, desuden daglig et Krus Proviant-Øl fra Præstekældereren (hvor Øllet vel var bedre end i

Folkekælderer), en fersk Ret fra Abbedens Stegers, 3 Kast Præstebrød og 4 Kast Svendebrød. Sult har hun ikke behøvet at lide.

Vedde synes omkring Aar 1400 at være kommet til Klostret, vistnok ved Mageskifte. Paa den Tid ejede Klostret 82 pCt. af Alsted Herred mod 25 pCt. i Aaret 1215.

Kirke og Munkegods.

Munkebjergby Kirke har oprindelig hørt under Sjællands Bispestol. Men meget tidligt sikrede Klostret sig ogsaa Herredømmet over Omegnens Kirker. 6 af disse, nemlig Lyng, Alsted, Pedersborg, Broby, Slaglille og Bjernede, hørte allerede til Klostret, da dette i 1462 sikrede sig Retten til Munkebjergby Kirke mod at sørge for Præst til denne (rimeligvis en Munk fra Klostret); til Gengæld fik Klostret Indtægten af Præstegaardens Jord i den fælles Bymark („Munkegods“?).

Den fælles Bymark — ja, det var den, Byens Beboere levede af, den, af hvis Grøde Skatter og Afgifter til Kloster og Bisp og Konge (dvs. Stat) maatte svares.

De tre Vange.

Munkebjergby havde som andre Byer tre Vange, den ene med Rug, den anden med Byg, Havre, Boghvede eller Blandkorn, den tredje med Græs. Vangenes Navne var:

Østermarken,
Aspevangen,
Lundsvangen.

Midt i Bymarken laa Munkebjergby. Den var før Udskiftningen en typisk Langby.

11 Gaarde har ligget paa Rad paa den søndre Side af Vejen, deraf de fire saa tæt sammenbyggede, at de har haft fælles Længe imod hinanden endnu saa sent som i 1789, da E. C. Stockfleth opmaalte Byen og dens Tiliggende.

Paa den nordre Side af Vejen iaa 5 Gaarde noget mere spredte.

Nordvest for Byen ligger *Solbjergs* Agre, Navn efter en Banke, hvorfra Solnedgangen har vist sig i al sin Skønhed, muligvis et helligt Sted i den hedenske Tid.

Ø. f. Solbjerg og N. f. Byen laa *Ravnskær* (Ravnen var i visse Tidsafsnit en hellig Fugl. „Ravnebanneret“ i Vikingetiden).

N. V. herfor laa *Aspes Enge*, *Ravnebjergs* Agre og *Faurbjerg*.

Helt ude ved Atterup Skel laa *Harres Agre* (efter Navnet Harre eller Harg, et Jordstykke, der har tilhørt den hedenske Helligdom, „Hovet“ eller „Hargen“). Navnet *Hellede Enge* kan pege i samme Retning, men kan ogsaa have Hentydning til hældende Terræn.

Endvidere laa her Lille Tanges Agre. Omkring Eskildstrup Sø laa Mustes Eng, Tverenge, Nørremose.

Ude ved Rude Eskildstrup Marker laa Markstykker med

mærkelige Navne som *Skadetjørns Agre* og — længere inde — *Toss Agre* og *Taarestens Agre*.

Ved Bjergby Sø laa Vest for denne: Syvselle Eng, Griskilde, Korsholm, Stubs Agre og Præstebro Eng.

Ø. f. Søen laa Stolpeland Stykker, Busagre, Hestesvands Agre, Store Aalekilder og Søtofte Krog.

S. Ø. for Vejen til Holbæk, hvor denne svinger, laa

Leerbredder,
Dybendal,
 Store Buske,
 Kigelanger.

Nogle Uddrag af Vedtegninger, som Jorderne i Munkebjergby 1682 har faaet, fortæller med knappe Ord om Jordens Beskaffenhed:

Skadekilde Aasen — „ringe Boghvedejord, Sand og Gruud (d. e. Grus), hviler i 1 Aar, bruges i 4.“

Store Dybendal, „ringe Bog-

hvedejord, Sand og Gruud, hviler i 12 Aar, bruges i 2."

Lille Dybendal, det samme.

Ravnekær, „ringe Bygjord, Grus, ringe Muld, lerblandet."

Solbjerg, „sandet, gruudet (gruset) Jord med ringe Muld, tjenlig til Blandkorn eller Rug."

Bymænd i 1682.

Munkebjergby Bymænd var d. 24. April 1682 følgende. Hvor Gaarden er *øde*, dvs. uden Beboer, er tidligere Beboers Navn nævnt:

1. Oluf Jensen.
2. Jesper Olsen (*øde*).
3. Jens Larsen.
4. Oluf Rasmussen.
5. Niels Rytter (*øde*).
6. Hr. Jens Bergendahl (Præsten).
7. Jens Hansen (*øde*).
8. Jens Hansen.
9. Oluf Nielsen.
10. Rasmus Tudt (?).
11. Jens Pedersen.
12. Poul Nielsen.

13. Rasmus Jensen.
14. Niels Madsen (øde).
15. Hans Hansen.
16. Jens Olsen, Skrædder.

Fra Vedde.

Kommer vi til Vedde, møder der os andre Ejendomsforhold. Den 27. April 1682 begyndte Rebningen i Vedde By i Skovledsvangen, som var Bygmark, i den Aas, som hedder Lundeagre.

Der var paa den Tid 7 Bønder i Byen, nemlig Ole Jørgensen, Jens Lauridsen, Rasmus Rasmussen, Troels Lauridsen, Hans Pedersen, Niels Jensen og Niels Nielsen.

2 Gaarde ejedes af Henrik Bjelke, Tersløsegaard.

1 Gaard ejedes af Sekretær Schult, Hellestrup.

Hans Pedersen var Tingskriver og *ejede selv sin Gaard*.

1 Gaard tilhørte Erik Munch.
2 var Ryttergods.

1 Husmand „svarer til Erik Munchs Gaard her i Byen“.

**Da Mørup Bonde i Vedde skulde
udskiftes.**

4. Juli 1785 foreligger der Skrivelse fra Hans højgrevelige Excellence Ober Hoffmester og Amtmand Greve *Haxthausen* til Højvelbaarne Herr. Kammerherre, Baron og Amtmand von *Løvenskjold*, hvorved forlanges Mørup Gods' Bonde i Vedde, Niels Christensen, udskiftet af Fællesskabet med øvrige Byens Mænd, alle af Sorø Akademis Gods. Landinspektør Wiborg har foretaget Byens Opmaaling.

Forvalter *Hviid* fra Sorø Akademi var imod Udskiftningen, da den vilde blive „de øvrige Bønder i Byen til største Fordærvelse og Skade“.

Men Kommissionen sluttede sig til Planen om Udskiftning af Mørup Gods' Bonde.

Tilbage i Byen var der 5 andre Gaarde, der tilhørte Baroniet Holberg og Hellestrupgaards Gods.

Den 29. September 1790 udskiftedes disse 5 Gaarde ogsaa.

Udskiftningen indleledes med en Taxation, der begyndte d. 23. August 1790 og udførtes af 2 Taxationsmænd, nemlig Christian Clausen, Store Grandløse, og Jacob Olsen, Svinninge.

„Efter Gaardenes Beskaffenhed og øvrige Omstændigheder blev det bestemt, at Gaardbeboerne Lars Henriksens og Niels Jensens Gaarde blev liggende i Byen og blev Niels Jensen tillagt Jordlodden Nr. 1, *Fruerlodden* kaldet, og Lars Henriksen Lod Nr. 2, kaldet *Hylde-lodden*.

Herefter *lodtrak* de tre øvrige Gaardbeboere og tilfaldt Peder Rasmussen Nr. 3 *Tvertornlodden*, Hans Hansen Nr. 4 *Højsteenslodden* og Hans Olsen Nr. 5 *Syllinge(?) -lodden*.

Sluttelig fordeltes ved Lodtrækning 5 Huslodder mellem Jens Ibsen, Christian Nielsen, Peder Christensen, Lars Svendsen og Niels Christensen.

Veddes tre Vange var før Uds kifningen 1) Kællingevaads-Marken (Vaad er den stedlige Udtale af „Vad“, Vadested), den laa Vest for Vedde, 2) Maglebjergsvangen (mod Øst) og 3) Mellemmarken (paalangs gennem Bymarken).

Ø. f. Byen laa *Ormdys*. S. Ø. for Byen Kvellinge Sted, Fuglehøj, Knøsene og Ringelsbjerg.

Kellingevaads-Agrene laa, hvor den gamle Vej fra Tjørntved til Atterup gik over Vedde Markskel.

Døjringe.

Døjringe skrives i 1682 Dyringe og har da sin Jord fordelt mellem følgende:

1. Jens Lauridsen.
2. Bjergby Kirke.
3. Jep Pedersen.
4. Peder Clausen.
5. Lauritz Bagger (øde).
6. Hans Jensen.
7. Gl. Hans Jensen (øde).
8. Søren Olsen.
9. Jørgen Pedersen (øde).

10. Jep Ibsen (øde).
11. Rasmus Pedersen.
12. Niels Laursen.

Vangene var:

Kedehøj- eller Toufids-Vangen,
Skovledsvangen,
Kællingevaadsvangen.

Paa Kortet af 1789 — det ældste, der findes over Byen — hedder Vangene:

Toelsbo-Vangen,
Store Skov Vang,
Brovang.

N. V. for Døjringe laa — efter Kortet —:

Naadekilde Agre,
Kedehøjs Agre.

S. V. for Døjringe:

Rcedholm,
Ornose,
Tranekjær.

Ø. f. Byen nær Vejen til Fuldbymaa bl. a.:

Kellingebjerg,
Løvehøj.

Helt mod Øst ved Byskellet laa Skovlyngen.

Helt ude ved Hellestrup Skel

laa Stolbjergs Agre og Enge, Gaaselyngsmose og Digsteens Eng.

Træk af Livet.

Nogle enkelte Træk til Belysning af de gamle Bønders Kaar i disse Egne kan hentes fra det fortræffelige Værk „Sorø-Bogen“, der ogsaa har tjent som Kilde for ét og andet af det foranstaaende.

1619—20 maatte Hans Hansen i M. Bjergby bøde 6 Mark for at have optaget en Bisværm i Skoven og fordulgt dette.

*

Ved Maglesø har ligget en Gaard *Søtorp*, der vistnok er blevet nedbrudt i Middelalderen. Navnet levede langt op i Tiden gennem Betegnelsen „Sørups Agre“.

*

1617—18 betalte *Niels Mogenssen* i Bjergby 20 Rigsdaler for sin Søn Laurids Nielsen for at fri ham for Overtagelsen af en Ødegaard i Kirke Fjenneslev.

Bønderne skulde svare:

- 1) Kongeægt, naar Kongen og hans Følge passerede,
- 2) køre det i Sorø Skove nedlagte Vildt til Kongens Køkken,
- 3) hente Varer i Korsør eller København til Skolens Husholdning.

Præster.

Lidt om Aandslivets Ledere i svundne Tider véd vi ogsaa at fortælle. Fortegnelsen over Munkebjergby-Bromme *Præster* ser saaledes ud:

- 1569: Christen Jespersen.
- 1610: Jesper Christensen.
- 1637: Jens Munch.
- 1655: Hjeronimus Knopf.
- 1661: Gert Hermansen Meyer.
- 1671: Hans Pedersen, Faxe.
- 1678: Jens Sørensen Bergendahl.
- 1706: Lars Nielsen Grønberg.
- 1728: Christen Christensen Schiønning.
- 1740: Adolph Jørgensen Jæger.

- $\frac{7}{1}$ 1757: Christian Lange-
marck (død uden at
blive indsat).
- $\frac{16}{9}$ 1757: Niels Jensen Albech.
1783: Christopher Nyholm.
1789: Christian Haundorph.
1813: Andr. Fr. Heggelund.
1820: Mathias Sørensen.
1822: John Chr. Lund.
1863: Nicolaj Carl Voetmann.
1870: Philip Chr. Gøtzsche.
1880: Anton Gregers Harald
Reimer.
1887: H. P. N. Budde Lund.
1896: S. A. Bergsøe.
1896: O. O. C. Trap-Friis.
1927: G. Harboe.

I Folkemunde lever der, saa-
vidt vi har kunnet fastslaa, ikke
mange Beretninger om de gamle
Præster. Om én af dem (J. C.
Lund, 1822—63) fortælles, at
han var en haard Negl. Ude bag
Ryde Vænge boede der en Klude-
kræmmer. En mørk Efteraars-
aften kom der Bud efter Præsten.
Kludekræmmeren laa for Døden
og vilde berettes. Lund havde en

gammel Karl, der netop den Aften nødig vilde køre for Præsten, da han havde andet Steds Ærinde. Da de kom til Ryde Vænge, kunde de ikke finde Vej. Karlen holdt paa, at de skulde vende om. Præsten eftertænkte, men sagde sluttelig: „Ja vend saa om i Guds Navn og lad F tage Pjaltekræmmeren.“ Det var jo ikke kristeligt sagt. Men saadan fortæller Sagnet. Senere, da Præsten kom hjem, slog vel Samvittigheden sig. Og for at dulme den klagede han til Sogneforstanderskabet over, at Vejene var saa elendige. Som Bevis anførte han, at han ikke havde kunnet naa at komme ud at berette Pjaltekræmmeren. Men Historien om Præstens Udtalelse var allerede kommet ud, og under en Retssag blev den fremdraget.

Om Sagens sluttelige Forløb har intet kunnet oplyses.

Skolens Mænd.

Blandt *Degnene* i Munkebjerg-

by er der Grund til at nævne nogle af de ældste. De har paa deres Vis sørget for den første Oplysning i en fjern Tid, da denne Gerning ikke sattes højt. Den første, man ved om i Anders Pedersens Degnekrønike, er *Christian Frederik Winther*, der var Student fra Slagelse Skole og 1714 kaldedes til Munkebjergby, hvor Boligen var forfalden og Embedet saa daarligt aflagt, at man stak Degnen ind paa en af de øde Fæstegaarde. Her synes Degnen at have udført et godt Arbejde. Hans anden Hustru hed Johanne Rasmusdatter, og hun skal nævnes, thi fra Chr. Fr. Winther og hende nedstammede i lige Linie Danmarks store Lyriker Christian Winther.

1746 kom en Holbæk-Student *Hans Henrich Maylandt* som Degn til Munkebjergby. Han ægtede en af Forgængerens Døtre, men døde allerede 1759.

Marquard Otzen var en Køge-Student. Han og Præsten vandt

i Forening en Proces mod Eje-
ren af Ødemarkgaard og sikrede
derved Degnekaldet 12 $\frac{1}{4}$ Daler
og Præstekaldet 32 Daler. „Naar
det regner paa Præsten, drypper
det paa Degnen,“ hed det *den*
Gang.

Den sidste af de gamle Degne
var en Nordmand *Peter Peter-*
sen. Han kaldtes 1779; hans
Hustru, født Boserup, døde kun
44 Aar gl.; han selv levede til
1807. Den gamle Degnebolig, der
var opført af Chr. Fr. Winther,
bortsolgtes Aaret efter.

*

Et Navn, der paa en helt an-
den Maade er bevaret, og som
ogsaa hører Skolen til, er For-
fatteren *Anton Nielsens*. Han
var en kort Tid i 1860'erne Læ-
rer i Munkebjergby, netop i den
Tid, da hans første Bondefortæl-
linger begyndte at komme frem
for Offentligheden. 1861—63 ud-
kom tre Bind „*Fra Landet*“, og
adskilligt tyder paa, at en Del af
Stoffet til disse er hentet fra

Sorøegnen, dels Egnen omkring Tjustrup Sø, men formentlig ogsaa Egnen omkring Munkebjergby. En Skildring som denne — i „Løbetossen“ — kan godt være hentet fra Munkebjergby: „Har Du nogentid lagt Mærke til, hvor smukt et Gærde, et simpelt Jordhegn kan se ud. Ellers vil jeg raade Dig til at gaa udenfor Byen og betragte Peder Jensens Gærde. Det hvælver sig med en saadan blid Skraaning til begge Sider . . . Det er beklædt med yndig blød Grønsvær, og denne Klædning er broderet med høj-røde Valmuer, blaa Klokker, gule Ranunkler . . .“

Anton Nielsen var ikke afholdt af alle paa Munkebjergbyegnen. En Del syntes ikke rigtig om hans Væremaade. Folk kaldte ham en „Vadmels-Grundtvigianer“. Han var meget folkelig i sin Væremaade. Karlen, der hjalp ham med Skoleloddens Dyrkning, skulde saaledes spise ved Bordet sammen med Anton

Nielsen og dennes Hustru. Hun, der var en Præstedatter, syntes ikke derom. Til Gengæld for-gudede Børnene ham. En af hans gamle Elever skrev til mig, at da de 50 Børn i laveste Klasse skulde tage Afsked med ham, var næppe et Øje tørt.

Lars Christoffersen i Døjringe har fortalt, at naar Anton Nielsen blev Forfatter, skyldtes det *Svend Grundtvig*, der fik sat ham i Gang med at indsamle Folke-minder. Dette blev senere til Folkedigtning.

Fra Bromme Sogn.

Oprindelsen til Navnet *Bromme* har man ingen Viden om. Det er enestaaende i Danmark. Ingen anden Landsby hedder Bromme. Derimod er der i skaanske Lande i hvert Fald én Landsby af dette Navn, Bromme eller maaske Bromaa. Men det er noget, der ofte gentager sig, at der er Lig-hed mellem Landsbynavngivnin-gen i Skaane og Sjælland.

Paa mange midtsjællandske

Agre træffer man Navne, der utvivlsomt har Tilknytning til Tider, der kan henføres til Hedenskabet. Dette gælder saaledes: *Harretoft* ved Gyrstinge, *Smørbjerg* og *Ravnsbjerg* ved Jydstrup, *Torenlunde* mellem Tybjerg og Aversi, *Harreagre* ved Venslev i Sydvestsjælland.

I Bromme Sogn træffer man gennemgaaende ikke Navne af denne Beskaffenhed. Derimod møder man mange Navne, der ender paa „Høj“, sandsynligvis i de fleste Tilfælde Navne paa Kæmpehøje, saaledes *Store Maglebjerg*, *Klosterhøj*, *Baunehøj*, *Hoppenshøj*, *Mørkehøj*, *Bremerhøj* — alle paa Krøjerups Bymark.

Muligheden af en ældre Bebyggelse, der paa et senere Tidspunkt i Historien er veget for den nuværende, fremtræder gennem Navnet *Radinge Mose*, der er knyttet til et Omraade lige N. f. Krøjerup. Det er muligt, at der i dette Navn — med den

ældste Endelse i vor Landsbynavngivning „inge“ — skjuler sig Mindet om en længst forsvunden By fra en ældgammel Periode i vort Folks Historie.

Et andet Navn, der henleder Opmærksomheden paa en forsvunden Bebyggelse, er Navnet *Sørups Agre* ved Maglesø, som er nævnt i det foregaaende Afsnit. Det berettes forøvrigt, at *Esbern Snare* skal have haft en Gaard i Bromme Sogn, en *Søborg*, der er skænket til Sorø-kloster. Endvidere er der, hvor Krøjerup ny Skole er bygget, opgravet Murlevninger. Meget muligt, at vi da her, hvor der nu atter er et Midtpunkt, har været et Torp, der siden er omdannet til en større Gaard.

Rude Eskildstrups gamle Navn var Ruthemark.

Vidnesbyrd om Rydningsarbejder afspejler sig i Navne som: *Brederud*, *Krinkelrud*, *Skovrud*, *Tokkestykker* og *Trelholt-Stykker*. „Rud“ er det samme Ord

som „Ryd“, senere omdannet til „Rød“ (særlig kendt fra de nord-sjællandske Skovegne, hvor en Vrimmel af Landsbynavne ender paa „Rød“). *Rude Eskildstrup* har ikke dette Navn i 1688, kaldes kun Eskildstrup, men Navnets Forled er dog meget gammelt. I 1380 nævnes nemlig en Bebyggelse i Munkebjergby Sogn: *Ruthemark*, den ryddede Mark, og dette menes at være Rude Eskildstrup.

Endnu den Dag i Dag hedder det paa folkeligt sjællandsk ikke at „ryde“, men at „rutte“ et Stykke Skov eller et Stengærde.

Hejningsmosen (S. f. Krøjerup) og *Ollingemosen* (V. f. Krøjerup) er Navne, hvis Oprindelse er uforklarlig. Muligvis betyder det første Navn kun den hegnede Mose.

En ejendommelig Betegnelse for Agerstykker, som jeg ikke har truffet andre Steder end ved Krøjerup, er Navnet „Rekker“. Den forekommer i følgende Sam-

mensætninger: *Leer-Rekkerne*, N. f. Krøjerup, *Sandagers-Rekkerne* og *Legte-Rekkerne*, S. V. for Byen.

Disse Navne stammer alle fra et Kort fra 1791, men vi kan mHt. den gamle Navngivning komme endnu et Hundrede Aar længere tilbage i Tiden.

Det gamle Krøjerup.

Den 27. April 1682 begyndte nemlig Conducteuren *Jens Christensen* at maale i Bromme Sogn; han tog *Krøjerup* først og begyndte sin Gerning paa Markskelsaasen i Vaasevangen. Krøjerup By laa da som en tæt sammenbygget By. Der var 13 Gaarde i denne By; vi kender Navnene paa samtlige Byens Bønder. De hed: 1. Jens Larsen. 2. Lars Olsen. 3. Mads Svendsen. 4. Mikkel Jensen. 5. Peder Svendsen. 6. Niels Jørgensen. 7. Niels Olsen. 8. Jens Hermansen. 9. Jens Larsen. 10. Anders Christensen. 11. Jørgen Jansen. 12. Jep Larsen. 13. Lars Hansen.

Fortegnelserne fra 1682 rummer en Mængde af de gamle Navne. Gaar vi eksempelvis over Vaasevangen i Følge med to af de Krøjerup Bymænd, der var udmeldte til at hjælpe til ved Landmaalingen og Skyldsætningen, saa møder vi følgende Navne: Boelekrogen (maaske Bølekrogen). Markeskelsagre. Lille Markeskel. Stenbjerg Stykkerne. Lillevandfalds Agre. Storevandfalds Agre. Broeagre. Hyllestykkerne.

Hvert eneste Jordstykke faar sin Karakteristik, eftersom den er god Bygjord eller ond Havrejord — den daarligste Karakteristik. For Exempel:

Hauereagre: Sandgruudig Jord maa huile 6 Aar, saas 2 Aar med Boghvede. (Sandgruudig betyder sandgruset.)

Wosekrogsager (?): Maa hvile 12 Aar, saas med *Boghvede*.

Boghvededyrkning er det mest udprægede Tegn paa Fattigdom.

Men vi gaar videre for at faa

et Indtryk af vore Fædres Fantasirigdom:

Stochstykkerne, Schourøgager, Kreuchelsagre (?), Bierrudsagre, Snoegager, Lille Ørnekulle, Stubsagre, Videbjerg Stykker, Tvedsholm Stykker og Tokkerne Stykker.

Om Sandestykker hedder det: *Hviler 18 Aar*, saas 2 Aar med Bøghvede.

Om *Lysholt Stykker*: Rødder og gruudig (d. e. gruset) Jord, hviler 12 Aar, saas 2 Aar med Bøghvede.

Pengehøjsagre.

Vaademark Stykker.

Østen for Lars Olsens Hauge var et Stykke Jord, om hvilken det hedder: „Jorden er *Nyllig opbrøtt* af Eng og staar over med Vand, er ey dyctig til andet end høe og aur“ (d. e. Hø og Havre).

„Krøgerup“ Bygmark kaldtes i 1682: Østermarken, og her laa bl. a.: Storkestykkerne, Leragre, Langagre, Stisagre, Degneagre, De smaa Hesleagre, Større Hesle-

skifter, Kraghoelager, Maglebjerg.

Store Brøddagre: „Hviler 9 Aar, saas 2 Aar med Boghvede.“

Brøddagre har intet med „Brød“ at gøre; det er de brudte, de nylig opdyrkede Agre.

„Et Hus, kaldet „Ryed“, ligger i den søndre Ende af Krøgerup By ind i Skoven, d. e. paa Anderschous Grund; det tilhører den højærværdige Hr. Peder i Persbor, som hannem formedelst hans Kalds Ringheds Skyld i forrige Tider skal være tillagt.“

Jorden er: „Rød Sand og *gruud* (d. e. Grus), hviler 4 Aar, bruges 2 Aar til Rug eller Boghvede.“

I Krøgerups Fæled (Sømarcken) laa bl. a.: Taagehøjs Krog, *Højelse* (?) Brink, Langeagre, Gammeltoft, Audagre, Egholmsaas, Skrabjerg (?), Barneagre (?), Mørkehøjsagre, Syvhøjsagre, Blomsterstykkerne, Brunesteens Stykker („Boghvedejord, Rødleer og Grud saas

i 2 Aar, hviler i 12 Aar"), Flædkier Stykker, Krogager, De store Hoppenshøjer, Lyngkær, Barne-maer-Stykker, Hørhave-Stykker, Sandstykker.

Gaardenes Jordtilliggende var mindre end i Nutiden.

Bønderne havde nogenlunde lige megen Jord. For Exempel: Bonden Hans Hansen havde af Jord: 1. Sort: 81,000 Kv.-Al., 2. Sort: 151,000 Kv.-Al., 3. Sort: 13,000 Kv.-Al., 4. Sort: 190,100 Kv.-Al. Han avlede „i Waange“ (d. e. i Vangene) $3\frac{1}{4}$ Læs godt Hø, $5\frac{1}{2}$ Læs Mosefoer. Hans Udsæd var ca. 30 Tdr. Det dyrkede Areal var ca. 35 Tdr. Land. Hans Hartkorn var 6 Tdr. gl. Htk. Han havde bl. a. 70,000 Kv.-Al. Jord, som skulde hvile i 30 Aar, og de gav $\frac{1}{4}$ Læs godt Hø om Aaret. Andre Omraader skulde hvile 12, 16, 15, 18, ja, indtil 26 Aar.

Bromme Plantage

blev paa Grund af Jordens daar-

lige Beskaffenhed udlagt af gammel Agerjord, da Jorderne udskiftedes omkring Aar 1800. Rimeligvis er herved to Bøndergaardes Jorder i Krøjerup blevet Skov. Navnene fortæller om gammel Opdyrkning.

— Begyndende ved Løng Bys Grænse har vi følgende Navne: Tvingsagre, Lyngsagre, Store og smaa Skjoldsteen.

Paa *Bromme* Mark blev udlagt til Plantage: Smaa og store Rands Høvder, Store og smaa Maglebjerg, Bredeagre, Krogagre. Af andre Navne paa Brommes Omraade kan nævnes: Store Horsemose, *Stentestykker* Nord f. Byen, *Vangeleds Stykker* S. f. Byen, Rennebjerg V. f. Byen, Avlegaards Agre, Spang Agre, Bogvads Agre, Tang Agre, *De galne Stykker*, Roland Stykker, Askestetter og *Nyvangs* Agre.

Bromme *Vange* var før Udskiftningen: Kirkevangen, Østmarken, Langevang.

Og slaar vi sluttelig et lille Slag over

Lille Ebberup

Vange møder vi følgende Navne: Kirkevangen, Banke-Vangen, Persager-Vangen.

Lille Ebberups Agre i Vangene omfatter bl. a. følgende Navne: „Poniels“ Mose, Globanken, Brenteagre, Barnebanken, Titemose, Teslebank, Græsvænge, Langagre, Holbæks Agre, Hønsemosen, Ærtebjerg, Kasmus-Agrene, Stentestykker, Breineagre, Skilderenge, Tulsøagre.

Med denne Række af Navne har vi taget et slutteligt Overblik over Navngivningen i Byerne i de to Sogne. Intet af disse Navne paakalder særlig Opmærksomhed, men er derfor ikke uden Interesse. Globanken er maaske et gammelt Udsigtspunkt, Brenteagre er de stejle Agre, Barnebanken, Titemose og Teslebank er uklare Navne. Skulde nogen af vore Læsere

kende disse Navne eller deres Betydning, vilde vi sætte Pris paa at høre derom. Kasmus-Agre er sikkert en Fejlhøring for Kasse-mose.

Stodderklemme-Kroen og ældre Tidens Smugkrodrift.

Vor Tid har jo godtgjort, at der ikke er Tale om, at Jeppes „Bjerget“ eller selve „Jeppe paa Bjerget“ har noget Tilhørsforhold til Munkebjergby. Men alligevel var det et Par Slægtled tilbage en Tro paa Egnen, at Stodderklemme-Kroen var opstaaet som Udskænkningssted for Jakob Skomager, og at det var dér, Jeppe drak de Snapse, der blev Udgangspunktet for hans Ophøjelse og følgende Fornedrelse.

Stodderklemmen har — hvad jo Navnet heller ikke gør For-dring paa — aldrig været noget fremtrædende Sted. I gamle Tider, da Aamosefolkene skulde køre deres Tørv til Byerne for at gøre Forretning dermed, var

Stodderklemmen deres Bedestad.

Hvor gammel Stodderklemmekroen er, véd vi ikke. Men vi véd, at i gammel Tid har det fugtige Element spillet en Rolle i Husholdningen.

At *Smugkroerne* i Egnen N. f. Sorø har paakaldt Myndighedernes Indgreb, fremgaar bl a. af mange Oplysninger i Sorø-Bogen. I Aarene 1655—56 maatte Anders Væver, Niels Brygger, Iver *Skolemester*, Frederik Skræder og Oluf Fisker, alle i Pedersborg, bøde hver 10 Rigsdaler for ulovligt Krohold.

I 1625—26 maatte samtlige 10 Bønder i Bromme bøde hver 2 Lam for ulovlig Gildesdrik. Og Øllet havde de købt hos *Mølleren i Bromme*, der i den Anledning maatte bøde 12 Rigsdaler.

Den Møller, der sad paa Bromme Mølle i Christian den Fjerdes Tid, synes i det Hele taget at have passet andet end sit Mølle vand.

Han hed *Jens*, og *Jens Møller* er Gang paa Gang paa det sorte Brædt. I 1611 maa han bøde en Tønde Havre for ulovligt at have hugget en Hasselgren — en streng Straf for Skovtyveri.

I 1626 maa samme *Jens Møller* bøde 12 Rigsdaler for at have holdt Smugkro, og 1628 maa samtlige 10 Bromme-Bønder atter bøde hver 2 Lam for ulovlig Gildesdrik, og Mølleren, hos hvem de købte Øllet, maa op med 3 Lam.

Og endelig i 1635 maa han betale 130 Rigsdaler for at have snydt paa Malt, der var indleveret til Formaling.

To Bønder i Krøjerup — *Rasmus Reer* og *Jens Fynbo* -- havde i 1612 trukket hinanden i Haaret („Haardragning“) og maatte derfor bøde en Tønde Havre.

Da Hestene var flere end Kærne.

Fattigt og smaat var det for Bønderne. Paa Sorø Akademis Gods regnedes den almindelige

Besætning paa en Helgaard (8 Tdr. gl. Htk.) at være: 4 Heste og 4 Hopper samt 2 Foler (Plagge), 4 Køer, 2 Kvier — altsaa dobbelt saa mange Heste som Køer — og 8 Faar. Svinenes Tal bestemtes af Adgangen til Olden i Skovene, hvor de levede Friluftsliv.

Indboet var fattigt. Man har Fortegnelse over det fra en Gaard i *Bromme* (1711).

Møblerne var: 1 gl. Fyrrebænk, 1 lang Fyrrebænk under Vinduerne, et Fyrreskab med Laas, 1 Gaasebænk af Fyr og 1 af Eg, 1 gl. Slagbænk, 1 Egeskab og 3 Stole. Endvidere: 1 Fyrre-Kistebænk, 1 gl. Egekiste, 1 lille Egebordblad med Fod.

Ølflasker, Tallerkener, Kærne, Mælkekander, Fjerdinger, Sibøtter, Spande og Stripper var alt af Træ.

Derimod var der 1 Messing-Lysestage, 1 Støbekande, 1 Jerngryde, 1 Malmgryde, 1 Messingkedel, 1 indmuret Kobberkedel.

En Del Lagener og Dynere og forskellige Værktøj.

**En Fremskridtsmand
paa Christian IV.s Tid.**

Vidnesbyrd om Enkeltmands Fremdrift er der ikke mange af. Dog har der i 1613 levet en Bonde i Krøjerup, der hed *Rasmus Skaatte*; han betalte Akademiet en Td. Havre for Ret til at *lade sin Tofte indelukke*. Det menes at være nydyrket Jord. Muligvis er det en fremskuende Mand, der har ønsket at have et Sted for sig selv, der aldrig berørtes af Fællesdriften. Men om Rasmus Skaatte hører vi kun den ene Gang, saa vi kan kun gøre os Gisninger om ham.

Af andre Begivenheder, der hører Egnen til, er følgende at nævne:

Paa Maglesø

drukne en Sommernat for mange Aar siden mange Unge, som var sejlet ud i en Baad, der gik i Stykker. Ligene blev bragt

i Land, dels paa Øen i Maglesø, dels i Krøjerup. Kisterne var opstillet i P. Rasmussens Gaard, og Ligene blev begravede i Fællesgrav paa Bromme Kirkegaard.

Ved Bavnehøjen

har det spøget i Mands Minde. Selv yngre Folk har været betænkelige ved at gaa der forbi ved Aftenstid, fortæller man. Man har set „nogle smaa Folk“ komme ud fra Højen.

Hoppenshøjen

ligger op imod Skovbrynet. Ogsaa til den knytter der sig *Sagn om Underjordiske*, dog uden nærmere Angivelse af, hvorledes de har teet sig.

Mølleren i Vedde.

Inden vi slutter Afsnittet om Munkebjergby og Bromme Sogne, er der Grund til at dvæle ved en Mand, som allerede gik bort for 35 Aar siden, men hvis Navn endnu ikke er glempt i Hjemegnen: Møller *Peter Jensen* i

Vedde. Naar hans Navn kommer ind i disse Skildringer, skyldes det en lille beskeden Bog: „Fortællinger og Digte af *P. Jensen*“, som i 1896 er blevet udgivet af hans Familie gennem Peter Svegårds Boghandel i Sorø. Det er en af hans Byfæller, der har bevaret Bogen af *P. Jensen* og har sendt den til „Folketidende“, og det siger jeg ham Tak for.

Den lille Bog er selvfølgelig ikke som Litteratur at betragte et Mesterværk. Men alene det, at en Haandens Arbejder saa tidligt — *P. Jensen* døde, da han var 47 Aar — har faaet Tid og Lejlighed til at optegne sine Tanker, endog at iklæde dem Novellens eller Digtets Form, og at pietetsfulde Slægtninge har sørget for, at det lille Arbejde af denne Art er blevet bevaret for Eftertiden, er noget ret enestaaende. *Peter Jensen* har selv i et Digt: „Skynd Dig!“ sat som et Motto over sin Livsgerning:

Hvis Du har varme Tanker,
 spar ej paa milde Ord;
 drag Dig det vel i Minde,
 at Du skal snart forsvinde
 dybt i den tavse Jord.

Naar det lille Digt er skrevet,
 vides ikke; men dets Indhold ty-
 der paa, at der bag dets Ønsker
 om at skynde sig ligger en Anel-
 se om, at Livsdagen hælder:

Den Kærlighed, Du føler
 lad ud i Flammer slaa!
 Skynd Dig! Betænk Dig ikke,
 om nogle Øjeblikke
 kan ved Din Grav man staa.

Genlyd af andre Verslinier
 spores vel i disse; men alligevel
 er der noget umiddelbart og op-
 rigtigt i Digtet, ud af hvilket
 man læser om et bevæget Sind.
 Og dette kommer endnu stærkere
 til Orde i et lille Digt: Sørge-
 sang ved en kær Datters Død.
 Lidt ubehjælpsomt skildrer han
 Glæden over en kær lille Piges
 Fødsel i 1875 — netop paa hans
 egen Fødselsdag — og over al
 den Kærlighed, der kan ud-

straale fra et saadant lille Væsen. Og saa:

Tre Aar var ej tilfulde fra hendes
 Fødsel endt,
 før Glæden brat fik Ende, og Sorgen
 blev os sendt.
 Det var en Mandag Middag, et Skrig
 ved Møllen lød,
 og under Vingens Susen, dèr fandt
 man hende død.
 Det fugtnede mit Øje, det knugede mit
 Bryst.
 Det Tab kan ej erstattes ved nogen
 verdslig Lyst.

Peter Jensens og Hustrus andre Børn er Journalist Anna Vedde, Præsten H. C. Vedde i Holtug og Købmand Jensen-Vedde i Nykøbing Sj.

Naar Peter Jensen har givet efter for sin Trang til at skrive, skyldes det utvivlsomt en Paa-virkning, han kom under i sine første Ungdomsaar, netop den Tid, da *Anton Nielsen* var Lærer i Munkebjergby.

Peter Jensen var født i Vedde, hvor hans Far ejede en lille Bondegaard. Han kom til Verden

den 13. Januar 1847 og maatte, som det altid har været god Skik i Landbohjemmene, tidligt tage Haand med i Arbejdet. Fra 6 Aars Alderen vogtede han Gæs. Nutiden ser anderledes paa mange Ting. Men den ser sikkert fejl, naar den tror, at Børns tidlige Medhjælp i *Hjemmet* lægger et Tryk paa dem. Tværtimod — næppe noget Barn, som har levet i et Hjem, hvor det fik Lov til tidligt at gøre Nytte, glemmer nogensinde den Glæde, som en Fars og Mors Anerkendelse af ydet Arbejde bereder et Barn. Noget andet er det selvfølgelig, om Barnet tidligt kommer ud hos Fremmede. Saa bliver Tilfældet mere indviklet.

Skolegangen fik han liden Glæde af. „Tampen“ var det eneste „pædagogiske“ Hjælpe-middel. P. Jensen fortalte selv senere, at det eneste, han lærte, var at „ta' Tav“ — som det kaldtes.

Hjemmets ofte svære Arbejde

blev hans Beskæftigelse gennem de første Ungdomsaar. Men saa var det, at han som 18-aarig kom i Aftenskole hos Anton Nielsen. Her indhentede han en Del af det, som Skolen havde forsømt, og han blev saa indtaget i Anton Nielsen, at han ønskede at komme i Huset hos ham. Hans Undselighed gjorde imidlertid, at han aldrig fik rettet nogen Henvendelse i saa Henseende; men Arbejdet i Aftenskolen deltog han i, saalænge der var Mulighed derfor. Anton Nielsen lagde Mærke til den alvorlige og lærelystne unge Mand og vilde paavirke hans Fader til at lade ham komme paa Højskole. Men det blev der ikke noget af. I den Henseende hørte P. Jensens Far til de gammeldags.

P. Jensen var allerede som 16-aarig kommet i Møllerlære paa den Mølle, som han siden overtog. Efter at have aftjent sin Værnepligt giftede han sig,

og i 1869 overtog han Vedde Mølle og Møllegaard.

I de 25 Aar, han virkede paa Egnen, kom han paa sin Vis til at øve en ikke ringe Indflydelse. Det Politiske, som optog den Tids Bønder saa stærkt, synes ikke at have ligget i Forgrunden hos ham. Men sociale Spørgsmaal, Smaafolks vanskelige Kaar, kristelige Spørgsmaal og først og fremmest Afholdssagen optog ham stærkt. I den lille Bog om og af ham staar der, at han paa ingen Maade forsømte sin Gaard og sin Bedrift, fordi han ofrede en Del af sin Tid til Aandens Pleje; tværtimod, han var en af vore dygtigste Landmænd, og den ikke lille Kreds, hvori Møller Jensens Navn var kendt, vil — hedder det videre — sikkert indrømme, at der ikke siges for meget, naar der siges, at han i det Hele var en virksom og stræbsom Mand.

Fortællingerne i den lille Bog om ham er dels i Novelleform.

Morsomme Paafund om sine Husdyr har han givet Udtryk for i nogle Vers om „Dyrenes indbyrdes Enighed“:

For nylig var hos mig en Hest,
han sagde, da han kom,
at Koen hun fortjente Tæsk
paa hendes store Vom:
„Hun propper sig med Drikke,
saa hun er altfor tyk,
hun stanger Frederikke —
nej, uh! hvor er hun styg!“

Paa lignende Vis skildrer han de andre Dyrs Tanker.

Noget af det Kønneste, han har skrevet, er et lille Digt „Foraar“, i hvilket man møder en Naturglæde, som ikke er helt almindelig, og som i hvertfald sjælden giver sig saa umiddelbare Udtryk:

Jeg blev en Dag fra min Stue
kaldt ud af Fuglenes Sang,
der mødte mig dør et Skue,
som vidt i det Fjerne sig svang.
Den Ven, jeg ventede med Længsel,
drog mildt fra Kyst og til Kyst
og sprængte mangent et Fængsel
højtideligt, sælsomt og tyst.

Jeg saa den syngende Lærke,
 jeg saa den livsglade Stær,
 lyksaligt kunde jeg mærke
 de gyldne Solstraalers Skær;
 og ud sprang Hylstrene grønne;
 ud sprang hver Blomst med Duft,
 og Bøgens Fryndser saa skønne
 brød ud i Foraarets Luft.

Det var, som Rødtjørn blev dyppet
 i Aftenens dejligste Sky,
 og Engen — som den blev dryppet
 med Guld og Perler paany.
 Omkring den spejklare Kilde
 blev slynget Blomster i Krans.
 Det Hele viste sin milde,
 romantiske, drømmende Glans.

I dette Digt har han fundet fyldigere og selvstændigere Udtryk for sine Tanker end i noget af de andre. Ofte former hans Ord sig som religiøse Tanker, en stilfærdig Gudhengivenhed, i hvilken han finder Hvile, naar Tingene her tegner sig usikkert. Det Samme møder vi i det lille Digt, hvormed vi vil slutte, og som handler om Aarsskiftet. I dette taler han først om det gamle Aar, Klagerne over det o. s. v.

Hvad bringe vil det nye Aar,
véd Gud kun i det Høje;
dog véd vi, hvad saa Verden spaar,
det kan ej alle føje.
Vi véd ej, hvem der skal faa Bud,
vi véd ej, hvad der kommer.
Dog venter jeg af Himlens Gud
tilsidst en evig Sommer.

Den 23. September 1894 døde
Møller Jensen. Et stort Følge
ledsagede ham til hans sidste
Hvilested paa Munkebjergby
Kirkegaard.

TRÆK AF STENMAGLE SOGNS HISTORIE

Nordligst i Sorø Amt med Kongsmosen som yderste Spids ud i Aamosen ligger Stenmagle Sogn. *Stenløsemagle*, som det hed i gammel Tid, en af de mange Byer med Endelsen „løse“, der ligger i Afsnittet af Sjælland ind imod Holbæk. Store Landsbyer med rigeligt Jordtilliggende, omgivet af nyere „Torp“-Byer. Mod Sydvest ligger den anden Stenløse-By, Stenløselille, nu Stenlille, hørende til et andet Sogn og Herred, men — som en Rest af et gammelt Samhørsforhold — med fælles Præst.

Forkortelsen af Navnet Stenløsemagle begynder tidligt i Tiden. Allerede i et Kongebrev fra 1585 kaldes Byen *Stensømagle*, og i den nærmest paafølgende Tid ser man Navnet skrevet som *Stensiemagle* og *Stensemagle*, indtil den nuværende Form fæstner sig.

En ældgammel Bebyggelse, der med den anden i Navnets Ælde med Stenmagle sidestillede *Vanløse* By har dannet Grundstammen i en Bebyggelse, i hvilken Torperne: *Nyrup* og *Oustrup* danner de første Led, mens *Assentorp* paa senere dyrket Land skyder sine Marker ud i Aamosen.

Assentorp, der med den oprindelige Navneendelses Bibeholdelse viser sig som den Yngste i Selskabet af Sognets ældgamle Byer, og som langt op i Tiden bevarede sit Særpræg af en vis Ufærdighed, en vis Haardhændethed i Handling og Tankegang, der sikkert har sit Udspring i de haardere Vilkaar, som de Folk gennem Aarhundreder har haft at kæmpe med.

Helt op mod vor Tid fortælles der om, hvorledes Assentorperne — eller som man halvt i Spøg, halvt i Fortsættelse af den overalt stedfindende Navnedannelse, kaldte dem: Asseruperne — følte

og tænkte for sig selv og gav Plads for en Opfattelse, der ligesom laa udenfor Lov og Ret. Nu er dette helt forandret. Nu er der derude som i det øvrige Sogn veldyrkede Marker. Den ugæstmilde og uvillige Jord har nejet sig for Menneskers Flid, og Hjem ved Hjem har rejst sig her, hvor fordem store, halvøde Mose- og Engdrag laa hen i Ensomhed, et fremmedartet Stykke Sjælland, som yderst ude i Kongsmosen og tilstødende Arealer viser meget af den barske Naturs Oprindelighed.

Bag om den Historie, som de veldyrkede Marker, de velholdte Gaarde og Huse, de spredte Skove og Bevoxninger fortæller os, skjuler sig dette Landomraades Historie, saaledes som den efterhaanden er blevet klaret af Forskerne, sidst bl. a. af Poul Nørlund i Sorø-Bogen.

Da Marsken døde i Lybæk.

1213 ligger Danmarks Krigsminister, Marsken *Johannes Es-*

bernsøn, Esbern Snares Søn, for Døden i Lybæk. Han har levet sin Faders Løfte til Klostret overhørigt og har beholdt Stenmaglegodset i Stedet for, som den gamle Krieger havde lovet, at give det til Klostret i Sorø.

Nu truer Døden.

Abbed *Gaufrid* fra Sorø hentes.

Og Valdemar Sejrs mægtige Marsk tilskøder ham — efter at Marsken har faaet den sidste Olie — *hele Stenmagle Gaard og By med de tilliggende Byer Nyrup og Assentorp.*

Det er ikke alene sin Faders Løfte, han indfrier.

Han sikrer sig selv Klostrets Forbøn ved at skænke Klostret Midler til tre aarlige Festmaal-tider for Munkene, nemlig paa Vor Frue Dag, St. Hansdag og paa hans egen Fødselsdag. Alt gældende „til evige Tider“.

Men der blev stor Strid om den Ting, thi paa Tersløsegaard sad Esbern Snares Svigersøn, *An-*

ders Grosøn, og han hævdede paa sin Hustrus Vegne at være forurettet.

Og da Klostret ikke vilde give Køb, besatte han selv Stenmagle Gaard i Aaret 1241.

Men Munkene stod paa deres Ret, Striden fortsattes. Og 1284 er et nyt Medlem af Slægten, Anders Grosøns Søn, der er opkaldt efter sin store Morbroder, *Absalon Andreassøn*, kommet saavidt, at han i sit Testamente indsætter Sorø Kloster som Arving til *Øxneskov* — saaledes kaldtes Stenmagle Gaard nu — og de omliggende Byer. Saa fik Munkene altsaa, hvad der tilkom dem. Men Striden var ikke dermed endt.

Der var stadig Kappelstræb om Gods og Jord mellem de verdslige Mammondyrkere paa Herregaardene og de aandelige do. i Klostret.

Der førtes flere Processer for Domkapitlet i Roskilde.

Og da en af Absalons Ætlinge,

Lage Litle, der var Medvider i Mordet paa Erik Glipping og sad fangen paa Kalundborg Slot, skænkede sit Gods til Klostret, tiak det op til en stor Konflikt, idet Erik Menved havde Ret til Kongemordernes Gods.

Kongen ønskede dog aabenbart ikke at lægge sig ud med det mægtige Kloster.

1293 skødede han Stenmagle-Godset til Sorø Kloster, til hvis Omraade det hørte, lige til Selvejendoms Indførelse gennemførtes. Saaledes gik det til, at Stenmagle kom til Sorø Akademi.

Lidt om Sognets Kirke.

Men det var dog ikke udelukkende om Jord, at de fjerne Tiders Tanker bevægede sig.

Ældst i ethvert Sogn er Sognets Kirke. Og Stenmagle Kirke staar ikke alene som et Gudshus i Nutiden, men ogsaa som et ærværdigt Minde om svundne Slægters Indsats paa det Omraade, som til alle Tider greb Menneskesindet dybt.

Den raa, kløvede Kamp, der tilkendegiver sig i Kirkens Hovedparti, fortæller om hin ældste kristne Tid, da man tog det nærmest foreliggende Byggeemne, den haarde Granit, der laa strøet over Markerne som Istidens afgrundsferne Hilsen til Datids- og Nutids-Mennesker.

Man kløvede Kampen og lagde den til Rette i Muren, saa godt som man evnede. En Dag stod Gudshuset der, ringe nok, men anseeligt i Forhold til sine Omgivelser.

Siden, da man lærte at brænde Markernes Ler til Sten, udvidedes og forskønnedes Kirken.

Kirken har oprindeligt haft 9 smaa rundbuede Vinduer, 6 i Skibet, 3 i Koret (ét, dog formentlig ommuret, Vindue, men i den oprindelige Form er bevaret i Korets Østrunding). Senere, da den kunstneriske Sans udvidedes, prydede man Kirken med en Slags Billedbibel.

Kalkmalerier afdækkedes i

1883 og 1886. De forestiller St. Jørgens Kamp med Dragen og den hellige Erasmus' Martyrium.

Taarnet er fra den senere Middelalder, ejendommelig er den vældige Støttepille i Sydvest.

Tilbygningerne tilhører Papis- mens sidste Tid.

Det nordre Kapel, der nu ud- gør en Del af Kirken, har vist- nok oprindelig været Material- hus, men er i nyere Tid blevet knyttet til Skibet for at skaffe Plads.

1862—63 underkastedes Kir- ken en Hovedstandsættelse. Kir- ken, der hidtil havde været over- kalket, kom til at staa i sine op- rindelige Farver. Store rund- buede Vinduer blev ved den Lej- lighed indsatte i Kirkemurene. Den nordre Tilbygning blev 1894 helt ombygget, saa den fik den Form, den nu har.

Altertavlen er malet af Chr. Dalsgaard 1865. *Oblatæskan* er fra 1724. *Sølv-Vinkanden* fra 1709 — med Navnene Anders

Julius (Latinisering af Juul) og Margrethe Deichmann, et Præstepar. Han var Præst i Stenmagle og Stenlille fra 1685—1728. Hans og hans Hustrus Navn er bevaret paa den Gravsten, der staar i Kirken. Stenen fortæller, at Anders Julius, der var Præst her i 43 Aar, hviler her med begge sine Hustruer, nemlig Ingeborg Jacobsdatter, der var født i Ystad i Skaane 1645 — 13 Aar før sin Mand, der var født i Nebbeløv i Skaane 1658 — og død den 28. Juni 1698; hans anden Hustru, Margrethe Deichmann, var født i Høje Taastrup 1675, hun var altsaa 16 Aar, da Præstens første Hustru døde; naar hun ægtede ham, vides ikke; heller ikke hendes Dødsaar er blevet anført.

Men der er det Ejendommelige ved denne Ligsten, at den oprindelig slet ikke er tiltænkt Anders Julius. Den viser to udhuggede Billeder af Præster i Ornat, og en Underskrift fortæl-

ler, at den oprindelig er rejst af en Præsteenke, der har overlevet begge sine Mænd. „Denne Steen hafver begge deris Efterlefverske, Anne Christens Datter bekaastet og ladet lægge paa Steden Anno MDCXXIX (c: 1629).“

Stenen menes ikke oprindelig at have hørt til Stenmagle Kirke, men er blevet købt hertil og den oprindelige Indskrift slebet ud for at give Plads til den nuværende.

Den gamle Sten fortæller saaledes en hel Del: Der meddeler os, at Anders Juuls Forældre er vandret til Danmark efter Skaanes Tab, og den meddeler, at man den Gang ikke har haft mere Respekt for Gravfreden, end at en Ligsten over to Præster godt har kunnet sælges og omdannes til Ligsten over en anden Præst og hans to Hustruer, og endelig fortæller den manglende Dødsangivelse for Margrethe Deichmann, at ogsaa den Gang har „ude af Øje“ væ-

ret „ude af Sind“. De Efterlevende har ikke fundet det Ulejligheden værd at opskrive Dødsdagen for den sidste Døde.

Endnu en Ligsten findes i Kirken. Den er indmuret i Vaabenhuset. Oprindeligt har den ligget i Køret og er noget slidt. Den er lagt over Mads Henriksen Dorph, der var Degn i Stenmagle i 54 Aar (han var ogsaa født der i Byen 1661), samt over hans Hustru, Maren Pedersdatter, der var født i Slagelse 1657; de havde tre Døtre, hvoraf den ene døde som lille (9 Uger gl.).

Af Kirkens øvrige Inventar er *Degnestolen*, der staar til Venstre for Indgangen, den ejendommeligste. Dens to øverste Fyldinger er udfyldte med en rig gennembrudt Ornamentik. Den stammer fra 1533. Vaabenmærkerne paa Endestykkerne er ud mod Kirken Rønnoernes, ind mod Muren Gyldenstjernernes Vaaben.

Alterkalken er fra 1793. *Døbe-*

fonten er af Egetræ fra Frederik III's Tid.

Et Bronze-Røgelsekar, der synes bronceret, er ophængt over Døbefonten, men har tidligere hængt længere inde i Koret.

Ved Arbejderne ved Kirken i 1894 fandt man under Tilbygningen en Kampestensgrav fra *den ældre Middelalder* med Rester af et Mandsskelet, men intet Gravgoods eller andet, der kunde fortælle, hvem der var begravet.

Af svundne Tidens Genvordigheder.

Saaledes som i det Foregaaende refereret taler Kirken til os. Om den jævne Befolknings Færden i de mange Aarhundreder, da de har levet tæt sammenpakkede i Landsbyerne, véd man ikke ret meget. Det daglige Liv har vel gaaet sin Gang med Sorrig og Glæde. Men af og til bryder et Glimt — i Reglen ikke for det Gode — frem af Historiens ensformige Mørke.

Midt i 1400-Aarene *brændte*

Præstegaarden i Stenmagle, og Sorø Kloster, der ejede Stenmagle By, anviste Præsten Bolig paa en anden Gaard; men Klostret kom i 1489 i Strid med Præsten om Lejeafgiften.

Præsten blev efter fuldt moderne Regler sat paa Gaden med sit Indbo, men hævnede sig ved at medtage Vinduer, Døre, Hængsler og Laase.

Præsten indankede sin Sag for Bispen.

Abbeden nægtede at møde baade for Landemode (den gejstlige Ret) og Landsting (den verdslige Ret).

Kort efter overfaldt Bispens Svende Stenmagle Bønder og mishandlede dem. Dette kunde tyde paa, at Bønderne har holdt med deres Præst.

Abbeden indankede nu Sagen for den pavelige Højesteret. Og Bispen, *Niels Skave*, udfoldede en mægtig Iver for at faa Abbeden dømt.

Sagen procederedes i 4 Aar,

men endte paa Kong Hans' Foranledning med et Forlig, der nærmest gik ud over Bispen.

— — —

Andre af Livets Smaatræk fremdrages her — fortrinsvis fra Sorø-Bogen:

1614—15 maatte *Oluf Smed* i Stenmagle bøde 1 Rigsdaler for at have solgt Mjød i Pottetal — d. v. s. holdt Smugkro. Talen er, som man ser, om Mjød. Faa Aar efter holdt Brændevinen sit Indtog.

1634—35 maatte Stenmagle Bymænd betale 1 Oxe i Anledning af, at de havde *drevet deres Kvæg* i Nyrup uhøstede Vang.

1604—05 maatte Jens Pedersen, Vanløse, bøde 1½ Rigsdaler for ulovlig Nøddeplukning.

By og Bomænd for et kvart Tusindaar siden.

Fra Tiden for ca. halvtredje Hundrede Aar siden har vi den første samlede Oversigt over Navnene paa de jorddyrkende

Mænd i Stenmagle Sogns Byer.
 Hvor Vedtegningen „øde“ staaer
 ved Brugerens Navn, betyder
 Navnet den sidste Bruger, før
 Gaarden enten af Nød eller andre
 Grunde var blevet uden Beboer:

Stenmagle Bymænd 1682:

1. Niels Hanser
2. Peder Nielsen.
3. Jens Lauritzen.
4. Oluf Hansen.
5. Peder Fugl (øde).
6. Clemen Rasmussen.
7. Laurits Tyggesen .
8. Peder Jacobsen (øde).
9. Peder Mogensen.
10. Anders Christensen.
11. Niels Pedersen.
12. Jesper Andersen.
13. Laurits Poulsen (øde).
14. Niels Lauritzen (øde).
15. Oluf Nielsen.
16. Rasmus Christensen.
17. Niels Mortensen.
18. Rasmus Nielsen.
19. Hans Rasmussen.
20. Jens Hansen.
21. Jørgen Nielsen.

22. Hans Andersen (øde).
23. Steffen Hansen.
24. Laurits Lauritsen.
25. Christen Tygesen.
26. Maren Kr. Laurids'.

Der var i Byen 5 Huse uden Jord og 4 Huse med Jord.

Endnu 1697 var 6 *Gaarde øde*; saa ringe var Kaarene.

Smeden drev $\frac{1}{2}$ øde Gaard.

Degnen drev $1\frac{1}{2}$ øde Gaard.

En Husmand drev $\frac{1}{2}$ øde Gaard og holdt paa denne 9 Heste og 14 Kreaturer, et anseeligt Husdyrhold, som er et enestaaende Tilfælde paa den Tid.

Bymændene i Assentorp 1682:

1. Peder Laursen.
2. Jacob Jacobsen.
3. Oluf Jacobsen.
4. Oluf Jensen.
5. Peder Olsen.
6. Jakob Ibsen.
7. Oluf Pedersen.
8. Niels Jensen.
9. Oluf Nielsen.
10. Christoffer Jensen.
11. Jens Andersen.

12. Sivert Olufsen.

(Det er ejendommeligt at se, at den Konduktør, Jens Meilin, der i 1682 opmaalte Byen, bruger Betegnelsen: Asserup.)

Bymændene i Nyrup 1682:

1. Jens Nielsen.
2. Søren Nielsen.
3. Jens Hansen.
4. Niels Christophersen.
5. Hans Jenssen.

Bymændene i Vandløse 1682:

1. Erik Hansen.
 2. Niels Olufsen.
 3. Oluf Laursen.
 4. Mikkel Nielsen.
 5. Søren Clausen.
 6. Rasmus Jensen.
 7. Oluf Ibsen.
 8. Jeppe Laursen.
 9. Laurids Mikkelsen.
 10. Christen Knudsen.
 11. Mikkel Hansen.
 12. Daniel Iversen.
 13. Niels Jensen.
 14. Ole Jespersen.
 15. Laurids Madsen.
- 3 Huse.

Bymændene i Oustrup 1682:

1. Peder Nielsen.
2. Christen Andersen.
3. Hans Nielsen.
4. Mourids Sørensen.
5. Peder Schiøtte.
6. Hans Madsen.
7. Jens Nielsen.
8. *Valborg, salig Rasmus Knudsens.*
9. Claus Sørensen.
10. Søren Clausen.
11. Peder Jensen.

Meget siger disse Navne jo ikke. De er alle forlængst glemte. De har den danske Navngivnings Ensformighed. Vi standser ved *Peder Fugls* øde Gaard i Stenmagle. Har Ulykken været efter ham? Har Svenskekrigene i Aarhundredets Midte ramt ham som saa mange andre? Har han drukket sin Velstand op?

Svaret ligger muligvis i Oplysningerne om hans Gaards Kvalitet. Det anføres, at af dens Tiliggende var kun 39,000 Kv.-Al. eller ca. 3 Tdr. Land saa god

Jord, at den kunde dyrkes 2 Aar og „hvile“ 1.

Al den øvrige Jord maatte have fra 4 til mange flere Aars Hviletid for at give noget.

Tilliggendet var i det Hele ca. 30 Tdr. Land, hvilket synes at have været det gennemsnitligt dyrkede Areal ved hver Gaard, idet Hartkornet gennemgaaende var 5 Tdr. pr. Gaard.

Præstegaarden havde dog 9 Tdr. Hartkorn.

Hver Bymark var som bekendt i Markfællesskabets Tid delt i 3 *Vange*, og hver Vang havde sit Navn.

Navnene paa Vangene i Stenmagle Sogns Bymarker var følgende:

Stenmagle: Møllevang, Brovang, Engevang.

Assentorp: Sønderbjergvang, Bjergvang, Mellemvang.

Alle Assentorp Bymænd laa i Fællig med Stenmagle Bymænd om Jordstykker i samtlige Stenmagle Vange. Et Vidnesbyrd om

et ældgammelt Fællesforhold mellem Moderbyen og Nybyggerbyen.

Nyrup: Stejlevang, Mellemvang, Buskevang.

Vandløse: Skebjergs Vang, Dyssevang, Lillevang.

Ustrup: Skovvang, Riisevang, Grøftevang.

Det vilde føre for vidt at opremse Navnene i alle Byernes Vange. Men som et Vidnesbyrd om den frodige Navngivning paa Jordstykkerne skal følgende anføres:

I *Stenmagle Brovang* var der bl. a. følgende Aase (en Aas er en Samling af Agre, i hvilken hver Bymand har en Ager):

Bysagre, Holmestykker, Ærteris, Hønnebæk, Broholtsagre, Hørrensholm, Hestehave, Egeholm, Ræveholm, Tidselvraa, Sandagre, Steenseholm, Snagevaad, Heslehøj, Langagre, Smalle Hellebæksagre, Brede Hellebæksagre, Maastykkerne, Skammels-Enderne, Kierregaards Agre,

Mølleberg-Aasen, Lille Mølleberg, Stenstykkerne, Maglebjerg, Taarestykkerne, Kyringe Mcseagre, Kællinghøj, Elmeagre, Bybjergsaas, Tjørneagre, Lundestykkerne, Nørreaas, Kallehave.

I Stenmagle *Engevange*:

Spieldene Aas, Bysager, Wangebechs Aas, Holtebanke Aas, Smaa Hundskunds Agerne, Nørre Hundskunds Agre, Store Hundskunds Agre, En „Høed“ ved den Norden Ende af Spielderne, Langager Aas, Torpeagre, Bøye Stubs Aas, Smaa Dysseagre, Større Dysseagre, Bøllemoseagre, Bøgevads Aas, Spaansspields Aas, Ørnekuls Stykker, Satzebroholme, Storke-landsagre, Søeagre, Præsteholmen, Tofterne, Høvder, som ligger Norden for Tofterne, Mellemose, Kildestykker, Skovkildestykker, Tuemose Agre, Store Bested, Lille Bested, Smaa Biødstjerne, Stiholm Biødstjerne (Biøstjerne), Rump Vraaagre, Royels Vraa (?) (Bryels Vraa),

Brede Biødstederne, StoreTjørnebakker, Ronstykkerne, Hjorte-Salle-Stykkerne, Krøbinge-Stykkerne, Krogelund, Brondet Aas, Huileboges Holm.

I *Møllevangen* (sydligst i Bymarken): Længagre, Sandagre, *Gallebjerg*, Fens Mose, Tornagre, Lærkebjerg, Taahøj, Havrekær, Tyvsprød, Krogsprød, *Holte Banke* og *Brodris*, Dahes (maaske Dals) Agre, *Korsagre* osv.

100 Aar senere.

Gaar vi fra 1682 et Hundrede Aar frem i Tiden, véd vi, at den danske Bondestand gennem de 100 Aar har haft sin trangeste Vandring. Men nu lysner det. Det mere end 1000-aarige Fællesskab, der havde holdt Bønderne i Afhængighed af hverandre, staar for at skulle sprænges. 1782 opmaales Stenmagle til *Udskiftning af Jorderne*. Og vi deltager i en Vandring gennem Byerne. Kommende fra Nyrup møder vi i Stenmagle først Kir-

ken og den bredt opbyggede *Præstegaard*; over Præstegaardens Jord fører Hellebækken, maaske en gammel *Helligbæk*, der har givet et Jordstykke Navn.

Bevægende os fra Præstegaarden imod Nord passerer vi først en Række jordløse Huse, 4 i Tal, hvoraf de tre blev flyttet ud paa Marken ved Udskiftningen og fik Jord til en Ko; og saa først kommer den egentlige ældgamle By, en Langby af enestaaende Størrelse i Midtsjælland.

Hvor Vejen drejer mod Vest, ligger en stor Gaard, S. f. Vejen ligger 11 Gaarde saa tæt sammenbyggede, at *mange af dem har fælles 4de Længe*; N. f. Vejen ligger 10 Gaarde med noget større Mellemrum, hvorfor Bebyggelsen her ogsaa strækker sig længere mod Øst.

Saavidt man kan se, er 13 af Byens Gaarde ved første Udskiftning blevet udflyttede.

Det var et af Tidens største

Problemer. For den gamle Tids Bønder var det en frygtelig Tanke at skulle ud paa de øde Marker, der altid havde ligget ubebyggede. Her var de uden Støtte af det gamle Fællesskab, allehaande Farer truede, og selv om man ikke var overtroisk, hvad forresten alle den Gang var, saa mødte man store praktiske Vanskeligheder i Form af elendige Vejforhold og lign.

Men ud kom man, og det betød Byens Opgang og Fremdrift i den kommende Tid.

Opmaalingen til Udskiftning af Sognets øvrige Byer skete i denne Rækkefølge:

Oustrup opmaaltes 1789; det var da en Rundby med 7 Gaarde, hvoraf den ene laa langt mod Sydvest. Vi skal her gengive Navnene paa nogle af Agerskifterne i denne By:

N. V. for Byen: Eppesø Eng, Gamletofte, Rævsnæs, Sisle Ager, Svineholm.

N. og N. Ø. f. Byen laa *Him-*

merigs Agre, Oxespield, Buttes Agre (et Højdedrag), Tranebjergs Agre, Sneverholm, Sellebjerg, Stenkilde.

Ø. og S. Ø. f. Byen laa bl. a. Engelskær, Fladebjerg, Bleieland, Eskeputte, Kattcagre, Pilletorn, *Abelshøj*, Sortemose, Byeholts Agre. *Mortens Kaas* (?), Korteberg.

S. og S. V. for Byen: Overled, *Mørbjerg*, Bienebanke (?), Gaasebjerg, Spørs Agre, Gelshøj, Riiseklints Agre.

Assentorp opmaaltes i 1797 til Udskiftning.

Den var indtil da en tæt sammenbygget Rundby.

I Byen laa paa den Tid 12 Gaarde.

Da Byen laa i en Udkant af sin Bymark, maatte 7 eller 8 af Byens Mænd allerede ved den første Udskiftning flytte bort fra den gamle Boplads.

De optegnede Agernavne frembyder ikke meget af Interesse.

Ejendommelig er dog Navnet *Bjørneholt* paa et Omraade omtrent midtvejs mellem Assentorp og Sogneskellet paa Vejen til Skuerup.

S. f. samme Vej længere ude laa Store Rævetanges Agre.

Sydligst i Bymarken laa *Tvinge Mose*.

Mod Vest i Bymarken *Mørkholt* og *Tyvehave* og N. derfor *Garbulle*.

Helt N. paa i Bymarken laa *Store Lyngskifter* og *Maglemose*, der grænsede op til Stenmagle Kongsrose. S. f. *Maglemose* laa *Flyvesandstykkerne*.

Mod N. Ø. ved Aaen laa *Huldynge Mose* og *Købele Mose*.

Nyrup By opmaaltes til Udsiftning 1808. Stjerneudsiftning.

Mark Nr. 3 tilhørte Jens Eriksen, men overgik til Mallinø („Mallingsminde“).

Nr. 1, Gunner Christiansen, overgik til Niels Gunnensen.

Nr. 2, Peder Larsen.

Nr. 3, Jens Ericksen, derefter
Malling.

Nr. 4, Daniel Hansen.

Nr. 5, Jens Jensen.

Vanløses Agernavne skal i korte Træk optegnes. Nord og Vest i Byens Mark ligger Trelholm, Sanden, Skebjerg, Bremerholms Eng, Ellestoks Agre, Skaren Aas, Ellestens Agre, Vaads Agre, Byetveds Agre, *Mørke Gunger*, *Trøstemose*, Langholm, *Langvads* Agre, Stenholm.

Helt mod N. Ø. laa *Fuglevadsholm*, *Fuglemose* og *Ørnekul*.

S. Ø. for Byen laa *Taalægavs Agre*.

V. f. Byen *Kileholm*, *Hestehave*, *Espe Agre*.

Byen var før Udskiftningen en uregelmæssig bygget By, af hvilke 2 *Gaarde* *udflyttedes mod Nord* (Lars Sørensen og Peder Stephansen), mens 6 *Gaarde* *udflyttedes mod Syd*, nemlig Hans Nielsen, Lars Bertelsen, Niels Peersen, Hans Gabrielsen, Niels Christensen og Jørgen Tobiesen.

I dette Bymarkens gamle sydlige Omraade møder man Navne som: Dyssagre, Flintebanken, Dyreeg (?), *Batterup Stykker*, *Øllerøden*, Vejleds Agre, Avle Agre, Fellebjerg, Erteland, *Hvedeland*, Stenbjerg osv.

Kongsmosen, der regnedes til Stenmagle By, opmaales og udskiftedes 1808.

Præster i Stenmagle-Stenlille.

1. (1576): *Christopher Svendsen*. Præsten blev beskyldt for at have mishandlet sin Hustru, saaledes at hun døde. Og 1. Juni 1581 fik hans anden Hustru, *Gertrud Svendsdatter*, kgl. Brev paa at maatte gifte sig igen; han levede den Gang endnu, men var dømt til at straffes paa Livet. (Wiberg: Præstehistorie.)

15. Oktober 1577 udstedes et aabent Brev om, at Hr. Christopher Svendsen, forhen Sognepræst i Steensmagle og Steenlille Sogne, der en Tid har været fængslet for nogle Mishandlinger, som 16 Mand have svoret

ham skyldige i, og nu ikke kan forfølge Sagen til Tinge, da han er i Borgen, og Dommeren erklærer ham fredløs, maa være fri for sin Borgen og forfølge sin Borgen paa Herredsting, Lands-ting og anden Steds, da han mener, at de Vidnesbyrd, hvorefter Nævningerne har svoret, ikke er rigtige. De 16 Nævninger skulle dog være fri og ufældede for deres Ed og Tov, med mindre han lovlig kan fælde dem, og han maa ikke ved Hjælp af dette Brev forhale Sagen, da Kongen i Tilfælde af Misbrug ellers vil lade ham straffe efter den tidligere Dom.

1. Juni 1581 udstedes fra Kronborg et Kongebrev med Tilladelse for Gertrud Svendsdatter, hvis Mand, „Hr. Christoffer i Stenløssemagle“, for nogle Aar siden er fængslet for sine grove Mishandlinger og nu dømt til at straffes paa Livet, til igen at gifte sig, da hun siden sin Hus-

bonds Fængsling har siddet i Armod og intet haft at leve af.

2. (1584): Peder Mortensen.

3. (ca. 1600): Hans Jensen Stougaard.

Helt hyggelig har den Tjenestekar, som Præsten en Tid har haft, ikke været; thi d. 30. Juli 1610 faar Lensmanden i Alsted Herred, Hans Staffensen, Besked om at sende „en Kumpan, som i Dallum har været med at gøre Manddrab, og som nu skal tjene Hr. Hans i „Stiensmagle“, fængslet til Antvorskov“.

4. 1625: Lauge Jacobsen Lintrup.

5. 1639: Vilhelm Damianus Stendorph.

6. 1669: Damianus Vilhelm Stendorph, født 1646, gift første Gang med Abelone Hansdatter og 2den Gang med Bodil Hansdatter Schade fra Roskilde.

7. 1685: Anders Hansen Juul eller Julius. Hans Fader havde været Sognepræst i Kjells, Nøbbeløv og Fjellestad i Skaane; Juul døde først 1728; han gav en

Sølvkande til Stenmagle Kirke og 200 Rdl. til Sorø Akademi. (Se det Foregaaende, hvor Anders Juuls Forhold er nærmere omtalt.)

8. 1722: Joseph Lauritzen Aagaard.

9. 1741: Søren Frederiksen Wiccardt; „døde i stor Armod“, 19. April 1760.

10. 1760: Nicolaj Nicolaisen Brorson, født i Bedsted i Slesvig 1728.

11. 1788: Immanuel Lauritzen Walther.

12. 1797. Mads Bergenhammer Sommer, født 1770; tilintetgjorde i Sindsforvirring Kirkebogen 1775—1797; død i København 6. November 1803.

13. 1804: Jens Henrik Fischer.

14. 1828: Godtfred Henrik Bendtsen.

15. 1849: Dr. phil. Georg Carl Theodor Francke; Conrektor i Flensborg 1825—48, da han maatte forlade Embede og Hjem. Han var af holstensk Æt, men

følte sig helt som Dansk, var Videnskabsmand og Skolemand, til Forholdene tvang ham til at rømme Stillingen. Han har skrevet lærde Afhandlinger. Om hans præstelige Gerning i Stenmagle og Stenlille lever der vist kun meget faa Minder.

16. 1863: Henrik Christoffer Hegelund Møller.

17. ^{17/1} 1879: Henning Jensen. Afskediget ved et ministerielt Magtbud d. 30. Marts 1885.

18. 1885: E. M. Nyeborg.

19. 1914: Filip Beck.

Den første sociale Foranstaltning.

D. 15. Juni 1802 udkom Plakaten om Fattigvæsenets Indretning og Bestyrelse paa Sjælland.

§ 3 lød: „Fattigvæsenet bestyres i ethvert Sognedistrikt af Præsten, Stedets Politimester, største Lodsejer og 3 eller 4 af de bedste Sognemænd efter Distriktets Størrelse.“

Dette *det første Kommunal-møde i Stenmagle Sogn* afholdtes den 28. August 1802 i Stenmagle Præstegaard, og de første Kom-

munal mænd, der udpegedes, var: Sognefoged Jens Jørgensen i Stenmagle, Gaardmand Truels Thomsen i Oustrup og Gaardmand Mads Andersen i Kyringe. Af disse synes dog kun de to strax at have modtaget Valget. Deres Underskrifter findes i Protokollen, de er lidt ubehjælpssomme, men dog ganske tydelige. Under næste Mødes Protokolltilførsel ses ogsaa Mads Andersens Navn, skrevet med en sjælden statelig og pyntelig Underskrift.

Forøvrigt fremgaar det af dette Kommissionens andet Møde, at Akademiet aarlig vil yde 4 Tdr. Rug og 4 Tdr. Byg til de Fattige, og der paalignes hver Gaardmand i Sognet $\frac{1}{2}$ Skp. Rug og 2 Skpr. Byg at svare til de Fattige.

Da Kommissionen d. 11. Marts 1803 holdt Møde, forelaa der en Meddelelse, som giver Indblik til de sociale Tilstande. Hos Peder Jacobsen i Stenmagle havde der levet en Pige, som havde faaet

et Barn udenfor Ægteskab, og som var afgaaet ved Døden. Faderens Opholdssted kendtes ikke, og det moderløse Barn, der var 2—3 Aar gl., blev derfor antaget under Kommissionens Forsorg, saaledes at Barnet anbragtes i Pleje hos Peder Jacobsen for 8 Rigsdaler i Penge og 1 Td. Byg om Aaret — „til Underholdning og Forsørgelse“.

Man taler jo om, at „i gamle Dage“ var det anderledes end nu; da følte Børnene ganske anderledes end nu om Dage deres Forpligtelse overfor Forældrene. Det er imidlertid ejendommeligt at se, at allerede i Fattigkommissionens tredje Møde foreligger der et Tilfælde, der fortæller om manglende Følelse overfor Forældrene. I det her nævnte Møde meldte sig med Begæring om Understøttelse en 78-aarig Indsieder, der havde opholdt sig i Stenmagle, siden han i 1752 fæstede en Gaard. „Da denne Mand“ — hedder det i Kommissionens

Protokol — „har en Datter og en Søn, og Sønnen er Gaardmand og Datteren Gaardkone og begge i saadan Tilstand, at de kan komme deres trængende Fader til Hjælp,“ saa tilstaar Kommissionen ham som *et Bidrag* til hans Underholdning 1 Skp. Rug og 4 Skpr. Byg, som skulde leveres ved den sædvanlige Uddeling og saaledes optoges den gamle Mand som Fattiglem af 3dje Klasse. Man ligesom mærker mellem Protokollens Linier Forargelsen over det foreliggende Tilfælde.

Gør vi nu et lille Spring frem i Tiden til det bevægede Aar 1807, er vi atter til Møde.

Ved dette Møde er — „efter forudgaaende *Indkaldelse fra Prædikestolen* af de Fattige, som i det forløbne Aar havde nydt Understøttelse“ — alle de Understøttede til Stede og erklærede, at de var „saavel med Understøttelsen selv som ved Maaden, den var given dem paa, tilfredse og vel tjente.“ Men hertil kommer

en Bemærkning, som paa egen Maade hensætter os til den alvorlige Tid. „Videre blev ved dette Møde i Steden for Medlem *Mads Andersen* i Kyringe, der har været tjensigørende Landeværnsmand det sidste halve Aar og endnu ikke kan vide sig sikker for Krigstjenesten, til Distriktsmedlem valgt *Daniel Hansen* i Nyrup.“ Det er den engelske Krig, der — dog paa en forholdsvis fredsommelig Maade — sender sine Virkninger ud i Sognet.

Indblik til en af et lille Hjemms Tragedier faar vi gennem et Notat fra Højsommeren 1808 (d. 7. Juni). „Sognepræsten anmeldte, at Husmand Jens Nielsens Kone af Assentorp var død og havde efterladt sig et spædt Barn, og da *Manden var ved Armeen*, savnede Barnet baade Forsørgelse og Pleje.“ Baade i dette og i andre Tilfælde ydedes der Støtte „efter Fornødenhed“.

Ser vi frem i Tiden, f. Ex. til Aaret 1834, har vi en karakter-

ristisk Fortegnelse over de Fattige af første Klasse.

Den 24-aarige Jens Mathiasen, Indsieder, „contract“ i den ene Side, følelsesløs i den ene Arm, tilstodes 1 Td. Rug, 2 Tdr. Byg og 4 Rigsb.daler.

Den 57-aarige Margrethe Olesdatter, meget svag, trænger højlig til Hjælp, 1 Td. Rug, 2 Tdr. Byg, 4 Rbdl.

Den 17-aarige Sidse Pedersdatter, „et fader- og moderløst Barn uden Familie- og anden Understøttelse, i hendes svage Legems Tilstand, 1 Td. Rug, 2 Tdr. Byg, 4 Rbdl.

Den 74-aarige Ane Nielsdatter, „en højaldrende og svagelig Enke“ (det samme).

Den 29-aarige Kirsten Christensdatter, som ikke selv kan fortjene det Fornødne til hendes smaa Børns Forsørgelse, 1 Td. Rug, 2 Tdr. Byg og 6 Rbdl.

Der var i 1834 ialt 14 fattige Understøttede.

Sidse Pedersdatters Skæbne

hører vi om det følgende Aar, da hun „udgaar af de Fattiges Tal, idet hun har lært Skrædersyning, saa hun kan klare sig selv,“ dog at Fattigvæsenet stadig har sin Opmærksomhed henvendt paa at hjælpe hende om fornødent.

Man ser, at Naturalieydelsen spiller en stor Rolle; et andet Exempel i saa Henseende er en Henvendelse til Sogneforstanderskabet i 1847 fra Degnen i Stenmagle, der anmoder Forstanderskabet om, at fire Bolsmænd paa Gryntegaarden i Assentorp maa blive advaret om at sende den vanlige *Julerente*: $\frac{1}{2}$ Gaas, 1 Brød og $\frac{1}{2}$ Snes Æg. Naar de fire Mænd har ønsket Sagen prøvet, skyldes det, at de har faaet ny Hartkornsansættelse, og derfor maa de mene, at de skal slippe billigere. Degnen i Stenmagle har imidlertid sin faste Løn, ansat af Kancelliet, og derfor mener han at have Ret til Julerenten. Det ses ikke af Protokollen, hvorledes det er gaaet.

En Indtægt, der fortæller noget om Forældres Forhold til deres Børn har man i Fattigprotokollen fra 1807, da et gammelt Ægtepar i Vandløse tilbagebetaler de i „afvigte Aar modtagne“ 1 Td. 5 Skpr. Byg og for det første Kvartal af 1807 2 Skpr. Byg og 1 Mark 8 Skill., fordi Ægteparrets Søn, som er Smed i Allindemagle, vil „underholde disse hans Forældre“.

Midlerne var smaa den Gang; det ses bl. a. deraf, at da man 31. Decbr. 1807 aabnede Kirkeblokken i Stenmagle, indeholdt den kun 1 Rigsdaler 1 Mark og 5 Skilling fra hele Aaret 1807.

Den gamle Indskrift.

I Gavlen paa *den gamle Skole* i Stenmagle ind mod Kirken sidder en Egeplanke med følgende Indskrift:

E. D. P. A. M. D. 1775.

Indskriften er ikke vanskelig at tyde. E. D. P. er Navnet paa Degnen i Stenmagle *Edvard de Place*, der var født 1746, og blev Skole-

holder, siden ogsaa Degn i Stenmagle; den 17. December 1773 af lagde han Degneeden for Biskop Harboe; han var knyttet til Stenmagle Skole til 1799 og døde 1808. Han var gift med *Anne Mons Datter*, der var født 1743 og døde 1830, 87 Aar gammel.

I Fattigprotokollen for 1807 ser vi »Degnen de Place« anført i Ligningslisten som pligtig til at tilsvare i Naturalier til de Fattiges Underhold 1 Skp. Rug og 2 Skp. Byg, hvilket er det samme som hver Gaardmand i Stenmagle maa svare, medens Sognepræsten maa tilsvare 8 tipunds Rugbrød, 4 Skp. Bygmel, 3 Skpr. Byggrvn og 1 Skp. Malt. Møller Schøler tilsvare dobbelt af Gaardmændene, nemlig 2 Skpr. Rug og 4 Skpr. Byg og »ved den ny Mølles Fuldfærdigelse« 16 Skpr. Bygmel.

Den indbyrdes Undervisning.

Det er netop i disse Aar 100 Aar siden den saakaldte »*indbyrdes Undervisning*« iværksattes. Den 7.

April 1829 kom paa Cirkulations-tourné til Stenmagle Skole Amtsprovst *Mønsters* Cirkulære om den indbyrdes Undervisning. Mønster var Provst i Ringsted, og sammen med Abrahamson ivrig Forfægter af denne Metode, hvis Fortrin skulde være, at man med ringere Lærerkraft og med Udnyttelse af de bedre begavede Elevers Evne skulde kunne fremme Undervisningen. Hovedreglerne i dette ejendommelige System, der aldrig slog stærkt an, er stærkt udpenslede, saaledes:

A. Den metodiske Orden. a) Opstilling og Henvisning til det bestemte Arbejde skal stedse foregaa med Orden, Raskhed og Nøjagtighed; b) alle Signaler gives bestemt og raskt; c) Læreren skal ikke ligesom være bange for at bruge Piber.; Signalerne gives med denne; d) der skal stedse bruges den muligste Hurtighed i Undervisningsgangen.

B. Læseskolen, ved hvilken det bør overholdes, a) at der stadigen

og gennem alle Afdelinger læses højt og reent; „ofte erfares, at der læses *altfor højt*; da vorder Læsningen skrigende og ildeklingende;“ „læse Børnene altfor sagte, er Følgen, at Livlighed og Opmærksomhed ikke lettelig lader sig vedligeholde;“

b) *at* hverken Lærling eller Bihjælper under nogensomhelst Omstændighed se bort fra Tabellen, med mindre Læreren giver Signal eller i mindeligt Tilfælde taler til dem;

c) *at* Bihjælperne ikke fare for hurtigt frem med Stokken, men nøje følge og antyde det, der skal læses.

C. *Skriveskolen.* Det betones, at der skal skrives reent, ikke mere end ét Bogstav ad Gangen, at der aldrig maa tales under Skrivningen, men Arbejdet skride frem efter Tabellen.

D. *Regneskolen.* Nøjagtighed med Tallene.

E. *Betræffende Conceptbogen.*

F. *Tabellernes Konservation*

(d. e. Opbevaring). Pegepindene skal have runde Dupper for ikke at beskadige Tabellerne.

Skoleforhold i 1830'- og 40'erne.

Den 3dje Maj 1831 kom Provsten *Bentzon* i Ringsted ud til Stenmagle Skole. Han skrev efter Besøget en udførlig Karakteristik af Skolen i Skolekommissionens Protokol.

Han skrev: I den øverste Klasse var jeg vel tilfreds med Religionsundervisningen. Hovedregning og Tavleregning gik godt, og det forventes, at der, især i den sidstnævnte, hvori nogle Børn ej er komne ret langt, vil være kendelig Fremgang at spore ved næste Visitats. Skrivningen er ret tæt, og Skrivebøgerne holdes i pyntelig Stand. At Skriftlæsningen ej er, som den bør, og at Boglæsningen er usikker og Tonefaldet daarligt, vil den dygtige Lærer sikkert sørge for at raade Bod paa. — I nederste Klasse styres indbyrdes Under-

visning ordentlig efter de gældende Bestemmelser; men ordentlige Pegestokke savnes. Ønskeligt var det, at der blev anskaffet de fornødne Blikpenne (?) til Griflerne, hvorved der i Grunden er Besparelse, og nødvendigt er det, at Skolen forsynes med de manglende Tavler. At Religionsundervisningen ogsaa i denne Klasse vil vorde behandlet med Omhu, holder jeg mig forvisset om og venter, at Kommissionens Nidkærhed for at befordre stadig Skolegang vil komme Lærerens Duelighed og Flid til Hjælp; thi da kan Stenmagle Sogn blive iblandt de bedste i Provstiet. De gymnastiske Apparater til ringeste Grad er anskaffede, og Øvelserne er begyndte.

N. E. Bentzon.

Den 9. Oktober 1832 var Provsten atter til Visitats og skrev i Kommissionens Protokol:

I Religion svarede en Del af øverste Klasses Børn ret vel; men

de synes at have den slemme Vane at svare alle paa én Gang. Det gamle Testaments bibelske Fortællinger havde de godt indpræntet sig; men alt, hvad der er lært udenad, oplæstes alt for hurtigt. I Bog læste nogle upaaklageligt, men andre kun maadeligt. Og Hovedregningen var kun lidet bedre. Skriften er dels god, dels upaaklagelig, men Skrivebøgerne meget ordentlige og rene. Retskrivningen maa kaldes slet og Skriftlæsningen meget maadelig. Gymnastiken drives efter den indbyrdes Undervisnings Methode, men er i sin allerførste Begyndelse. (Nederste Klasse faar en lignende Karakteristik)

Derefter hedder det:

„Det bør ej lades uanmærket, at denne Skole ej er forsynet med nye Testamenter til Brug for øverste Klasse. Paafaldende var det, at en Del Børn af 14 Aars Alder og af en meget n.aadelig Kundskab nylig var

komne til Sognet, hvor de vistnok forgæves gør sig Regning paa at blive antagne til Konfirmation.

Det gør mig ondt at erfare denne Skoles Tilbagegang, hvilken jeg ej tør sætte paa den dueilige Lærers Regning, men maa tilskrive de overordentlig hyppige Forsømmelser, hvorfor jeg maa anmode Skolekommissionen om at gribe til alvorlige Midler for at hæve denne Uorden og ej at skaane Vedkommende for de anordningsmæssige Mulκτη, indtil de kommer i Skik med at lade deres Børn søge Skolen, saa det kan blive muligt for Læreren at udrette noget."

Efter denne Salut idømmer den vrede Provst 8, der har forsømt Visitatsen eller andre Pligter, hver 2 Mark Sølv i Mulkt til Skolekassen. Og Skolekommissionen følger i det næste Møde i Jet angivne Spor, idet ikke mindre end 24 Husbønder eller Forældre idømmes Skolemulκτη.

I December har Julestemningen dog atter bredt sig. Skolekommissionen udtaler, at Forsømmelserne i November var foraarsagede af „Sygdom, ondt Vejr og besværlig lang Skolevej“, hvor Kommissionen ikke dikterer Mulkt.

Aarene gaar imidlertid, og Provstens Bemærkninger ved senere Visitatser er ikke altfor rosende; men i 1841 siger han, at Børnenes Fremgang fandtes i det Hele taget god, dog bemærkes, at ingen er bragt saa vidt i Skrivning, at Hjælpestregerne kan undværes.

I 1842 faar man i en Karakteristik af Skolens Tilstand at vide, at i Tavleregning er kun 1 naaet til at regne Reguladetri, 5 Division i benævnte Tal, 4 Multiplikation i benævnte Tal, 4 Subtraktion i benævnte Tal, 15 Addition i benævnte Tal; de øvrige regner med ubenævnte Tal Ved indbyrdes Undervisning fandtes alt i stor Uorden, Dag-

bogen ej ført, Konzeptbog ej til Stede. Sogneforstanderskabet faar Paalæg om at anskaffe de fornødne Læsebøger.

1844 er Provsten barsk: Samtlige Tabeller er i maadelig Forfatning . . . Skolens Bøger staar skimlede og støvede til Skam for Læreren. I det Hele befinder Skolen sig i en mindre god Tilstand.

Disse spredte Notater giver et lille Indtryk af, hvorledes et Skolearbejde udvikler sig.

Henning Jensens Afskedigelse.

1879 var, som det er nævnt i det Foregaaende, den da 39-aarige *Henning Jensen* kommet til Stenmagle Præstegaard. Han kom her til at bo i et politisk bevæget Omraade. Sognet var Nabo til baade den politisk livlige Holbækkreds og til Ringstedkredsen, hvor det heller ikke gik stille til. Henning Jensen selv giver dog en ganske enkelt Begivenhed Skylden for den stærke

politiske Retning, hans Tanker tog. Han aflagde under et Ophold i København ogsaa et Besøg i Gammel Avlsgaard, hvor paa den Tid talrige Politikere hoïdt til. Blandt disse var Thomas Nielsen og Jens Busk. De sad just og spiste til Middag, da jeg kom. Paa en eller anden Maade kom jeg i Snak med dem, og la Jens Busk erfarede, at jeg var Præst og Venstremand, fik han aabenbart Interesse for mig. Venstrepræster groede jo ikke paa Træerne i de Aar. Da jeg gik, fulgte Jens Busk med. Han vilde, sagde han, ud og besøge Pastor Brandt, Grundtvigs Eftermand ved Vartov.

Paa Jens Busk's Foranledning aflagde Henning Jensen sammen med Busk et Besøg hos Pastor Brandt, Vartov, og Samværet førte med sig, at Henning Jensen indbød Busk til Stenmagle Præstegaard, hvor han i den følgende Tid jævnlig var Gæst.

Henning Jensen var paa den Tid

stærkt grundtvigsk paavirket, og der kom mange Folk til Stenmagle fra andre Byer. Samtidig voxede Henning Jensens politiske Omgang. Og det var noget, der blev lagt Mærke til. Den Tid betød en Folketingsmand langt mere i Befolkningens Omdømme end nu. Det var, ligesom der var mere Alvor i Kampen den Gang. Det prægede Personlighederne. Ikke sjældent gik Præstens Vogn til Sorø eller Tølløse Station for at hente Rigsdagsmænd Lørdag Aften. Saa blev der politiseret i Præstegaarden, og Søndag Morgen hændte det, at Henning Jensen, naar han i Ornat gik over i Kirken, havde flere Folketingsmænd i sit Følge. Han nævner selv blandt sine Venner og Gæster foruden Jens Busk: Hansen-Ølstykke, Hansen-Sir, Rasmus Nielsen, Jens Sørensen-Vitved, Bøtke, Nøhr, Fogtmann. Selv *Hørup* — som ellers var meget vanskelig at faa ud — fik Jens Busk en Gang lokket med til

Stenmagle. Henning Jensen afhentede ham personlig i sin Enspænder-Vogn og kørte ham personlig til Stationen igen om Aftenen. Han blev nemlig kun én Dag.

I disse Aar var det, at Hen. Jensen kastede sig ind i den politiske Drøftelse, og 1884 gjorde han Springet ind i den aktive Politik, idet han stillede sig mod selve Kultusministeren, den mægtige *Jacob Scavenius* til Gjorslev, der var som en politisk Klintekonge i Stevns. Henning Jensen naaede 1125 St. mod Scavenius' 1384. Blid havde han ikke været mod sin højeste Foresatte. Næste Aar kom Gengældelsen. Henning Jensens Konventsbroder *Thomas Rørdam* i Ondløse havde i „Berl. Tid.“ skrevet en politisk Artikel. Han beraabte sig paa Apostlen Paulus' Ord i Rom, 13,1: „Hvert Menneske være de foresatte Øvrigheder underdanig; thi der er ikke Øvrighed uden af Gud. Men de Øvrigheder, som er, har

Gud beskikket." — Der blev i Ministeriet Estrups Tid holdt en utrolig Mængde Prækener over denne Text, saa det var intet Under, at Venstremænd efterhaanden blev noget forargede over, at de saaledes idelig og altid skulde se Paulus fremstillet som en Tilhænger af Estrup. „Politiken“ bad Henning Jensen skrive en Artikel til Svar paa Th. Rørdams Artikel.

Svaret stod i „Politiken“ d. 30. Marts 1885, og allerede Dagen efter stod der i „Folketidende“ en Meddelelse af følgende Ordlyd: „Pastor Henning Jensen er i Gaar afskediget af Kongen efter Indstilling af Kirke- og Undervisningsministeren.“ Henning Jensen havde i Artiklen hævdet, at Øvrigheden er kun Øvrighed i Kraft af Loven. Overtræder den Loven, saa er den ikke mere Øvrighed, saa har den ikke mere Ret til at regere, selv om den har Magt til det.

Henning Jensen havde und-

gaaet alle Navne og direkte Hentydninger. Alligevel maatte han falde. Han hyldedes fra mange Sider. Men selv vurderede han sin Stilling meget ædrueligt. Mange Aar efter skrev han:

„Kirkeminister Scavenius gjorde mig altsaa pludselig til en af Landets mest populære Mænd, og dette bidrog naturligvis noget til at mildne det Slag, der havde ramt mig. Men jeg kunde ikke skjule for mig selv, at min Stilling var temmelig haabløs. Thi da den officielle Meddelelse om min Afskedigelse kom, stod der i den, „at man vilde tage under Overvejelse, hvorvidt der skulde tilstaas mig Pension“. Jeg havde ingen privat Formue, jeg havde Hustru og fem ukonfirmerede Børn. Jeg kunde maaske leve et Aars Tid paa min Popularitet. Men naar den var forduftet, hvad saa? Jeg gjorde mig fortrolig med den Tanke at ende som Fattiglem i *Stenmagle Fattighus*.“

Dagen efter Henning Jensens Afskedigelse gik Ministeriet Estrup udenfor Forfatningen. Og Henning Jensen kunde derfor i en Artikel bringe Kirkeministeren en Tak, fordi denne havde afskediget ham.

Efter den Fremfærd, Ministeriet udøvede, kunde han ikke være Præst, men han erkender aabent, at han ikke selv havde haft Mod til at kaste sig ud i det tomme Rum. Var jeg vedblevet at være Præst — skriver han —, vilde jeg have været tvunget til at bede for den verdslige og gejstlige Øvrighed, repræsenteret af d'Hrr. Estrup og Scavenius. Ja, jeg havde gjort det, men jeg takker Hr. Scavenius, fordi jeg ikke kom til at gøre det.

Et Indtryk af, hvorledes Befolkningen saa' paa Tingene, faar man af et Brev, som „Folkstidende“ i Ringsted offentliggør d. 15. April 1885, og som er tilsendt Bladet fra Stenmagle:

„Vi lever her ude under en mærkelig Tilværelse i denne Tid. Siden Pastor Henning Jensens Afskedigelse har der nemlig ingen Gudstjeneste været holdt, hvilket har været saa meget mere føleligt, som Afskedigelsen fandt Sted før Paasken og Konfirmationen. Med denne blev det dog ordnet, idet Pastor Rørdam i Ondløse efter lang Forhandling gik ind paa at konfirmere Børnene sammen med sine egne Konfirmander. Med Daabshandlinger gaar det bedre, idet Pastor Jensen hjemmedøber de Børn, som ønskes døbt. Derimod er det meget uheldigt, at flere Lig maa henstaa uden at blive begravede. Skylden herfor ligger udelukkende hos den kirkelige Øvrighed, idet Pastor Jensen strax, da han erfarede sin Afsked, gjorde Indberetning til sine Foresatte om, at han ansaa sig for uberettiget til at forrette kirkelige Handlinger. Da Højre jo vil fastholde, at det er af kirkeiige

Grunde, at Pastor Jensen er afskediget, var Hr. Jensens Optræden rigtig; men at Avtoriteterne — som det synes — har forudsat, at Jensen vedblev at besørge Embedet, turde netop være et Bevis paa, at Afskedigelsen er sket af politiske Grunde, hvad vi her ude da heller ikke tvivler om.

Iøvrigt lever Pastor Jensen ikke ensom og forladt i denne Tid. Tværtimod har han i den senere Tid daglig kunnet glæde sig ved stærkt Besøg af Venner fra alle Egne af Sjælland. Særligt i Paasken var Præstegaarden fuld af Vogne og Stuerne fulde af Folk.“

Dette lille Brev taler med en egen Alvor til Sindene. Man ser da ogsaa, at Henning Jensens nærmeste Foresatte, Provst *Andersen*, Ringsted, strax den følgende Aften rykker ud med en grundig Udredning af de særegne Forhold, der er opstaaet. Henning Jensen svarer senere i

„Ringsted Folketidende“, at han mener ikke, Kritiken har været rettet imod Provsten, men mod Scavenius, der har gjort sig skyldig i den Hensynsløshed at lukke to Kirker (Stenmagle og Stenlille), der var meget flittigt besøgte, i 4 Helligdage (Afskedigelsen skete om Tirsdagen, som det var Skærtorsdag om Torsdagen) og i høj Grad havde vanskeliggjort 42 Børns Konfirmation.

Sidst i April 1885 holdt Henning Jensen sin første offentlige Tale efter Afskedigelsen i et Forsamlingshus i Holbæk. Her uddybede han sin Tak til Minister Scavenius med den Tilføjelse, at han nu vilde anvende al sin Tid til at virke for Fjernelsen af det nuværende Ministerium. Siden gik hans Veje videnom. Men det hører ikke til Lokalhistorien og skal derfor forbigaaes her. Han døde 1. Marts 1929, 91 Aar gl.

En gammel Nyrup-Bonde.

Ledbjerggaarden i Nyrup, nu tilhørende Propr. Lunding, er nu en delvis ny Gaard, tildels bygget af den nuværende Ejer for Avlsbygningernes Vedkommende. Men en af Avlsbygningerne er fra den forrige Ejer, *Jens Jacobsens* Tid. Jens Jacobsen var en Mand af det gamle Bondesnit, gammeldags i Væremaade, men en virksom Mand i al sin Færd. Han sad en lang Tid med den store Gaard, ialt i over 50 Aar, idet han overtog Gaarden efter sin Fader i 1857 og døde 1909.

En af de Længer, der byggedes i hans Tid, staar endnu. Det er ei mægtig Kampestens Bygning med Kælderlade og foran liggende Tærsegulv, der ligger over 1 Meter over det nedre Ladegulv. Længens Kampestensmure er rejst af hugget Kamp, hver eneste Sten er taget fra Marken. Endda bliver der ved at komme Sten frem.

De ældste Dræn i Lavningerne er meterdybe Kampestens-Faskiner, til hvilke Stenene ogsaa er samlet ind paa Gaardens Marker.

Jens Jacobsen tærskede med Plejl helt ind i dette Aarhundrede. Skønt der til Gaarden er ca. halvandet Hundrede Tønder Land, gik der aldrig en Tærskemaskine rundt i alle de Aar, Jens Jacobsen havde Gaarden. Han havde sine Tærskere staaende paa Rad i den lange Lo; hver Mand havde sit Gulv, og dør gik Plejlerne Dag efter Dag fra tidligt Efteraar til helt ind paa Sommeren. Først i de allersidste Aar voxede Avlingen saa stærkt, at Jens Jacobsen maatte lade et transportabelt Tærskeværk tage Affære; men han gjorde det nødt.

Ledbjerggaard har et ret bakket Terræn. Den har tidligere været skov- og kratbevoxet i stor Udstrækning. Jens Jacobsen var Manden, der — efter at Faderen

havde købt Gaarden fra Sorø Akademi — satte al Kraft ind paa at faa den i god Kultur. Skov blev ryddet, Krat og Buskads fjernet, Sten brudt osv. Og Resultatet udeblev ikke.

Jens Jacobsen var selv altid første Mand allevegne. Han arbejdede selv med. I den Tid, man producerede Smør hjemme, kørte han personlig dette til Ringsted. I den rigtige travle Tid kørte han saa tidligt til Bys, at han kunde være tilbage igen, til den ordinære Arbejdstid i Gaarden begyndte. Sin Købmand, gamle *Rørbye* i Nørregade, vilde han gerne tage paa Sengen. Men senere, da unge *Rørbye* blev Købmand, narrede denne alligevel en Gang Jens Jacobsen. Denne havde drillet de Købstadfolk med, at de aldrig kunde komme op i ordentlig Tid.

Men en Morgen meget tidlig, da Jens Jacobsen kom rumlende ind ad Nørregade, stod *Rørbye* paa Trappen og hilste:

„Godmorgen, Jens Jacobsen, det er noget sent, Du kommer til By.“

Jens Jacobsen var du's med alle Mennesker.

Banken benyttede han strax fra dens Oprettelse, og da han var en Mand med Tegnebogen i Orden, fandt man sig i at lade en Mand være i Banken de Morgener, da Jens Jacobsen kunde ventes. Det var adskillige Timer, før den ordinære Kontortid begyndte.

— Jens Jacobsen var en af de sidste Repræsentanter for en solid gammeldags Opfattelse. Og i Befolkningen lever der mange Minder om denne Mand.

TRÆK
AF ØDE-FØRSLEV SOGNS
HISTORIE

Ø d e-F ø r s l e v — saaledes lyder Sognets officielle Navn. Navnet er mærkeligt. Naar det er opstaaet, vides ikke.

Hverken i Nutid eller i Fortid fristes man til at anvende Betegnelsen „øde“ paa dette frodige Sogn.

Og selve Byen har været en af de største Landsbyer i Ringsted Herred.

I den Tid, da Byen laa sammenbygget — det vil sige indtil 1806, talte den ca. 30 Gaarde, altsaa et meget stort Tal.

Men en Gang i Byens Historie maa der være hændt noget, som har givet det gamle Navn dets uheldsvangre Tilføjelse. Thi Navngivningen ved vore sjællandske Byer er aldrig tilfældig.

En Gang har Navnet haft sin Mening.

Muligheden for, at det er et Skrivebordsnavn er ikke helt udelukket. Man kan, da de to Førslev'er, vort og saa det i Øster Flakkebjerg Herred, kom i Aant sammen, af praktiske Grunde have givet Navnet Tilføjelsen. Men hvorfor?

Skal man søge Oprindelsen længere tilbage? Ser vi paa Førslevs „Geografi“ — Landsbyens Beliggenhed i Forhold til Kirken — møder der os noget, som vi ikke kender andet Steds fra. Kirken, Præstegaarden og Skolen ligger afsondret fra den øvrige By.

Nu er Kirkerne allevegne i vore gamle Landsbyer det faste Midtpunkt. Og Førslev Kirke er en meget gammel Kirke. Den har gennem Tiderne undergaaet Forandringer, Om- og Tilbygninger; men den oprindelige Kærne i det gamle Kirkehus stammer fra den

store Kirkebygningstid i det 12te Aarhundrede, da Danmark rejste sig efter Fornedrelsen.

Da hentede Førslev Sogns Bønder Kalk fra Faxe Kalkbrud og byggede deres første Stenkirke. Før den Tid har der vel staaet en lille Trækirke eller et lerstampet Gudshus.

Men utvivlsomt har Byens Gaarde ligget omkring dette Gudshus. Saaledes laa Kirke og Landsby overalt i Forhold til hinanden paa Sjælland.

Det ældste Kort, vi har over Førslev, fortæller os imidlertid, at allerede for halvandet Hundrede Aar siden laa Byen som nu. En enkelt Gaard og Præstegaarden laa nær ved Kirken; men hele den øvrige By laa langs de to Vejlinier, henholdsvis mod Vest og Syd. I den vestlige Bydel laa 7 Gaarde, i den østlige Bydel laa en halv Snes Gaarde.

Nu véd vi, at mens Byen i 1806 havde ca. 20 Gaarde, havde

den i 1682 ialt 30 Gaarde foruden Præstegaarden.

I de godt 100 Aar, der er forløbet mellem de to Aarstal, har der altsaa fundet en stor Forandring Sted. Gaarde er blevet lagt sammen. Aarsagen er vel at søge i de fortvivlede Landbrugstilstande særlig i 1700-Aarenes Midte, da Kvægpest og andre Viderværdigheder skabte Bondestanden saa sølle Kaar.

Men øde var Byen saa sandelig ikke.

Har Navnet Oprindelse i den ældre Historie, maa vi langt længere tilbage end 1600-Aarene.

Vi véd, at Sjælland i den ældre Middelalder har været ude for store Katastrofer. Borgerkrigene mellem Roskildebisperne og Kongerne af Valdemar Sejrs Æt afstedkom bl. a. det frygtelige Blodbad i Slaget ved Næstved (1259), hvor Sagnet siger, at 10,000 Bønder skal være faldne. Dette Tal er vel nok overdrevent.

Men selv Prof. Arup anfører dog fra dette Slag et Mandefald paa 1800 Kongsmænd og Bønder. Det har ryddet stærkt op i en Tid, hvor Folketallet var forholdsvis lille. Ogsaa den sorte Død, der rasede paa Valdemar Atterdags Tid, kan have lagt frodige Byer øde. Men vi véd intet positivt derom for denne Bys Vedkommende.

Et „Sagn“, som min Hjemmelsmand dog mener nærmest er Udslag af moderne Folkedigtning, skal ganske vist gaa ud paa, at Byen en Gang var uddød paa tre Mennesker nær. Derfor blev den øde. Men saa kommer en Tilføjelse, der viser, at det Hele er „hjemmespundet“ Værk: „I Levetoftte fik de Lov til at leve; derfor kom Byen til at hedde L e v e tofte!“

Nej, det Faktiske er, at vi ikke — i hvert Fald ikke endnu — véd noget om, naar eller hvorledes Byens Gaarde har faaet den

for en Landsby saa ejendommelige indbyrdes Beliggenhed.

Kirken ligger ret lavt. Terrænet er i det Hele taget fladt, men de Gaarde, der ligger oppe i den nuværende By, ligger højere end baade Kirke og Skole.

En Gang i Tidens Løb er der sket noget, som har forårsaget den Omdannelse, der utvivlsomt har fundet Sted; men vi er mærkeligt uvidende derom.

Iøvrigt passer Navnet Førselev — med den for de store midt- og østsjællandske Landsbyer karakteristiske Navneendelse „lev“ — godt til Byens Størrelse. Førselev ligger midt i en Skare af gamle anseelige Landsbyer med Endelsen „lev“. Bevæger vi os Nordfra, har vi Navnene: Gørselev, Vollerslev, Ørselev, Terslev. Mod Vest ligger Sneslev og Veterslev. Mod Syd og Sydøst Haslev og Frerslev, og inde i Østsjælland ligger Byer som Frøselev, Lyderslev, Alslev, Havnelev.

Forledet i Førsevs Navn er utvivlsomt et olddansk Mandsnavn, saaledes som det kan gendes i næsten alle Landsbynavne. Navnets ældste bekendte Form — fra 1370 — er den samme som nu, saa man faar ingen Vink om, hvad det betyder. Navnet gaar jo igen et Sted til i Sorø Amt (Førselev ved Fuglebjerg).

Sognets eneste gamle Bygningsminder er, da der jo ikke er nogen Herregaard i Sognet, Kirken — (og saa maaske et lille Gadehus midt i Førselev By, se det følgende).

Førselev Kirkes Bygningshistorie tyder paa, at Sognet gennem Middelalderen har været i en livlig Udvikling. Kirken er nemlig stadig blevet udvidet, og dette tyder paa, at Befolkningen er voxet.

Kirkens ældste Del er utvivlsomt fra den første kristne Tid.

Den ældste Del af Kirken er opført af Faxekalk.

Allerede i 1200-Aarene, da der byggedes saa mange nye Kirker her i Landet, blev Førsløv Kirke udvidet mod Vest, og Koret tilbyggedes mod Øst.

Slægterne har Gang paa Gang udvidet Kirkehuset. Vistnok allerede i 1300-Aarene er det oprindelige gamle Kirkeloft (af Planke) blevet erstattet af Hvælvinger, der var den Tids Mode og forlenede Kirkerummet med en højtideligere Karakter, men ganske vist i mindre Kirker forrykkede Pladsforholdene.

Op mod Slutningen af den katolske Tid, da der synes at have været en ret stærk kirkelig Bevægelse, blev Kirken forsynet med Taarn, et Vaabenhus byggedes i Syd og et Sakristi i Nord, alle fortrinsvis af Munkesten uden nogen bestemt Bygningsstil.

Den sidste større Istandsættelse fandt Sted i 1876, da hele Kirken skalmuredes med røde Mur-

sten af Munkestenstype. Dette forklarer dens moderne Udseende.

Kirkens ældste Inventar er Granit-Døbefonten, der sikkert stammer fra meget gammel Tid, maaske fra Stedets allerældste Kirkehus. Et Krucifix er fra ca. 1450 (noget haandfast forarbejdet, men ikke uden Virkning), Altertavlen er fra Christian den Fjerdes Tid som i saa mange af vore Kirker, og Prædikestolen er noget nyere.

Den ene Klokke er fra 1300-Aarene og den har saaledes lydt for Sognets Folk — „i Lyst og Nød“ — i sikkert mere end 600 Aar.

I Vaabehuset er de Ligsten, der tidligere har ligget i Kirkens Gulv, indmurede. De er over fire af Sognets gamle Præster: Herman Mikkelsen (død 1555), Mikkel Hermansen (død 1561), Claus Pedersen Nelde (d. 1718) og Jens Bruun (d. 1747).

I Koret sidder Ligsten over Præsten Niels Hermansen (død 1603); hans Ligsten er den oprindelige Alterbord-Plade; man kan endnu se den Hulning i Stenen, hvor tidligere den katolske Relikvie har været gemt.

De ældste Ligsten er de to, der sidder til Højre i Vaabenhuset. Den ene (gul Sandsten) er hugget med de ældgamle Munkebogstaver, de saakaldte Majuskler. Den anden af rød Sandsten har ligget paa et Sted, hvor den er blevet saa fortrampet, at Skriften er næsten helt udslidt.

Den ældste Ligsten har særlig historisk Værdi, fordi den minder om Sognets første protestantiske Præst. Han hed Herman Mikkelsen, hans Hustru hed Marie Jostdatter. Da Herman Mikkelsen døde efter at have været Præst i 32 Aar, blev 1555 hans ældste Søn, Mikkell Hermansen, hans Efterfølger; han virkede i Embedet i kun 6 Aar og afløstes

1561 af Broderen Niels Herman-
sen, som havde 6 Sønner og 4
Døtre, blandt hvilke Orientali-
sten (Østerlandsforskeren) Her-
man Nielsen.

Ligstenen i Taarnet er den
bedst bevarede. Den er slaaet i
tre Stykker, men er nu opsat i
Sammenhæng og derved sikret
for Fremtiden.

Ligstenene til Venstre for Ind-
gangen i Vaabehuset er — den
ene paa Latin — over Præsten
Nelde og hans Hustru, hvis Døds-
aar ikke er angivet. Den anden
over Præsten Jens Bruun og
hans Hustru.

Til Kirkens Historie maa vel
ogsaa henregnes nogle Meddelel-
ser fra Førsløv Sogns Kirkebog,
der er ført af de første Præster
paa eget Initiativ, idet Kirke-
bogsføring først er lovbefalet
fra 1645.

Førsløv Sogns Kirkebog
begyndes 1630 af den daværende
Præst Peder Sørensen

(„den hæderlige og højlærde Mand, Magister Peder Søfrensen“, staar der paa Ligstenen. Peder Sørensen, der var født i Sværdborg Præstegaard, kom hertil i 1630, 30 Aar gl., og døde 1659 efter 29 Aars Virke i Præstegerningen.

Han fører Kirkebogen paa enestaaende pyntelig Maade og indleder Bogen og ethvert nyt Afsnit med Ordene: *In N o m i n e J e s u* (i Jesu Navn).

B e g r a v e l s e s l i s t e n giver forskellige Bidrag til Tidens sociale Billede.

1631, 14. Februar, begravedes en fattig „Trygledreng“ (Tiggerdreng), „som var kommen sig til Simmendrup og der døde.“

29. November 1631: „begravede jeg en fattig Kvinde her af Byen, Sidse Dynesen.“

14. December 1631 „begravede jeg et fattigt Pigebarn, Datter af Sidse Dynesen.“

1634, 24. Januar: begravedes et fattigt Tiggerbarn.

1634, 20. Juni: begravedes en fattig Tiggerkvinde, som var kommen hertil fra Sneslev med sin Mand for at tigge.

1634, 14. December, begravdes et Barn af Peder Rønds her af Byen; samme Dag begravdes en gammel Tiggerkvinde og et af samme Tiggerkvindes Børn, som var „døet til Peder Rønds“.

1635, 10. Marts, begravdes „Peder Rønds Barn af Førsløv“.

Det er 4 Dødsfald i det samme fattige Hjem. Det kunde tyde enten paa en epidemisk Sygdom eller maaske snarere et Udslag af hjn Tids bitre Nød.

— At Folk ogsaa den Gang kunde blive gamle, ser man af et Notat den 28. Februar 1631: „Begrov jeg Niels Engelsøn, der døde udi Førsløv i sin Alders 96de Aar.“

— Offentlig Absolution (Tilgivelse ved Fremtræ-

den i Kirken) er i Førslev bl. a. meddelt:

20. Juni 1632: Jens Jørgensøn, som havde slaaet sin Fader.

23. November: Mads Jensøn af Levetoft og Boel Pedersdatter, ibidem, som havde syndet mod det 6te Bud.

Det allerstørste Tal af de offentlige Absolutioner skyldes Overtrædelser af denne Art. Dog foreligger der ogsaa i en Række Tilfælde „Forsømmelse af Alterens Sakramente“ som Aarsag.

Paa Kirkegaarden gjorde man i Sommeren 1926 ved Gravning af en Grav et mærkeligt Fund. Man fandt et Lig, vistnok af en Kvinde, der syntes fuldstændig forstenet, ligesom Kisten ogsaa var vel bevaret. Fundet blev ikke nærmere undersøgt, da Graven efter Provstens Ordre lukkedes igen, idet den ny Begravelse udførtes ovenpaa den ældre og dybereliggende.

Provsten udtaler paa en senere

Forespørgsel, at han ikke husker de nærmere Omstændigheder ved Fundet helt nøje. Mumien blev fundet paa Kirkens Simendrup-Side, og Liget maa efter de gældende Regler stamme fra denne By. Som en svag Mulighed kan anføres, at Liget stammer fra en Herregaards Begravelse fra ældre Tid (i gamle Dage laa der en større Gaard i Simendrup), og Liget skulde da være balsameret.

— — —

Et gammelt indtil for kort Tid siden synligt Minde i Byen er en Bjælke, der sidder i et Hus op til Vejen gennem Førslev. Paa denne Bjælke er indhugget:

ANNO 1665. I. P. S.

Hvorvidt denne Bjælke i sin Tid tilfældigt er anbragt i dette Hus, eller den virkelig har siddet der, siden Huset blev opført, laader sig ikke nu fastslaa. Huset er gammelt med fremspringende Bjælkehoveder; men det synes

usandsynligt, at det skulde have staaet i mere end et Kvarttusindaar. Man mener, at Huset er Rest af en gammel Gaard. De ældste Kort (fra 1806) viser dog ingen Gaard paa dette Sted, men derimod er Huset angivet og har allerede ligget der den Gang.

De tre Navnebogstaver angiver tydelig nok et Navn paa en Mand, der har levet i Førsløv i 1665. Er der Mulighed for at fastslaa, hvem han er? Ikke med Sikkerhed. Men en Antydning, der mulig er rigtig, kan gives. I en Fortegnelse over Førsløv By-mænd fra 1682, altsaa 17 Aar efter 1665, findes Navnet: J e n s P e d e r s e n Hugger som Bruger af en Gaard i Byen. Han hedder I. P. S. og han var „Hugger“, d. v. s. Tømrer. Der er intet til Hinder for, ja, det er vel snarest sandsynligt, at netop en Tømrer har fundet Trang til at forevige sit Navn paa den Tids Maade, der sjælden gik videre end til

Forbogstaverne, da Folk i Almindelighed ikke kunde skrive.

Skrædermester Johan Nielsen, der har ejet Huset de sidste 20 Aar, har ladet Bjælken overkalke, hvad den ogsaa tidligere har været. Han burde lade dette lille interessante Minde fremtræde klart. D e t e r e n e s t a a e n d e i s i n S l a g s.

Muligheden af, at vi staar ved en Rest af en meget gammel Gaard, bekræftes af den Kendsgerning, at der paa et givet Tidspunkt mellem 1682 og 1806 har fundet en Sammenlægning af Gaarde Sted. I 1682 var der nemlig 31 Gaarde i Byen, medens der i 1806 kun er ca. 20. Af de 31 Gaarde i 1682 var de 24 Halvgaarde.

— — —

Vi har en Fortegnelse over, hvem der i 1682 ejede Førslevs 31 Gaarde. Det giver et ejendommeligt Billede af, hvor splittet Ejerforholdet kunde være i den

Tid Bønderne var Fæstere. Gaardene fordelte sig saaledes:

1 Præstegaard.

4 Ryttergaarde (beboedes af Lars Hansen, Ole Hansen, Niels Olsen, Niels Andersen).

8 Gaarde under Sørup (Mogens Andersen, Niels Nielsen Næstved, Jens Jørgensen (Øde), Knud Hansen, Rasmus Ibsen (Øde), Niels Pedersen, Oluf Christensen, unge Niels Nielsen).

3 Gaarde under Tybjerggaard (And. Larsen, Hans Hansen, gl. Niels Nielsen).

2 Gaarde tilhørte „Høye“ Præst (Jens Nielsen, Jens Pedersen (Øde)).

4 Gaarde tilhørte Peder Skade i Roskilde (Thor Andersen, Mikkel Christensen, Tage Hansen, Knud Andersen).

1 Gaard tilhørte Herlufstrup, senere Juellund (Peder Andersen).

1 Fuglebjerggaard (Niels Andersen).

1 Jost Schouert i København (Laurs Rasmussen).

1 Hendrik Eilerssen i Gørslev (Anders Christensen).

1 Sekretær Hiort (Mads Rasmussen, Øde).

1 Førslev Kirke (Degnen Svend Hansen).

2 Eskildstrup (Jep Mortensen Skomager og Husmændene Niels Jensen og Jens Olsen).

1 Gaard tilhørte Kaptejn Spormand (Poul Jensen).

Der var 4 Husmænd i Byen, nemlig foruden de to foran nævnte Rasmus Pedersen (hørte til Sandbygaard) og Poul Jensen.

Ryttergaarde havde Indkvartering af en Rytter af Hæren mod at være fri for anden Afgift. Høve Præst er Præsten i Høve i Vester Flakkebjerg Herred; det var i 1682 Christen Lauritzen Drachart, der tidligere havde været Hører i Sorø (Lærer ved Akademiet) og muligvis har haft Gaardene fra den Tid.

Hele det Førslevske Samfund har været i udpræget Grad jorddyrkende. Mellem Gaardenes Fæstere findes saaledes ogsaa Byens Haandværkere: Niels Andersen Skræder, Anders Laursen Møller, Jens Pedersen Hugger og Jep Mortensen Skomager.

— — —

Ca. 100 Aar senere er Ejerforholdet mere fæstnet. Da Førslev i 1785 skulde udskiftes af det gamle Fællesskab, saaledes at hver Mand fik sit afgrænsede samlede Jordstykke, var Byen delt mellem Eskildstrup, Conradsborg (Sørup) og Giesegaard samt Universitetet.

Hin mindeværdige Dag, der har sat hver Mand paa sit eget, mødte til Udskiftningsforretningen Justitsraad Astrup fra Eskildstrup, Forvalter Lund fra Conradsborg, Inspektør Klestrup fra Giesegaard og

Forvalter Schougaard fra Universitetet; endvidere Præsten Brodersen og Degnen Aschersleben. Udskiftningen foretoges af Landinspektør Schiønning.

Ved Udskiftningen sprængtes det gamle Bysamfund. Markerne vilde blive altfor uhaandterlig lange, hvis alle Gaardene skulde blive liggende i Byen, saaledes som Tilfældet hidtil havde været. Men Folk holdt ikke af at flytte ud. I Førslev maatte fire dog bort fra den sammenbyggede By. Disse Førslevs første Udflyttere var Christen Olsens Enke, Lars Nielsen, Søren Poulsen og Jens Pedersen. De to Førstnævnte flyttede ud N. V. for Byen, de to Sidstnævnte V. f. Byen.

Sognets andre Byer udskiftedes omtrent samtidig; Levetofte 1791—92, Simendrup vistnok samtidig, Hesselbjerg 1794.

Til Udskiftningstiden knytter

sig et Minde, der er fortalt mig i 1910 af den da 80-aarige Jens Hansen, forhen Klokhøjgaard.

Omkring 1790 blev Træhesten paa Eskildstrup stillet til Auktion. Bonden Hans Ottesen gav højeste Bud, 2 Rigsdaler, og fik Træhesten tilslaaet. Han lod den opstille ved sin Gaard, hvor den stod i et Slægtled. Hesten var lavet af godt Egetræ, der endnu var saa godt, at der efter de mange Aars Forløb kunde laves Møbler af den. Der fremstilledes et Bord. Dette stod mange Aar i Spisekammeret i den paagældende Gaard. Nu er det formodentlig gaaet til Grunde.

Men baade Købet og den senere Anvendelse af Materialet er et godt Udtryk for det gamle djærve sjællandske Lune.

Til de gamle Bymarker er knyttet en Række morsomme, nu tildels glemte Navne. I gammel Tid havde hvert Jordstykke sit Navn.

Inden Udskiftningen var Byens Mark delt i 3 Vange. Først lev Vange hed: Kirkebjergsmarken, Lillemarken og Møllemarken.

Hver Vang var delt i en Samling saakaldte „Aase“, der alle havde Navne. Jeg skal nævne nogle Exempler paa disse Aases Navne:

Først lev: Kirkebjerg, Kragetorn, Malmose (vistnok Maglemose), Viekær, Smedekær, Gaardhøj, Lillevang, Hornehøj, Galtebjerg, Klokkehøj, Hyldager, Korsager, Brinkeaa, Elleskifter, Eiager, Vaadeholm, Dondsager o. s. v.

Levetofte: Kongeshøj, Korsagre, Lohule, Knopagre, Djævelsagre, Grønhøjsagre osv.

Simendrup: Øllemose, Lyngepult, Boestofte, Vierskær, Rødstensagre, Lundeengen, Lundeholmen, Birkebrønd, Giedden eller Frimarken, Dyvrekær, Kræmmerstensagre, Holmehuken, Baadsagre osv.

H e s s e l b j e r g: Høvdagre, Grønboldkagre, Sylene, Dagshøj, Snavedsagre, Viekær, Østerlong osv.

Til disse Navne, der kun er meddelt uddragsvis efter de ældste Fortegnelser og Kort, da en fuldstændig Fortegnelse vilde tage altfor urimelig Plads, kan føjes nogle Oplysninger, som jeg fortrinsvis har fra P. L a r s e n, Førslev.

Han fortæller: Tre Højdedrag eller Aase strækker sig gennem Sognet fra Øst til Vest, nemlig Hyldeaas, Magleaas (hvis højeste Punkt er Maglehøj), og Kirkebjerg Aas.

Den aabne vejomrammede Plads mellem Byen og Kirken hed for den søndre Dels Vedkommende H ø r h a v e n, medens den Del, der ligger nærmest Præstegaarden, hed G r æ s h a v e n. Det gamle Vandsted, der ligger overfor Mejeriet, hed S t ø l e n (Navnet forekommer i Bjørn-

sons „Brudeslaaten“ som Betegnelse for den fælles Malkedplads). Navnet passer paa Stedet, idet Vejen fra det nuværende Forsamlingshus til Mejeriet, i gammel Tid kaldtes Fægangen; ved Enden af denne laa Faareboden. Byens andet større Vandsted laa Ø. f. Præstegaarden og kaldtes Degnevandingen.

Hvor Vejen svinger mod Levetofte laa i gammel Tid Gækketbondet, hvor før Sydbanen kom Dagvognen fra Ringsted til Rønnede gjorde Holdt. Værten havde Ret til at skænke for og bespise Dagvognspassagererne, ikke for Byens Folk; men der løb vistnok ogsaa en Dram med til dem; deraf Navnet.

Af Sagn kendes ikke mange. Det fortælles dog, at det oprindelig var Tanken at bygge Kirken ved Klokhøj; men der kunde ikke skaffes Fred til Arbejdet, saa flyttede man.

D y v e l s h u l e laa paa nuværende Dybgaardens Mark i Levetofte. Navnet er plattysk og betyder Djævel. Der skal have ligget en Herregaard, hvis Beboere levede et saa ryggesløst Liv, at Djævelen tilsidst lod baade Gaarden og dens Beboere opsluge af Jorden.

Paa en af Førslevs Bymarker laa P r æ s t e v a n d i n g e n, der havde Navn af den i „Folketiden-
de“s Julenummer 1928 omtalte Præst og Politiker A m m e n t o r p - S ø r e n s e n, der en Tid ejede den paagældende Gaard. „P r æ s t e v a n d i n g e n“ h a v d e altid Vand. Der skulde være en Skat skjult paa Bunden af den. Ammentorp-Sørensen lod Vandingen rense op, men fandt ingen Skat.

I S i m e n d r u p var der i gammel Tid en Herregaard, der hed R o s e n g a a r d e n, der dog senere har skiftet Navn og en Tid nævntes som Simendrup Ho-

vedgaard. Hvor den har ligget, vides ikke. Der er ingen stedlig Overlevering i saa Henseende. En af Sjællands kendteste Herremandsslægter — S k a v e —, der senere sad paa Eskildstrup og af hvilke flere ligger begravet i Ringsted Kirke, har haft sit Udgangssted herfra. Stamfaderen hed Hans Skave.

Førslev Bylav havde som alle andre sit B y h o r n, i hvilket der „tudedes paa Gade“, naar Bysens Folk skulde samles til fælles Handling, i gamle Dage til Pløjning, Gødningskørsel, Høst ell. lign., senere til Ildebrand, Snekastning osv. Byhornet blev i 1922 af Bymændene ved P. Larsen skænket til Amtsmuseet i Sorø. Paa Byhornet havde de gamle Førslevere indskaaret Forbøgstaverne til deres Navne.

Det er Navne, der rækker nær op til vor Tid. Blandt de utvivlscmt nyeste er N. N. S. Førslev 1853 (Navnet er Niels Nielsen,

Bedstefader til nuv. N. Fr. Nielsen, Førslev). Saa er der et meget fint graveret C. P. S. (Chr. Pedersen, skaaret af en i sin Tid kendt Mand i Førslev, Maler Mogenssen). Videre er der P. J. H. S., hvilket betyder Peter Johannesen, P. N. S. (ukendt), A. H. S. (ukendt), A. P. (ukendt) og H. P. S. (nuv. J. P. Hansens Fader).

P. Larsen kan huske, at der er tudet paa Gade i Førslev (sidst i 70'erne); fra den Tid ophørte det, idet man fik to Snefogder.

Til Slutning et Par Historier, som er fortalt os af gamle Førslvere:

Per Skræder, en Original, en pæn Mand, vel oplyst, døde ca. 1888 paa Hjelmsømagle Fattiggaard, hvor han betalte for sig.

Han havde Tilladelse til at kolportere gudelige Skrifter, Lito-grafier; bedre Billeder og bedre Læsning vilde han indføre, ligeledes arbejdede han for Udvalget for Folkeoplysnings Fremme;

han deltog altid i Skolemøderne i Roskilde; for at modvirke, at Folk gik ud om Aftenen og slog Tiden ihjel, læste han Bøger højt i Hjemmene og talte om Bøgerne. Han efterlod sig faa Hundrede Kr., som han testamenterede til Brøderup Højskole.

Ved de første Landstingsvalg var der ingen, der vilde ned at stemme som Valgmand; saa valgte man Per Skræder, og han drog saa afsted med sin Bogpakke og tjente Diæterne.

Fra gammel Tid var han altid Stiller for Bondevennernes Kandidat i Ringstedkredsen.

H a r h o f f sagde ved et Valg til ham: „I Dag er det da et Nul, I stiller op.“

P e r S k r æ d e r: „Et Nul i sig selv er jo ikke meget værd, men naar der kommer et andet Tal foran, faar det sin store Betydning.“

Der hænger mange Billeder fra Hoffensbergs og andre Etablisse-

menter i de gamle Hjem. De stammer fra Per Skræder.

Han var født i Førslev og levede hele sin Tid der, indtil nær sin Død, da han for at faa Pleje lejede sig ind som Pensionær i Hjelmsømagle.

Han fuskede i Bogbinding. Der var en hel Del Bøger efter ham. P. Larsen, Førslev, købte en Del af disse Bøger efter Per Skræders Død.

Han var kirkelig interesseret, men ikke nogen religiøs Mand, dog Kirkegænger.

Slægt havde han ingen af.

„S a n g e r e n“ eller „Gamle Førslev“ var en kendt og forrøjelig Original. Han kom bræsende ind i Hjemmene, sang for Skilling og sang godt. Han havde i sine unge Dage været en pæn Karl, gift i København, men Konen slog ham fejl.

„T r æ s k o - F a r“ var en flink og hurtig Haandværker. Han hed Christen og lavede Træsko. Han var en ren Hurtigløber.

Spurgte Bonden, der agede ad Landevejen til Ringsted, om han vilde køre med, svarede Christen: Nej; det havde han ikke Tid til; sprang et Savblad for ham under Arbejdet, løb han til Ringsted og hentede et nyt.

En anden Gang kom han i Strid med Sogneraadet om en Skorsten, som Brandsynet havde kasseret.

Han løb til København og raadførte sig med Gamle Alberti; opdagede, da han kom hjem, at han havde glemt sin Pung i Logis'et, og løb tilbage til København for at hente den.

Gl. Alberti gav ham en Rigsort for Ulejligheden og forlangte ikke Salær.

Saadan var de Gamle. Og med denne lille Historie slutter vi Træk af Førslev Sogns Historie.

EN SLÆGTSHISTORIE
FRA TYBJERGGAARD

Den gamle General*).

De Mænd, der i 1864 var i første Linie — være sig politisk, militært eller folkeligt — er nu alle borte, nogle af dem for længe siden.

Dag efter Dag bringer Telegrafens Bud om de sidste Veteraners Bortgang i meget høj Alder. Og der er forløbet over 35 Aar, siden den sidste af Krigens Overgeneraler, P. F. Steinmann paa Tybjerggaard, gik til Ryes Brigade. I Folkebevidstheden er hans Navn særlig knyt-

*) P. F. Steinmann (I) indtræder paa Artillerikadetakademiet 1794. P. F. Steinmann (II) udtræder af Hæren 1882 og dør 1894, samme Aar som P. F. Steinmann (III) tager sin Afsked fra Hæren.

tet til den sidste af Krigens mange Ulykker, Tabet af Als. En stor Del af Nederlagets Smerter udfældede sig i Bitterhed om hans Navn, selv om hans Om-dømme ikke officielt tog Skade.

Hans Stilling i vor Hærs Historie baade den Gang, før og siden er imidlertid saa betyden- de, at hans Personlighed vurde- res ganske ensidigt, hvis man la- der sig nøje med Karakteristi- ken: „Det var ham, der tabte Als.“

Prøver man at løfte hans Skik- kelse ud til Beskuelse i det en- kelte, vil det hurtigt vise sig, at man staar overfor en Personlig- hed, der vel er ensidig militær, men hvis Livshistorie er rigt be- væget ved sine Handlinger, sit Slægtsforhold, sit Møde med Mennesker og sit indre Liv, saa- vidt man har Adgang til at lære det at kende. Betydelige Perso- ner, der har præget Danmarks Historie, har krydset hans Livs- bane, der ogsaa en enkelt Gang

har slaaet et Sving ud af sin rette militære Linie ind over Politikens Vejkryds. Men Hovedindtrykket, man bevarer, er en renskaaret Soldaterprofil med værdifulde, almen menneskelige Egenskaber.

Slægten.

Slægten Steinmann er ikke — som Navnet uvilkaarligt indgiver En Forestilling om — af tysk, men fransk Ophav. Thi ganske vist er Slægtens første Repræsentant i Danmark (Pierre Frédéric Steinmann) født i Mannheim 1737, men dertil var Slægten indvandret fra Frankrig, og Pierre Steinmann skrev, hvad bevarede Breve i Familiearkivet beviser, Fransk som sit Modersmaal. Pierre St. var Boghandler i København i fransk Litteratur.

Navnet Pierre Frédéric — fordansket Peter Frederik — gaar igen i Slægtens tre følgende Led. Og med Sønesøns Søn, Oberstløjtnant, Kammerherre P. F.

Steinmann til Tybjerggaard er Slægtens Mandslinie uddød (1910).

Sønnen af den franske Boghandler og hans Hustru, f. Salicath, Peter Frederik Steinmann (I), f. 1782, d. 1854, førte den militære Tradition ind i Slægten, ligesom han blev sjællandsk Godsejer. Han blev ved sit første Ægteskab (1809) beslægtet med to kendte sjællandske Herremandsslægter, Neergaard og Quistgaard, idet hans første Hustru var født Neergaard, paa mødrene Side en Quistgaard. Hans første Hustrus Broder var Major Jac. Neergaard til Tybjerggaard. Hustruen døde 1824, 9 Aar efter døde Svogeren, og 1835 ægtede P. F. St. sin Svigerinde, Sophia Magdalene, f. Dinesen, Datter af den sjællandske Godsejer, Justitsraad A. D. til Kragerupgaard. Ved dette Ægteskab kom Tybjerggaard i Slægten Steinmanns Besiddelse.

Paa denne smukke gamle

Gaard har Slægtens Medlemmer i tre Led haft deres Hjem med de meget lange Mellemrum, i hvilke de offentlige Tjenesteforhold lagde Beslag paa deres Kræfter. I de snart 100 Aar, i hvilke Slægten har haft Godset i Besiddelse, har den bevaret og udviklet et godt Omdømme i den stedlige Befolkning. P. F. St. (I) nævnes som en af de første Godsejere, der afskaffede Hoveriet.

P. F. Steinmann (II) var født 1812 i Faderens første Ægteskab som eneste Søn (der var to Døtre, af hvilke den ene døde som 14-aarig samme Aar som Moderen, 1824, den anden, Sigismunde, blev gift Castenschiold).

Det synes ejendommeligt nok at være Pierre Steinmanns franske Boglade, der gav Stødet til, at Bærerne af denne Slægt i tre Led gennem mere end 100 Aar kom til at tjene i den danske Hær, for de to første Leds Vedkommende i de højeste Stillinger. Tiden op imod forrige Hundred-

aarsskifte var jo stærkt fransk bestemt. Og Pierre St. havde i Tilknytning til sin Bøglade aabnet en fransk Læsestue, hvor Dattidens mest fremtrædende Mænd kom. En af disse (General F. C. Bülow) fik 1794 Peter Frederik (I) ind paa Artilleriakademiet. Med støt Dygtighed og aldrig svigtende Pligttroskab rykkede han op gennem alle Graader, til han 1839 blev Chef for Generalstaben, en Stilling han beholdt lige til 1852 — altsaa ogsaa under Treaarskrigen. Magthaverne af 1848 vilde dog ikke anvende ham i den aktive Armé, hvilket skyldtes hans konservative Anskuelser, der ikke passede til Tidsaanden (Biograf. Lex.). I en Afhandling af General A. Tuxen (Historisk Tidsskrift 1925) gengives et Brev fra Læssøe om Forholdene i Hærledelsen, og Tuxen tilføjer i en Note: „General P. F. Steinmann (I) var som forstokket Topograf Læssøes bête noire [sorte Dyr].“

Forøvrigt tyder et Brev fra P. F. St. (II) (18. April 1848) paa, at den gamle General har bestræbt sig paa hurtigt at indordne sig under de nye Forhold i 1848. „Dit Brev glædede mig,“ skriver Sønnen, „da jeg ser, hvorledes Du i din Alder har sat Dig ind i disse nye Forhold; i mine Tanker havde jeg bestemt Dig til kommanderende General derovre.“

Saaledes blev det jo ikke. Men paa Baggrund af den foranførte Karakteristik og det citerede Brev fremtræder en Udtalelse i et Privatbrev fra P. Fr. St. (I) (14. September 1850) til Sønnen som et talende Vidnesbyrd om hans Loyalitet. Han skriver bl. a. (14. Sept. 1850):

„Jeg har i denne Tid gjort det, som adskillige ikke have. Jeg har nemlig her paa Christiansborg i Mandags, da jeg forgæves har lagt (!) med Admiral Lütken paa Rejse til Frederiksborg i den Anledning, i en Audiens gratule-

ret Kongen til hans Formæling og dernæst, som jeg udbad mig hans Tilladelse til, gratuleret Grevinde Danner i hendes Bopæl paa Slottet i Mezzaninen, hvor Kongen altid har haft sin mindre Lejlighed. Jeg betragter den Sag saaledes, at da han altid har været meget venlig og artig mod mig, da jeg vidste, det vilde være ham kært, da hun er Kongens Kone, og jeg intet har at vente hos hende, knap hos ham . . . betragtede jeg min Gang som en ren Etikettesag. — Hvad Jomfru R. har været var ikke min Sag; hun er Kongens Kone. — Maaske jeg ogsaa en Gang skrev Dig, at jeg ved et Besøg hos Kongen ved Lejren i Søborg i Sommer med Skæbnens Magt traf paa, at han netop den Dag havde hentet hende fra Nakkehoved, hvor hun brugte Badene, til Lejren, og han, strax da de var stegne af Vognen og blev meldt, kom mig i Møde og sagde: „Nu skal jeg præsentere Mus.“

Dermed var altsaa en Indledning gjort, som saa meget mere opfordrede mig til ikke at være frastødende, og dermed var jeg mat og færdig i den Retning.

Hvad hendes Væsen og hele Maintien [Holdning], saavel i Kongens Nærværelse som da jeg nu gratulerede, angaar, er det meget næt, frit og behageligt, men meget beskedent, og hun har god Konversationsevne og taler med Forstand. Hun blev meget glad over, at jeg ønskede at gaa til hende . . .“

Brevet viser os den gamle Officer som den kongetro Mand, der samtidig overfor Sønnen, for hvem han intet skjuler, lader skinne stærkt igennem, at „Hofvisiten“ kræver en Slags Undskyldning. Samtidig søger han dog at yde Grevinden Retfærdighed. Senere hen er han langt skarpere i sin Karakteristik, som da han i et Brev (12. December 1851) fortæller, at han har været til Soiré hos Dronning Caroline

Amalie og derefter tilføjer: „men Kongens Hof med alt Indbegreb er blevet mig en Modbydelighed.“

Forholdet mellem den første Steinmann paa Tybjerggaard og hans Søn, den senere Overgeneral, er det smukkeste mulige. Sønnen er Faderens ét og alt. Og den bevarede fyldige Brevsamling paa Tybjerggaard (særlig fra Krigsaarene) afgiver et dobbelt Bevis paa sønlig og faderlig Hengivenhed og dyb Følelse for alt, hvad der angaar Fædrelandets og særlig Hærens Sager.

Allerede som 11-aarig var Peter Frederik Aaret før sin Moders Død kommet bort fra Hjemmet (1823), og gennem en grundig Uddannelse blev han som 26—27-aarig i Stand til at paatage sig betydelige Opgaver som Udsending til fremmede Lande.

Mærkeligt nok skulde han ligesom sin Fader i en ung Alder friste den tunge Skæbne at miste en elsket Hustru. Som ung Kaptejn havde han i 1841 ægtet en nyde-

lig Dame af det højeste Selskab, Komtesse Anna Johanne Elisabeth Schulin, Datter af Amtmand, Greve Johan Sigismund S., et Ægteskab, som der ikke blev set paa med Velbehag, da den unge, men ret uformuende Officer ikke ansaas for et passende Parti for en Grevedatter.

Dertil kom, at Steinmanns Helbred ikke var godt; hans Bryst var angrebet, og han maatte gentagne Gange søge Helbredelse ved Rejser til Syden. Men Ægteskabet blev meget lykkeligt, og det var et frygteligt Slag for ham, da hans Hustru, der i Ægteskabet havde skænket ham en Søn og en Datter, den 10. September 1847 afgik ved Døden.

Steinmann hører ikke til dem, der bærer Hjertet paa Læben; men man føler dog — endnu 3 Aar efter Adskillelsen, — hvorledes Smerten dirrer, da han i et Julebrev (19de December 1851) svarer paa et Forslag, som Faderen har gjort ham angaaende Op-

løsningen af det Hjem, der endnu staar i København og har staaet der siden Hustruens Død gennem de tre bevægede Krigsaar:

„Jeg er besluttet paa, naar jeg en Gang kunde komme over at opsigte den [Lejligheden] og sælge, hvad jeg ikke selv maatte anse det hensigtsmæssigt at beholde for mig og Børnene, men dels beror dette jo paa, hvorledes det bliver med dem og mig, dels vil jeg gerne selv holde tilbage, hvad jeg ønsker at beholde, da ved disse Genstande lever saa mange Erindringer for mig, der er mig dyrebare og endnu altid bringer mig Taarerne paa Kinden, naar jeg tænker derpaa.

Vel har disse 3 bevægede Aar været mig gavnlige, men den mindste Anledning kan forny Følelsen af mit Tab, som ikke kan erstattes. En Tomhed er opstaaet i mit Indre, som gør, at jeg med min Sjæl ligesom ligger paa stadig Rejse og ikke ser det hyggelige Hjem uden histoppe.

Dog hermed være det ikke sagt, at jeg absolut higer efter dette Hjem, det maa man overlade til Forsynets Bestemmelse, meget kan endnu glæde mig paa denne Jord, men Rosenskæret er borte og dermed Tilløkkelsen. Man bliver mer resigneret til at sige: Guds Villie ske.“

Der lyser en inderlig gensidig Kærlighed og Højagtelse ud af alle de Breve, der er bevarede. De to Mænd aabenbarer deres inderste Tanker for hinanden. Et af de smukkeste Breve er vel nok det Svar paa et Fødselsdagsbrev til P. F. St. (I), som denne sender sin Søn først i Juli 1850. Det er som i én Sum Udtryk for hans Faderstolthed og Faderkærlighed og ved Tidspunktet, det skrives, lige som en Indvielse af Sønnen til dennes Deltagelse i den forestaaende store militære Afgørelse ved Isted. Det paagældende Afsnit af Brevet lyder:

„ . . . Hvad du ytrede med Hensyn til min Fødselsdag, jeg tak-

ker Gud for de Goder, han i min Levetid har skænket mig, og den Kraft, han gav mig til med oprejst Hoved at bære de Sorger, han tilskikkede mig. — Blandt de største Glæder, han gav mig, var det, at han gav mig Dig. Han beskyttede og bevarede Dig derfor for mig, kære Peter, og langt, langt ud over min Tid, at jeg hisset fra kan se, at Du færdes vel, og at Livet tilsmiler Dig i et bedre Lys, end Du nu synes at øjne.“

Det sidste bevarede Brev i Samlingen er fra 1. April 1853; det indeslutter et Litografi af den elskede Søn.

P. F. Steinmann (I) døde den 11te December 1854 og ligger begravet paa Assistents Kirkegaard i København. Hans anden Hustru overlevede ham i 12 Aar og døde den 27de Marts 1866, 87 Aar gl.

Treaarskrigen.

Den unge danske Officer, der i Vaaren 1848 kom til Hovedstaden i det Sardiniske Kongerige, Turin

i Norditalien, fik i et Nu brat og voldsomt vendt sine Tanker mod sit nordiske Fædreland.

Kaptejn Steinmann var den Gang 36 Aar og havde 25 Aars Tjeneste i den danske Hær bag sig, idet han allerede i 1823 som 11-aarig Artillerikadet var indtraadt i Hæren. Han var en af Hærens mest berejste yngre Officerer, idet han lige fra 1839 Gang paa Gang var blevet benyttet i Sendelser til Udlandet, hvor han havde indhøstet Erfaringer og stiftet talrige Bekendtskaber, der bevarede ham i den venligste Erindring.

Rejsen i 1847—48 var vel nærmest gjort for Sundhedens Skyld, og for at han kunde komme til Ro efter det tunge Slag, der havde ramt ham ved Hustruens Død.

Efterretningerne om Martsdagens Hændelser hjemme i København møder ham i Turin, og her hører han ogsaa om den slesvig-holstenske provisoriske Regerings Dekret. Den 6te April

1848 afrejser han fra Turin, den 15de er han i København.

Midt i et langt Brev til Faderen staar den fyndige Sætning: „Jeg er rask.“ Han har øjeblikkelig meldt sig i Krigsministeriet for at faa Tjeneste i den aktive Hær. Han træffer ikke Krigsminister Tscherning hjemme og er urolig, da der er gaaet 3 Dage, uden at han har faaet Ansættelse. „Mine yngre Kammerater er smukt placeret, og Gud veed, hvad Stilling for mig kan blive anvist.“ . . . „Jeg haaber kun, at Tscherning snart maa komme hertil, at jeg kan faa en Bestemmelse.“ Ved Hjemkomsten møder ham Budskabet om, at en af hans Kammerater paa den i 1830 oprettede militære Højskoles Generalstabsafdeling, du Plat, der nu var Major, er gaaet over til Oprørerne. „Med du Plat gør det mig meget ondt; men han er en Forræder; det skal græmme hans gamle Fader frygteligt, og efter et Brev, som denne har skrevet

til ham, er han udtraadt af Prinsen af Augustenborgs Tjeneste og vegeterer nu i Hamborg.“ Senere i Brevet tilkendegiver han sine Følelser for den politiske Kursændring: „Hvor alt har forandret [sig] her; efter mine Anskuelser begriber Du, at jeg af mit Hjerte . . . [ulæseligt] . . . til det nye Regimente og anseer det umuligt, at den nu udviste Kraft kunde være udviklet af det gamle; Gud befrie os for en Reaction; men Gud befrie os ikke mindre for kommunistiske Ideer.“

Oberst (senere Krigsminister) C. F. Hansen, hvem Steinmann strax har søgt, har tilraadet ham at søge Tscherning, saasnart denne kommer tilbage fra en Rejse. Dette sker den 18de April. Steinmann fortæller om sin forcerede Hjemrejse fra Turin og skildrer sit brændende Ønske om en Stilling i den aktive Armé. Tscherning svarer, at alle Poster for Tiden er besatte, men at han skulde tænke paa at skaffe Steinmann

en Stilling. Dagen efter faar Steinmann imidlertid Budskabet om, at der ikke er Brug for ham i den aktive Armé. Han beder saa om at blive stillet til General Hedemanns Disposition. Til Faderen skriver han herom: „Lykkes det ej, bliver jeg altsaa her, Du begriber, med et blødende Hjerte; jeg har rejst over Hals og Hoved hjem, hvor sandeligen kun Sorg kommer mig i Møde, og sat mit hele Haab til at komme i Aktivitet; at alle Hovedposter var besatte, var naturligt; men jeg havde dog Haab om at blive anvendt paa en eller anden Maade, og hvad i Dag er sket med Sauerbrey's Ansættelse (som Stabschef ved et nyt Flankekorp, den Stilling, St. senere fik), forekommer mig næsten, som Tscherning ej vil benytte mig“ . . . „Sandsynligvis har Tscherning alt talt med Sauerbrey derom, da han den 18de returnerede, men under alle Omstændigheder er det meget kræn-

kende og meget haardt for mig“
 . . . „Jeg s k a m m e r mig næsten
 ved at gaa her paa Gaden, me-
 dens hele Verden bliver brugt.“

Den 22de træffer han Tscherning og forebringer Ønsket om at blive stillet til General Hedemanns Raadighed, men Tscherning svarer, at Hedemann har Officerer nok, og det er aldeles nødvendigt, at her bliver Officerer tilbage, da man ikke kunde vide, hvad der fremdeles vilde ske, og man ikke saaledes kunde blotte sig; Tscherning forsikrer, at Steinmann kunde være vis paa at blive anvendt, naar hans Kræfter behøvedes.

Steinmann kan dog ikke falde til Ro med den Forklaring. Hans Breve fra disse Dage giver et levende Indtryk af hans brændende Iver. Han staar i disse Breve som et typisk Billede paa den higende Offervillie, der har givet „Aanden fra 48“ dens Navn. Men tillige er de et Vidnesbyrd om hans Ret-sind og hans gode Forstaaelse af

Tilstandene, naar han indskærper sin Fader, der jo som Chef for Generalstaben kan øve Indflydelse, endelig ikke at foretage Skridt til Fordel for Sønnen. „Jeg er ikke vant til ej at blive brugt, saa jeg derved er dobbelt ildestemt.“

Ventetiden bliver dog ikke saa lang. Slaget ved Bov stod den 7. April, Slaget ved Slesvig den 23. April. Og allerede den 28. April faar Steinmann Ordre til at gaa til Middelfart for at besørge Fordeelingen af de Tropper, der ventes fra Als og skal anbringes i Kantonnement paa Fyns Vestkyst.

Den 30. April er han i Middelfart, finder Stillingen fortvivlet, da Prøjserne kan gaa helt op i Nørrejylland uden at møde regulært Infanteri. Den 2. Maj skriver han: „Det er sørgelige Dage her ... Fjenden er uden al Tvivl i Aften i Kolding, Fredericia er rømmet, og sandsynligvis har vi ham i Morgen i Snoghøj ... Man-

ge Kommandoer med Heste etc., som var designerede til Fredericia, kommer nu som vildfarende hertil" ... „General Wedell-Weællsborg [dav. Chef for højre Flankekorps] var her og; man læster hans Førelse af Kavalleriet; de var mer løbne som en Flok Hunde for Skygebilleder end som Mænd; det hele Kavalleri er i en maadelig Stand og maa have Ro ..." Brevet former sig om en skarp Kritik af hele Ledelsen. „Enhed mangler". „Alt tabt, snart ogsaa den ved Slesvig tilfægtede Ære. Og dog har Landet ingen Opofrelse skyet". Baggrunden for dette Mørksyn var hele Situationen efter Slaget ved Slesvig, der havde foranlediget et uordnet Tilbagetog, der til Tider udartede til katastrofisk Flugt op igennem Sønderjylland. Panikagtige Rygter og Mangelen af sikre Efterretninger, Krigsministeriets Indgriben og den almindelige Usikkerhed giver sig klart

ti Kende i Steinmanns foran citerede Breve.

Den gamle General holdt sig ikke sin Søns strenge Paalæg efterretteligt. Den 9. Maj skriver han til Sønnen, at han har talt med Krigsministeren, der ytrede at der var eller vilde snart blive skrevet til General Hedemann, at Steinmann enten skulde til Als under Oberst C. F. Hansen eller stilles til Hedemanns Disposition. Steinmann selv var den 10. Maj kommet til Nyborg for at klare alle de Tropper og Frikorps af hinanden, som var kommet dertil, drive paa Kompletteringen, Armeringen etc. etc.

Den 12. Maj var Hovedkvarteret blevet forlagt til Odense, og Steinmanns Arbejde falder i de følgende Uger her.

Men den 27. Maj udnævnes han til Major, og skønt man vil beholde ham ved Generalkommandoen i Odense, udvirker han dog, at han bliver ansat som

Stabschef hos Oberst Juel, der kommanderede det nu som højre Flankekorpsets benævnte Korps.

Et nyt, stort Fremstød i Sønderjylland var i Gang, og Steinmann naaede saaledes det attraaede Maal: at komme til den kæmpende Del af Hæren. Og han kom der forsaavidt tidsnok.

Under Kampene i det østlige Sønderjylland i Juni Maanedes første Halvdel havde Juels Korps en uheldig Affære, idet det — efter at Dele af Korpset havde lidt et mindre Nederlag ved en Overrumpling ved Hoptrup — gik sporenstregs tilbage til Kolding for at undgaa et befrygtet større Angreb, som der slet ikke var Fare for. Da Misforstaaelsen opdagedes, søgtes den rettet. Men Overkommandoen var blevet vred. Flankekorpsets Chef blev overført til Rytterbrigaden og Steinmann sendt til Generalkommandoen paa Fyn. N. P. Jensen siger, at Steinmann ikke havde

ragtet sin Opgave, hvorimod Vaupel udtaler, at Juel trak Steinmann med sig i sit Fald.

Steinmanns Tilbagevenden til den aktive Armé ved Felttogets Genoptagelse i 1849 som Stabschef hos General Rye tyder paa, at den sidste Opfattelse er rigtigere end den første. Den gamle General sender sin Søn (11. Juni 1848) et Brev, i hvilket han paa stilfærdig Maade ytrer sig: „Jeg vil bede Dig, ifald der skulde efter din Følelse være Anledning til nogen Ærgrelse, for alting at søge at betragte det Hele med Rolighed og Overlæg. Om Ministeren ogsaa i første Øjeblik kan være ilde stemt, dels over forgæves Forventning af Rapport, dels over, at der skulde være sket Fejl, saa kommer han dog gerne til et retfærdigt Resultat, da han har megen naturlig Ro og vist ikke er partisk. I første Henseende har jeg jo faaet dine Gendrivelser, som jeg maa give Med-

hold, og i sidste Henseende kan det jo nok være sandt, at der er sket Fejl ved Avantgarden, og jeg tilstaar — dog uden at dømme, thi det kan man kun, naar man havde været i selve Affæren og paa Stedet, — jeg tror især med Kavalleribrigaden maa der søges Fejl ... Jeg kender ej, hvorledes dit Forhold til Juel har været; jeg antager dog, at han har lagt sin Skæbne i din Haand og ingen Hindringer lagt dig i Vejen — men jeg kan dog ej bestemt vide det."

Steinmann selv følte sin Forflyttelse til Odense som noget uforstaaeligt; „thi“, skriver han i et Brev til sin Fader den 11te Juni 1848, „skulde en Stabschef strax bort ved et Korps for hvert lille Tab, da havde Læssøe længst været borte fra Hovedkorpset.“ Men den gamle General trøster: „Den gode Sag vil altid sejre, kære Peter, vidste Du, hvor mange Krænkelser netop i Tjenesten jeg har mødt i mine Dage . . .

dog har jeg sluppen igennem med Ære til Dato . . . Dit Renomé ved Staben er Dig ogsaa en Betyggelse . . . der kommer altid blidere Dage efter Uvejr . . .“

Steinmann er paa Fyn hele Aaret 1848 og arbejder ved Generalkommandoen. Af og til bryder hans personlige Sorg igennem i hans Breve. Arbejdet tilfredsstiller ham ikke, da Retningen for det gaar imod hans Overbevisning. „Er det virkelig Ministerens Alvor at ville opløse hele Arméen for til Foraaret at skabe en Landstorm. En Armé paa 40,000 Mand vejer mere end en 14 Dages Landstorm paa 60,000; der er ikke én Stemme i Arméen derfor uden Kaptejn Müllen“ (Brev af 10. Novbr.).

Da Martsministeriet falder, beklager han dets Afgang, „men vil virkelig Krigsministeriet midt i al denne Bevægelse og usikre Stilling føre sit almindelige Væbningssystem igennem, da bekla-

ger jeg ikke hans Afgang (Brev 16. Novbr. 1848).

„Jeg forsikrer Dig, at jeg som vist hele Arméen aander friere. Med al Respekt for T.s [Tscher-nings] gode Egenskaber var han dog den vilkaarlige Despot, saa man altid var uhyggelig stemt; dertil manglede han aldeles Takt, og mindst af alt var han Militær, hvilket ikke var smigrende for Arméen. Jeg betragter det godt fra alle Sider set, at han er fjernet og haaber ej han kommer igen . . . Hvad mener Hansen (Krigsminister C. F. H.) om al den Vilkaarlighed, T. har vist mod Generalstaben? Mon han vil redressere den?“ (Brev 26. November 1848).

At der bag Steinmanns stærke Ord om Tscherning ligger Bitterhed mod denne som Følge af Hoptrup-Affæren, fremgaar direkte af et Brev af 5te December 1848 som Led i en Meningsudvexling med Faderen: „Det fornøjer mig dog, at Du nu bagefter ser,

at Oberst Tscherning var inkonsekvent og som Følge deraf partisk; Du kan tro, at jeg i min Stilling har haft Lejlighed til at erfare hans gode som slette Sider og med god Grund ikke gad aabne min Mund til ham, da han som Minister kom herigennem [Odense]; jeg haaber heller ikke, at vi fremdeles skal komme til at tale sammen og kan ej nægte, at jeg betragter den Ende, han gav Hoptrup-Sagen, hvor han saa skændigt har forløbet sig og brugt Ukvemsord (i en Skrivelse til Kommissionen taler han bestandig om *F l u g t e n* —til Kolding) som højst uværdig . . .“

Først den 30te December naar Kongens Resolution af 6. Oktober i Hoptrup-Sagen til Odense.

At Steinmans Kritik af Tschernings almindelige Forholdsregler udspringer af hans personlige Bitterhed, er som sagt utvivlsomt. Tscherning havde gjort et stort forberedende Arbejde til Styrkelse af Hæren. September

1848 var den udvidede Udskrivningslov traadt i Kraft. Og denne Tanke videreførtes til sin Konsekvens, da den almindelige Værnepligt indførtes (Februar 1849). Katastrofen ved Eckernførde danner den triste Indledning til Krigsbegivenhederne i 1849, og denne Ulykke bliver den indirekte Aarsag til, at Steinmann slipper bort fra Fyn og atter indtræder i den aktive Hær, medens Læssøe, der havde været Stabschef hos den Øverstkommanderende, General Krogh, samtidig med Kroghs Tilbagetræden sendes til Fyn, til „Invalide- og Retræteposten“ i Odense, som han kalder den. N. P. Jensen mener, at Læssøe maatte have været selvskreven til Stabschefposten hos Rye; men Steinmann fik den.

Steinmann har i et Brev til sin Fader givet et fængslende Øjebliksbillede fra dette utvivlsomt for hans Løbebane afgørende Vendepunkt.

14de April 1849: „At der har

fundet Rivninger Sted mellem Gen. Kr. [Krogh] og Krigsministeren, har jeg Grund til at tro, thi i Tirsdags, da jeg var i Middelfart for at inspicere Lillebælts-Batterierne, ankom netop Hovedkvarteret dertil fra Als, og man ytrede sig med stor Utilfredshed over Ministerens Befaling til at forlade Stillingen paa Dybbølbjerg. Det var forresten ret kuriøst. Jeg var Mandag Nat taget derned [til Middelfart] og tog efter at have eftersat alt Kl. 4½ ud til Hindsgavl for at spise. Da jeg efter Bordet gik en Tur med Kammerjunker Fønss i Haven, ankom netop Dampskibet „Ophelia“, og da jeg havde bestilt min Vogn Kl. 6 paa Hindsgavl, traf jeg saaledes i Middelfart sammen med hele Hovedkvarteret, der var mig saa meget kærere, som jeg med Læssøe, med hvem jeg havde en lang Samtale om Tjenestegæster, fik flere Ting afgjort. Forresten ytrede jeg ham intet Ord om min personlige Stilling; til

Krogh derimod sagde jeg, at det skulde være mig kært, om han vilde bringe mig i en anden Aktivitet. Nu er det faldet ganske anderledes ud; der maa være kommet en Kurre paa Traaden“. Han ytrer sig om sin kommende Stilling, om hvilken han endnu ikke har faaet Besked. „Jeg vil haabe at have mer Held med mig end i Fjor“ . . . „Ulykken med „Chr. VIII.“ var stor, en frygtelig Sorg for mange Familier, men vor Stilling forringer sig efter min Mening intet Haarsbred derved . . .“

Ved Ryes Brigade.

Steinmann fik Ordre til at melde sig ved Ryes Korps som Stabschef. Og den 22. April 1849 — et af Treaarskrigens mest kritiske Øjeblikke — tiltraadte han Stillingen. Hans gamle Fader, der paa alle Omraader er sin Søn en kærlig og omhyggelig Raadgiver, skriver samme Dag — 22. April — et udførligt Brev til Sønnen,

i hvilket det hedder om dennes nye Foresatte, General Rye:

„Jeg mener, han er en kraftig Mand, som siden kan faa klare Ideer om, hvad der skal foretages. I saa Fald er dit Kald lettere, og stoler han paa Dig eller giver Dig i sin Vold, saa konferer dog altid med ham og hør hans Villie, hvor han udtaler den.“

Stillingen, som den var i hine Dage, er godt skildret i et lille Digt:

Det myldred' over Kongeaa,
det glimted', og det knalded'
det var, som om den sidste Slaa
fra Danmarks Dør var faldet.

De fjendtlige Tropper rykkede i store Skarer frem i Sydjylland. Ryes Modstød førte til Slaget ved Kolding den 23. April. Steinmann viste sig her som den modige, rolige Mand; til Hest førte han en Bataillon frem i den stærkeste Kugleregn. Hesten blev skudt under ham; men han førte Tropperne til den bestemte Plads.

Overmagten var imidlertid for

stor. Rye maatte gaa tilbage og blev staaende mellem Kolding og Vejle indtil den 7. Maj. Da var det, at Rye — stadig med Steinmann ved sin Side — begyndte det Tilbagetog, under hvilket han opholdt Fjenden (Prøjsere, Bayrere og Hessere) i flere Uger. I denne Tid var S. stadig ved Ryes Side.

Den 21. Maj stod der en Rytterfægtning ved Aarhus. En Halv-Eskadron danske Dragoner var Nord for Aarhus kommet i Knibe overfor to prøjsiske Husar-Eskadroner. Baade N. P. Jensen og Vaupel fremhæver Ryes og Steinmans fælles Ære for i det kritiske Øjeblik at have sat to Eskadroner af det fynske Dragonregiment ind i Kampen med det Resultat, at Danskerne drev Fjenden paa Flugt og bl. a. tog en Prins af Salm-Salm til Fange.

Steinmanns Andel i denne Affære har man endnu paa Tybjerggaard et synligt Bevis paa: I den

Vaabensamling, der pryder hans Arbejdsværelse, danner en Officers-Ryttersabel Midtpunktet. Det er den Sabel, som Prinsen af Salm-Salm overrakte ham, da han gav sig til Fange. Slægten har senere ønsket at faa Sablen tilbageleveret; men dette blev afslaaet.

De danske Dragoner indlagde sig ved denne som andre Lejligheder megen Berømmelse, hvad bl. a. fremgaar deraf, at om Aftenen, da Kampen var endt, sendte de prøjsiske Fussilerer og sachsiske Garderyttere, der havde deltaget i Kampen, Dragonernes Forposter følgende Brev:

„God Aften! Den medfølgende Flaske Brændevin og et Pund Tobak sender vi eder, tapre Dragoner, som Tegn paa vor kammeratlige Hengivenhed. Gid begge Dele maa bekomme Eder godt. Vi beder om, at Flasken maa blive tilbagesendt.“

Det var før Giftgassen blev opfundet.

Ryes Tilbagetog gennem Jyl-

land, hvorved han trak betydelige fjendtlige Styrker efter sig samtidig med, at han holdt sin egen Hærstyrke sammen og i god kampdygtig Form, er blevet meget berømmet.

Man har ment, at det var den folkeyndede Læssøe, der ledede dette Tilbagetog. Men denne udmærkede Mand, der Aaret efter faldt ved Isted, og hvis Navn lever i alle danske Hjerter, har ikke ønsket, at der skulde herske Misforstaaelse paa dette Punkt. Æren var ikke hans.

Det var Major Steinmann, der udarbejdede alle Bestemmelserne for Tilbagetoget.

Et Brev fra Olaf Rye.

Ved Helgenæs gik han ombord,
 Hvor er han? spurgte Fjenden.
 Men Bølgen glatted ud hans Spor,
 og tavs var Nordenvinden.

Saaledes skildres Ryes Afmarch til Søen til den berømmelige Kamp ved Fredericia. Da Steinmann hin Juninat tog Af-

sked med General Rye, anede han ikke, at det var sidste Gang, han skulde se den gæve Nordmand, med hvem han havde samarbejdet under de mange Farer, der havde truet den tilbagegaaende Hær.

Direkte Udtryk for Steinmanns' Følelser i denne Stund foreligger der ikke. Men om det inderlige Forhold, der har bestaaet mellem Rye og hans Stabschef foreligger der ejendommelige Vidnesbyrd. Oberst le Maire siger i Steinmanns Eftermæle („Vort Forsvar“), at det var med Sorg, at Rye fulgte Ordren om at lade sin Stabschef blive tilbage paa Helgenæs. — Rimeligvis hænger det sammen med, at det oprindelig ikke var Overkommandoens Plan, at Rye skulde forlade sit Korps. Men da Batalionerne afmarscherede, ønskede Rye at følge dem og føre dem. Saaledes fortæller i hvert Fald N. P. Jensen i „Kampen om Sønderjylland 1849“. Af en Fremstil-

ling, som Steinmann giver sin Fader (dateret Hjortshøj den 9de Juli 1849), at dømme synes Forholdet dog at være noget anderledes. Steinmann skriver bl. a.:

„Den 1. gik min General bort med 3. Bataillon: han havde egentligen ønsket at blive her tilbage med Korpset, saa megen Lyst han end havde til at være med paa selve Dagen, men pludselig fik han Ordre til selv at komme derover med, dog saaledes at jeg skulde forblive hos Oberst Flint, der nu kommanderer General Ryes Korps, som jeg haaber, det skal blive ved at hedde, saalænge det bestaar. Han var sikkert ogsaa strax kommet tilbage, hvis Gud ikke havde bestemt det anderledes . . . Jeg har et Brev fra ham den 4de (han faldt den 6te), hvor han fortæller mig, hvorledes alting stod m. m., da vi jo havde talt saa meget om den Sag . . .“

Det Brev, Steinmann hentyder til i foranstaaende, er sandsyn-

ligvis det sidste, der foreligger fra General Ryes Haand.

Det er baade ved sin Form, ved sit Indhold og ved Tidspunktet, hvorpaa det er skrevet et betydningsfuldt historisk Aktstykke, der gengives her efter sin Ordlyd:

„Min bedste Tak, Hr. Oberstleutenant, for Deres Brev af 2. dennes. At den lille Fangst glædede mig, kan De tænke Dem; thi jeg betragter mig endnu som henhørende til Korpset. At jeg først ankom her om Aftenen Kl. 7½, skrev Wedelfeldt Dem. Mandag Morgen kørte jeg til Hovedkvarteret, hvor jeg ogsaa traf de Meza, som Bülow specielt havde faaet Krigsministerens Ordre til at lade deltage i det paatænkte Foretagende. Han forelagde os det Spørgsmaal, om vi ansaa det bedst og rigtigst at angribe Insurgenterne eller landsætte i Gjenner Bugt og gaa mod Sundeved. Jeg erklærede mig for Insurgenterne først, og hvis det lykkedes, da tage endnu 4—5 Ba-

tailloner fra Als og gaa til Gjenner Bugt, — dette blev ogsaa bifaldet af de Meza. Jeg fremhævede Nødvendigheden af at gøre det strax, men saa blev der bevist, at det umuligt kunde ske som i Aften d. 4de til Fredericia og saa Angrebet ske om Natten Kl. 12 for at lide mindre af de fjendtlige Batterier. Jeg vilde gaa med 3 Brigader gennem Byen og den 4., som skulde være 6 Batl., skulde landsættes ved Skjærbæk eller Snoghøj. Meza ansaa denne Landsætning for farlig, ligesom ogsaa Bülow ansaa Brigaden som opofret i Tilfælde af et Uheld. Men ved Erritsø staar kun 4 Batl., hvoraf den ene er opløst i Forposter, og saa maatte man antage, at der intet var vovet med 6 Batl. og den faste Villie at ville sejre. Jeg tilbød mig at ville tage denne Post, som 6. Brigade ellers skulde have, da de kom fra Assens, og saa var Meza ogsaa [af] den Mening. Flensborg var ganske derfor. Paa

den anden Side mod Trælde og Lillestrand har Fjenden 10—12 Batl. Hans Tilbagetogslinie antages at være paa Vejle. I Dag Kl. 9 var samtlige Brigadekommandører i Vejlbj. Rollerne skulde fordeles. Kavalleri og Artilleri er overført til Fredericia. 6. Brigade er jo paa Marsch til Gamborg. Paa denne Side staar endnu: 3. Brig.: 3 Batl, 4. Brig.: 3 Batl., 5. Brig.: 4 Batl. Disse kan alle oversættes fra Strib og Boring Bugt i 3 Timer. Men nu erklærede sig alle, Moltke, Schleppegrell, Meza, Ræder, Fibiger, Schlegel, mod Angrebet fra Snoghøj og Skærbæk som for farligt. kuns Flensborg og jeg derfor, og saaledes blev det forkastet. Men nu kunde 6. Brigade ikke komme til rette Tid, og saa blev det Hele opsat til i Morgen. Naar kuns ikke Rigstroppe marschere ned fra Aarhus eller fra Sundeved er det lige meget, og endnu har man her ingen Efterretning om deres Marsch. Min Brigade gaar

over Ikast, og saa bliver 6. kuns Rest. Gud give os Held med dette Foretagende, saa vil ogsaa mere ske. Her regner det nu, saalænge vi er her, og jeg frygter, Vejene og Markerne ved Fredericia bliver næsten ufremkommelige. Tropperne maa ogsaa bivouakere i Fredericia; derfor ønskede jeg meget tørt og varmt Vejr, men dertil er ingen Udsigter. Saa snart Slaget er gjort, skriver jeg strax. Jeg og mine Adjudanter hilser Dem venligst og beder Dem ogsaa at frembringe Oberst Flindt, Kapt. Høst og St. Freiesleben den bedste og venligste Hilsen, ligesom ogsaa til Baronnen og Damerne.

Men sand Hengivenhed og Ven-
skab.

Deres

O l a f R y e.

Indsløv Kro d. 4. Julii i 1849,
Kl. 8 Aften.

(Brevet er skrevet med en smuk, let læselig Haandskrift. Interpunktionen i Brevet ganske

tilfældig. Det eneste Skilletegn, der anvendes systematisk, er Punktum. Rye skriver regelmæssig „ieg“ i Stedet for „jeg“. Flertals- og Entalsform anvendes i Flæng. Retskrivningen er i Afskriften moderniseret.)

Efter Ryes Død.

Man behøver ikke at udmale det dybe Indtryk, som Budskabet om Ryes Død -- trods Sejrsefterretningens Glæde — maa have gjort paa Steinmann, der var bleven tilbage som Stabschef hos Korpsets nye Øverskommanderende, Oberst Flindt.

Som altid er hans Fader den første, til hvem han har meddelt sine Tanker:

(Brudstykke af et Brev med Paaskrift 9. Juli 1849):

„... Nu er Klokken 12, saa jeg vil hvile noget efter at have expederet Posten. Jeg kan ikke glemme saaledes at have mistet min General, og dog, han er lykkelig; en skønnere Død kan vel

ikke haabes, og dertil øjeblikkelig.“

I det foran omtalte større Brev af 9. Juli skildrer han i uforbeholdne Udtryk overfor sin Fader sin Opfattelse af sin bortgangne Chef saaledes:

„General Rye var en meget human og venlig, godt begavet Mand med stor Lyst til at foretage noget og sparede aldrig sin Person i Ilden. Hans Idéer var ofte for dristige, idet han ikke agtede den nødvendige Forsigtighed; jeg har ofte maattet ytre mig bestemt imod ham, saasom han imellem kunde blive hæftig, men kort efter indsaa han det rigtige og takkede mig altid ...

Han var en behagelig Mand i Omgang, selskabelig og munter; han har fundet en hæderlig Død og næppe vil nogen kunne efterlade et skønnere Eftermæle ...“

I et senere Brev til sin Fader skriver Steinmann fra Hanstedgaard den 28. Juli 1849:

„Tak for de tilsendte Litogra-

fier af Rye, som har fornøjet mig og mange andre meget; det er ikke ilde, men det aabne Smil, som jeg saa godt kunde lide ved Rye, mangler; muligens et, som Gertner nu behandler, kan blive bedre."

Et Brev fra Ingemann.

Endnu et Vidnesbyrd om det nære Forhold, der har været mellem Steinmann og Rye foreligger der i et Brev fra Digteren I n g e m a n n til Steinmann som Formand for Komitéen til Rejsning af et Mindesmærke for den faldne Folkehelt. Brevet gengives i denne Forbindelse:

„Det har været mig et kært og hæderligt Hverv efter Hr. Oberstløjtenanten og den højtærede Komitées Opfordring at affatte de mig overdragne Indskrifter til Mindestøtten over vor uforglemmelige Olaf Rye. Hermed mit Forslag til de to Indskrifter paa Forsiden og Bagsiden. Det har været min Opgave

i den første med faa simple og kraftige Ord at betegne de mest fremtrædende Grundtræk i hans Karakter som Menneske og Kri-ger, baade naar han trak sig tilbage under Slag, og naar han førte sit tapre Korps lykkeligt og sejrrikt frem. De mere specielle Træk — hans Stilling i Hæren, hans elskværdige Forhold til Sol-daterne — hans sidste glimrende Bedrift -- Slagets Betydning for Fædrenelandet, som hos ham fik ved det Opsving den Sejr gav Folket, idet han selv derved i dobbelt Betydning gik Udødelig-heden i Møde — det skulde saa sammentrængt som muligt være Indholdet af Indskriften paa Bagsiden.

Det skal glæde mig, om det lykkes mig at udtrykke dette fuldstændig i den givne Be-grænsning. Bogstavernes og Li-niernes Antal er iagttaget. Med et enkelt Interpunktionstegn kan det maaske knibe, dog derfor finder Prof. Bissen vel Udvej, i alt

Fald faar det blive borte. Den hele Anordning af Monumentet finder jeg særdeles heldig. Den Kunstners Geni og Dygtighed, til hvis Hænder det er betroet, vil være Borgen for dets Udførelse.

Jeg beder Hr. Oberstløjtenanten modtage og bringe den samtlige ærede Komitée Bevidnelsen om min Højagtelse.

Deres ærbødigst hengivne

B. S. I n g e m a n n.

Sorø, 23. Marts 1850.

Jeg skriver i Dag til Major Wilster og sender ham en Afskrift af Indskriften."

Efter Oprørernes Nederlag ved Fredericia var Prøjserne blevet staaende ved Aarhus. Det lille Ryeske Korps havde søgt at skjule sin Svaghed ved at gaa angrebsvis til Værks. Under disse Strejfkampe, i hvilke St. altsaa har deltaget, lykkedes det en Gang ved et rask Fremstød at tage en Styrke paa 12 Mand til Fange.

Disse Kampe blev brat afbrudte, ved at der 4 Dage efter Fredericiaslaget sluttedes Vaabenstilstand i Berlin.

Og da Prøjserne 14 Dage senere rømmede Aarhus, skete det til Tonerne af „Den tapre Landsoldat“. De regulære prøjsiske Soldater holdt slet ikke af de slesvigholstenske Oprørere.

Hadet mod Prøjserne var saa stærkt blandt Slesvigholstenerne, at da den prøjsiske Øverstkommanderende, General Prittwitz, vilde aflægge et Besøg paa Lasarettet i Christiansfeld, svarede den slesvigholstenske Overlæge, at han ikke kunde forsvare at udsætte sine Saarede for den Oprørselse, som Generalens Besøg ufejlbarligt vilde fremkalde.

I Altona overdængede Pøblen de prøjsiske Tropper med Haansord, fordi de ikke havde hjulpet Holstenerne ved Fredericia.

I September 1849 opløstes Ryes — nu Flindts — Korps og

Steinmann ansattes som Stabschef hos General Moltke paa Fyn.

Ved Isted.

Ved Felttogets Genoptagelse var Steinmann vedvarende Stabschef hos General Moltke ved 1. Division, der aabnede Slaget ved Isted den 24. Juli ved Angrebet ved Helligbæk. Og Militærhistorikeren O. Vaupel betoner udtrykkelig, at det var efter Steinmanns Raad, at Moltke aabnede Kampen allerede den 24. Juli og derved trængte gennem Skovene Nord for Isted Hede, saa der aabnedes Vej for det egentlige Istedslags voldsomme Udførelse og heldige Resultat.

Men Følgen af Kampen var, at 1. Divisions Tropper udmattedes og maatte trækkes noget tilbage i Nattens Løb.

I N. P. Jensens Værk om Slaget gives dog Overkommandoen det væsentlige Ansvar for, at Tingene ikke gik helt, som de skulde.

Den følgende Dag ved Morgengry greb Divisionen atter ind i Kampen, og dens raske Opmarsch -- trods den foregaaende Dags Strabadser --- øvede sin medbestemmende Indflydelse paa Slagets heldige Udfald.

Ogsaa her har da Steinmann utvivlsomt fyldt sin Plads som tapper Soldat, og han var mellem dem, der førte vore Tropper frem over Lyrskov Hede -- den gamle Venderkampplads -- til Rigets ældgamle Grænsevold Dannevirke. I Julinatten efter Slaget bivouakerede han med sin Afdeling bag Volden.

Fra Gottorp Slot meldte Overgeneral Krogh til København:

„Efter 2 Dages Kamp har Arméen vundet en afgørende, men blodig Sejr og naaet Byen Slesvig. Vi har taget 5 Kanoner og 1000 Fanger. Vort Tab er stort.“

Der faldt halvniede Hundrede Mand og var 2350 Saarede.

Oprørerne havde 550 Faldne,

800 Saarede og mistede ca. 1500 Fanger.

Et Vidnesbyrd om Steinmanns gode Sønnesind er det, at efter Slaget iler hans første Tanker til Faderen:

Bivouak ved Schoubye (V. f. Slesvig) d. 26. Juli 1850, Kl. 9 Formiddag.

„Kun to Ord, kære Fader, fordi Du skal se, at jeg endnu hører til de Levendes Tal, medens mange brave Kammerater er faldne, hvoraf jeg dog ingen vil nævne, da Efterretningerne endnu er usikre fra 2. Division. Schleppegrell er død, Bülow saaret. (Derefter følger en kort Oversigt over Begivenhederne). Det var en morderisk Kamp, Valpladsen var overalt besaaet med Saarede og Lig; jeg tør uden Ubeskedenhed sige meget at have bidraget til Sejren ...

Din hengivne Søn

Steinmann.

Lad din Tjener gaa op til

Oberstl. la Cours Kone og sige, at han er rask."

Den 2. August er han kommet saa meget i Ro, at han fra „Ziegelei ved Slesvig" kan sende et meget udførligt Brev om de nys overstandne store Tildragelser. Han har været i Slesvig By, dels for at afgøre nogle Tjenesteanliggender, dels for at se til Kendinge. Forresten glæder han sig ved, at Divisionskvarteret er lagt paa Landet; thi i Slesvig vilde der ikke være nogen Ro. Paa Landet bor man alle i ét Hus, og naar man ej kan klæde sig af og gaa til Sengs, kan mange rummes i Halmen i én Stue. Jeg ligger i Klæderne paa en Sofa i Arbejdsstuen, der er en Havestue, og har det uendelig meget bedre end i Skovby. Bülow [Schleppegrells Stabschef, Oberstløjtnant B.] traf jeg i Gottorps prægtige Sale. Rapporten [den foreløbige] i Berlingske Avis gouterer jeg ej; den nævner General Meza tre

Gange og knap General M. [Moltke] eller 1. Division, som dog upaatvivleligen maa have Hovedæren af Dagen .

Den paa disse Breve følgende Brevvexling skal der gengives nogle Brudstykker af, fordi den paa saa smuk Maade afspejler det altid hjertelige Forhold. Den gamle Steinmanns Brev er dateret 31. August 1850 og indeholder følgende:

„Kære Peter. Du indser, at dit Brev af 26. Juli, skreven i Bivouak ved Schubye [Skovby, V. f. Slesvig] var mig en urostillende, velsignet Balsam. Jeg tøvede med at skrive igen, da jeg troede Arméen strax efter Hvile og Ordning var gaaet frem igen for at jage Fjenden over Eideren og gav Dig andet at tænke paa end læse Breve. Imidlertid er det ikke sket saaledes og mærkes min Uvished voxende . . .

Hvad Du melder mig om din Del i Sejren, glæder mig inderligt. men byg altid paa din gode Sam-

vittighed; thi — Du ved, hvad jeg vil sige om vort Ministerium, og Du har prøvet dets Færd. — Naar noget gaar galt, er der saaledes mange, der støde til, og naar noget gaar godt, er der ligesaa mange, der alle vil tilegne sig Æren . . .

Man kan ikke ret rumme de Følelser, som den sidste Sejr maatte indgive, fordi man ser Familiesorg trindt om over Tabet af deres Kære. Læssøes Tab beklager jeg for Stat og Armee; thi jeg tror, der var blevet noget stort ud af ham frem i Tiden, og som hans Chef og Velynder smerter det mig inderligt, at han skulde falde.“

I et Svar, der vistnok maa være rettet paa dette Brev (Dateringen ufuldstændig) svarer Steinmann, at han ganske deler Faderens Ytringer om Læssøe; han beklager i højeste Grad hans Død, „da han var en ualmindelig Karakter og ved sine Evner egnet til at beklæde de højeste

Poster, slige Mænd underordner man sig med Fornøjelse; thi man føler Overlegenheden . . .“

I et andet Brev: „Af alle Tab den 25de tror jeg Læssøes størst. Vi var ikke altid Venner, men han var højst begavet, ung, fyrrig, kundskabsrig . . .“

Udtryk for den gamle Generals Omhu for Sønnens fysiske Velbefindende møder man stadig i de bevarede Breve. Betegnende i saa Henseende er et Afsnit i et Brev (dat. 10de August 1850), mens Hæren laa ved Dannevirke:

„. . . Under den lange Bivouakeren og det usunde Liv haaber jeg dog, at Du er forsigtig og ser, hvorledes Du kan faa Tid og Lejlighed at soignere Dig lidt, da man ellers let kan paadrage sig en Sygdom . . .“

Jeg tager i Aften til Tybjerggaard med Møder, som er meget elendig over al den Sorg rundt om . . .“

Kommer der Breve fra Dig, bliver de strax sendt mig. Imid-

lertid Gud være med Dig og holde Dig frisk og rask.“

N. P. Jensen henviser — som Vidnesbyrd om Steinmanns Betydning for Sejren ved Isted — til, at Steinmann paa Sonnes Maleri af Slaget danner en af Hovedfigurerne, idet han midt paa Billedet i Firspring rider over Valpladsen fulgt af sin Ordonnans.

I et af den gamle Generals Breve til Sønnen, den Gang i Flensborg, hedder det paa en indlagt Papirslap (24de April 1852):

„Det bedste fik jeg ikke Plads til i Brevet, nemlig at Du har moret og glædet mig meget i denne Tid. Paa Sonnes nye Forestilling, nemlig af Slaget ved Isted mod dets Ende, holder Du med Krogh midt paa Stykket og taler med ham i samme Størrelse som paa det første Maleri. Men her ligner dit Ansigt saa frapant, at Ingen kan tage fejl af Dig. — Ved denne Lejlighed be-

mærker jeg, at jeg nu har 2 Lithografier i Forvaring til Dig af Simonsens Malerier, som Du havde subskriberet paa, nemlig: Stormen paa Frederiksstad og Slaget ved Idsted, der hvor det fjendtlige Kavalleri hugger ind og afvises. Men Lithografiet af Sonnes store Maleri, hvor Du er paa og jager i Galop, udgivet af Kittendorf og Aagaard, vil Du anskaffe det? Jeg har det."

1864.

At Steinmann under Felttoget i højt Mon har vundet sine Foresattes Tillid turde fremgaa deraf, at han efter Treaarskrigen blev ansat som Stabschef ved Generalkommandoen i Slesvig.

Næsten hele hans Livsgerning imellem de to Krige faldt ved vor Sydgrænse — først, som sagt, i Slesvig, hvor han det sidste Aar var Brigadechef, og fra 22de Oktober 1863 som Øverstkommanderende i 3dje Generalkommando-Distrikt med Bolig i Kiel.

Der skulde megen Takt til at optræde som dansk Militærchef i denne By, hvor Stemningen var saa afgjort mod Danmark, at endog Sognepræsten Schrader nægtede at bede Bønnen for den danske Konge.

Om Steinmanns personlige Opfattelse af sin Gerning i disse Aar foreligger der imidlertid intet. Faderen døde den 11te December 1854, og fra de sidste Par Aar af hans Levetid foreligger der ikke bevaret en regelmæssig Brevvexling. Efter den gamle Generals Død er der ikke mere nogen, til hvem Steinmann betror sig.

Tredje Division, hvis Hovedgarnisonssteder var Kiel og Altona, havde til Hovedopgave under de ventede krigerske Tildragelser dels at sikre den danske Hærs Opmarsch ved Dannevirke, dels at holde den urolige og fjendtlige Befolkning i Ave.

Det faldt da i Steinmanns Lod at give den sydligste danske

Garnison Ordre til Afmarsch fra Altona den 23. Decem̄ber 1863. Der findes for Resten endnu et synligt Minde om denne Tid, idet der paa Altonas gamle Kirkegaard ligger en vedbendbevoxet Gravhøj med en sort, fordringsløs Granitsten, paa hvilken der staar:

Militair-Gravsted
for
den tidligere Danske
Garnison i Altona.

Det er med ejendommelige Følelser, man som Dansk staar ved dette Minde om Landsmænd, der sover den evige Søvn.

Den sidste danske Garnisonschef i Altona var Oberst Scharffenberg. Mellem ham og General Steinmann i Kiel udvexledes i Dagene ind under Jul 1863 en Række Telegrammer, der fastslog Fremgangsmaaden ved Troppernes Tilbagegang.

Den 29. December var Rømningen af Holsten fuldført. Det var en Skuffelse for Bismarck,

at Krigen ikke begyndte i Holsten. Han gjorde i saa Henseende, hvad han kunde for at undgaa det politiske Vrøvl i Tyskland og Krigsudbrudets Forhaling.

Steinmanns Division besatte den østlige Del af Dannevirkestillingen, og Dele af hans Hærafdeling havde den 3. Februar det første Sammenstød med Østrigerne ved Over Selk og Jagel.

Vore ledende Officerer var hurtigt klar over, at der var Hæren betroet en umulig Opgave at forsvare den vidtstrakte Stilling, hvis Sikringer mod Øst (Slien) og Vest (Oversvømmelsen) ødelagdes af det indtrædende stærke Frostvejr.

Den 4. Februar om Aftenen Kl. 6 — efter at General de Meza i Dagens Løb havde gennemredet Stillingen — afholdtes paa Prinsens Palæ i Slesvig det Krigsraad, i hvilket Dannevirkes Rømning blev besluttet, og som bestod af de fem Generaler Lütti-

chau, Hegermann-Lindencrone, du Plat, Steinmann og Caroc samt fem højere Officerer under de Mezas Forsæde. Afgjort for at tiltræde Tilbagetoget var de Meza, Hegermann-Lindencrone og du Plat. Lüttichau var imod.

Steinmann var den, der under Forhandlingen stærkest lagde det politiske Synspunkt i Vægtskaalen. Han erklærede sig bestemt imod Stillingens Opgivelse paa det nuværende Tidspunkt, idet han gjorde opmærksom paa, at Dannevirke ikke blot havde en militær, men ogsaa en politisk Betydning; man maatte betænke, hvilket Indtryk et saadant Tilbagetog nu vilde gøre paa Folkestemningen, der med Tillid saa hen til denne Befæstningslinie, og han tilføjede, at man kunde tænke sig, at en Hær kunde opfylde sin Bestemmelse selv ved at lade sig tilintetgøre.

Det er — set paa den rolige historiske Afstand — en frygtelig Udtalelse. Og dog, naar vi ser

paa, hvad Folket i 1864 ønskede, saa ligger det ikke særlig langt fra den herskende Opfattelse. Monrad, der styrede Danmarks Statsskib i Uvejrstiden, gjorde sig jo senere for ramme Alvor til Talsmand for Tanken om at slaas til sidste Mand. Og K r i e g e r, der som Minister havde Lejlighed til at læse Krigsraadets Protokol 4 Dage efter Beslutningens Tagelse, skriver i sine offentliggjorte Dagbøger:

»Jeg læste Krigsraadets Protokol, der er aldeles ingen Forklaring af den Selvraadighed, hvorved Regeringen er forbigaaet. Dette er en politisk Demonstration — anderledes kan det ikke fattes. Skulle vi [dette menes: som sagt af Generalerne] slaas, fordi den københavnske Pøbel fordrer det: Krigsministeren tør ikke tillade Stillingens Opgivelse — saa gør vi det paa egen Haand.«

Steinmann forstod Folkets Tankegang godt nok og har været rede til at bringe det tungeste Offer. Det er da ejendomme-

ligt nu de mange Aar efter at se, hvorledes netop de toneangivende Blade i den Tid, de nationalliberale „Fædrelandet“ og „Dagbladet“, falder over baade Hegermann-Lindencrone og Steinmann, hvem „Fædrelandet“ beskylder for i lang Tid at have drevet en Agitation ved Hæren for at faa Dannevirke rømmet. „Ved deres Færd og Tale har de nedbrudt Hærens Selvtillid og Mod.“ „Dagbladet“ rettede særlig sit Angreb mod Steinmann.

Disse to Blade var Regeringens Organer, men Regeringen gjorde intet for at belyse de uberettigede Angreb. Den turde ikke. Tavsheden her var lige saa god som en officiel Løgn.

Raabet „Forræderi“ var det første, der mødte den tilbagegaaende Hær.

Steinmann erkendte iøvrigt det militært rigtige i de Mezas Betragtning: at denne Handling ikke var en Forsagthedens, men en mandig krigsmæssig Nødvendig-

hedshandling. Støttende sig paa Instruxen hævdede de Meza, at Hærens Tilværelse som Hær ikke maatte sættes paa Spil, og Steinmann bøjede sig og stemte for det frivillige Tilbagetog.

Det faldt da i General Steinmanns Lod den følgende Morgen at tilkalde sine tre Brigadekommandører og meddele dem det Tordenbudskab, at Stillingen skulde rømmes. General Steinmanns Division skulde dække Tilbagetoget.

Hvilken Stemning der har besjælet disse Mænd, efterhaanden som de fik Ordren, faar man et Indtryk af ved at høre, at Oberst Scharffenberg — den djærve Hugaf — med Taarerne ned ad sine Kinder fortalte sin Brigadeadjutant, hvad der skulde ske.

Der er senere (Historisk Tidsskrift 1919) fremkommet et ejendommeligt Bidrag til Bedømmelse af disse som andre Begivenheder under Krigen 1864, idet et Brev fra den berømte Felt-

marskal Moltke (der var Skolekammerat med Lederen af det jyske Tilbagetog, Hegermann-Lindencrone) til H. L. er bleven offentliggjort. Brevet er skrevet 10 Aar efter Krigen. Om Dannevirkes Rømning udtaler Moltke, at de givne Grunde for denne Handling ikke holder Stik, navnlig ikke den om den danske Hærs manglende Sammensætning og Uddannelse. Dobbeltigheden i Hærlødsen (det parlamentariske Ministerium og Overkommandoen) var en Svaghed, som aabenbarede sig Gang paa Gang. Men han erkender, at de Meza gjorde det Rette, ikke kunde gøre andet, efter at Frostens havde aabnet Prøjserne Vejen til Flankerne, og at de Meza reddede Arméen.

Ved Sankelmark.

Den største Dækningsfægtning var den ved Sankelmark, hvor Steinmann blev saaret. I den tidlige iskolde Vintermorgen havde han passeret Helligbæk, hvor

han 14 Aar før havde været med at aabne Slaget ved Isted. Medens den dødtrætte Hær under et frygteligt Virvar af Vogne og Mennesker gik mod Nord, saa man ude over Marken de første Glimt af de fjendtlige Ryttere.

Holbøll giver i sin fortræffelige Bog „En Brigadeadjutants Erindringer“ et fængslende Billede af Steinmann.

Steinmann og Scharffenberg red Side om Side nogle Gange frem og tilbage langs Sankelmærks Skov, mens de saa Fægtningen udfolde sig. Pludselig rasler nogle Kanoner forbi. Generalen holdt sin Hest an og spurgte Løjtnanten, der førte Kanonerne, hvorfor han allerede gik tilbage. Jo, Overmagten var for stor. Steinmann saa paa sin Underordnede uden at spørge ham videre. Kanonerne fik Lov til at passere.

Af de Skildringer, jeg har sammenholdt, fremgaar det, at

Steinmann under hele Kampen holdt sig hos sine Tropper.

I den i Serien „Memoirer og Breve“ (ved Julius Clausen og P. F. Rist) i Januar 1924 udkomne Skildring „Mit Ungdomsliv“ giver Løjtnant (senere Etatsraad) P. Abrahams en sympatisk Skildring af Steinmann ved Sankelmark: Idet jeg red langs Stillingen saa jeg General Steinmann til Hest holde alene paa Landevejen. Generalen kaldte paa mig og rettede nogle Spørgsmaal til mig. En Dragonordonnans kom til og afgav Melding til Generalen; i samme Øjeblik ramte en Kugle Ordonnansen, og han sank livløs ned mellem sin og min Hest.

— „Min stakkels Ordonnans!“ sagde Generalen. „Der blev jeg nok ogsaa truffet“, sagde han ganske rolig. En Kugle sad i hans Ben, men han blev paa Hesten, saa længe Kampen stod paa uden at lade sig mærke med noget. Da han kom til Flensborg,

var han imidlertid saa udmattet af Smerte, Kulde og Blodtab, at han maatte løftes af Hesten. Hans Saar var temmelig alvorligt, udtaler Holbøll. Og dette fremgaar ogsaa deraf, at han først den 12. April kunde melde sig til Tjeneste igen. Han laa paa Lazaret i København og omtalte ti sine sidste Dage med Bitterhed den Kendsgerning, at Krigsministeren ikke en eneste Gang besøgte ham paa Lazarettet. Han turde simpelthen ikke for Københavnerne, udtalte Steinmann, jeg var jo en af de Generaler, der havde været med at rømme Dannevirke. Derimod kom Konsejlspræsident Monrad; han havde Mod til at trodse Folkestemningen.

Den 13. April 1864 rykkede Steinmann, hvis Saar endnu ikke var helt lægt, i Spidsen for sin Division ud i Dybbølstillingen. Han kom saaledes tidsnok til ogsaa at overvære og være Deltager i dette Krigens andet

store Drama: Stormen paa Dybbølstillingen.

Det var i et bevæget Øjeblik, Steinmann atter skulde mødes med sin gamle Division. Dybbølstillingens Modstandskraft var brudt. Officererne forstod det. Overgeneral Gerlach var tilbøjelig til at rømme Stillingen. Men politiske Hensyn gjorde sig atter gældende. Endnu saa sent som den 16. April, da Gerlach paa Grund af Sygdom maatte afgive Kommandoen i Stillingen, anmodede General du Plat, der overtog Stillingen som Dybbøls Kommandant, Gerlach om at nedlægge Overkommandoen. Du Plat vilde da tage Ansvaret for at rømme Stillingen. Gerlach mente, at hans Instrux forbød det.

Naar man paa Dybbølvejen standser ved Stenen, der fortæller, at her faldt du Plat den 18. April, gribes man af vemodige Tanker.

Paa Dybbøl.

Efter du Plats Fald var Steinmann den egentlige Højstbefalende i Stillingen. Men Resultatet var da givet. Steinmann opholdt sig i Brohovederne ved Alssund. Og om en samlende Overkommando kunde der paa dette Tidspunkt ikke være Tale.

Den Sindsligevægt, der efter samstemmende Udsagn fra alle Sider var særprægende for Steinmann, forlod ham dog heller ikke i denne fortvivlede Situation.

Det nordre Brohoved, i hvilket han opholdt sig, blev heftigt beskudt af Prøjserne fra Dybbøl Mølle. En Granat sprang i Brohovedet og dræbte 5—6 af Skansens Besætning. Det tapre Mandskab trykkede sig forvirret ved Synet af Katastrofen. Da traadte Steinmann sindigt hen i den Breche, som Granaten havde revet i Volden, og rettede roligt sin Kikkert mod det fiendtilge Batteri. I samme Nu var hver Mand atter ved Geværerne for at

støtte de vigende Kammerater. De holdt ud, til Tropperne var paa Broen, og de selv fik Befaling til at gaa tilbage.

Feltmarskal Moltke siger i sit andet Steds citerede Brev, at Overgeneralen var den eneste, der kunde skønne om Tidspunktet for Hærens Overførelse til den stærkere Stilling paa Als; men han havde ikke Frihed til at handle; han skulde holde ud. Stormen var, siger Moltke, en glimrende Vaabendaad, men materielt havde man kun vundet nogle Tønder Land, købt med betydelige Ofre og staaende for et endnu stærkere Afsnit.

Paa Als.

Den sidste store Opgave, der blev paalagt Steinmann i den ulykkelige Krig, og den, der som han selv sagde, førte til den tungeste Dag i hans Liv, var Forsvaret af Als, den sidste Rest af Slesvigs Jord.

Ogsaa m. H. t. Als dømte Fol-

ket ud fra fejle Forudsætninger, vildledt af der toneangivende Presse. „Fædrelandet“ skrev saaledes Dagen efter Dybbøls Fald:

Als er Hovedfæstningen, til hvilken Skanserne paa Dybbøl kun er Udenværker . . . Hæren er i Behold i en stærk Fæstning, som vi er fuldkommen i Stand til at forsvare.

Herved bibragtes der Befolkningen en ny Illusion, skriver Oberst N. P. Jensen træffende i sit Værk om 1864.

Selv den Civile, der ser hvorledes Als ligger i Forhold til Slesvigs Fastland, kun skilt derfra ved et smalt Farvand og med dækkende Skove op langs Sundevids Kyst, kan se, at Betegnelsen Fæstning er umulig.

Den eneste forstandige Mening i Betegnelsen er den, at Danmark den Gang var Herre til Søs. Paa Tilliden hertil viste det sig, at man byggede altfor meget.

— — —

Da Steinmann den 22de April overtog Kommandoen paa Als, raadede han over 19,000 Mand.

Hans Instrux gik ud paa, at Øen skulde forsvares længst muligt.

Men Frygten for, at Fjenden — u d e n o m A l s — skulde forsøge et Angreb paa Fyn, gjorde, at Overkommandoen stadig trods Steinmanns Protest formindskede Øens Besætning.

Først formindskedes den til 15,000 Mand, siden til ca. 10,000 Mand.

Steinmann erklærede gentagne Gange, at med denne Styrke kunde Øen ikke forsvares. Den 1. Juni anmodede han om i det mindste ét godt Regiment; det blev afslaaet. Og en fornyet Henvendelse den 18. Juni gav ogsaa Afslag — kun at han fik 4 glatløbende Kanoner i Stedet for det riflede Skyts, han havde forlangt.

Det gør derfor et højst ejendommeligt Indtryk, naar der mellem de Telegrammer, som Krigsministeren (samme Dag Als tabes) oplæste i Rigsraadet, findes et fra Overkommandoen i Odense, i hvilket det

hedder: „Alt i Morges blev Steinmann forespurgt pr. Telegraf, om han ønskede Forstærkninger. Svar er ikke modtaget.“ Da var det nok for sent. Kl. 4,20 Morgen telegraferede St.: „Send snarest Transportmidler til Kege-næs.“ — Det var for sent at tilbyde Hjælp til Kamp.

Folket ventede i Als at finde en Fæstning. De ledende Blade skrev det. Men i ledende Militærkredse (udenfor Als) betegnede man Troppernes Bevarelse og rolige Overgang til Fyn som vigtigere end Øens Bevarelse.

Steinmann kunde være gaaet.

Men Steinmann var Soldat. Han lystrede, ikke surmulende, men gjorde, hvad han kunde for at røgte den stillede Opgave.

Vaupell udtaler, at man med Rette har dadlet Steinmann for den uheldige Opstilling af Fodfolket. Han havde regnet med, at Landtungen mellem Augustenborg Fjord og Alssund (Arnkilsøre) var dækket af „Rolf Krake“

paa Augustenborg Fjord. „Rolf Krakes“ mangelfulde Deltagelse i Kampen om Als er jo et af de mørke Punkter i 64-Krigens Historie.

Steinmann havde i sine Dispositioner i nogen Grad ladet sig vildlede af Spioner. Det var bleven en fix Idé hos ham, at Fjenden vilde forsøge Overgangen ved Sønderborg, og der blev ikke taget Hensyn til Efterretninger fra Officerer af hans egen Stab om Samling af Baade i Sandbjerg Skov og Nord for denne. (Vaupell).

Men Situationen frembyder andre Vidnesbyrd om Famlen hos de Ledende. Chefen for den Eskadre, til hvilken „Rolf Krake“ hørte, Orlogskaptejn Muxoll, havde til Overkommandoen fremsat Udtalelser, der gjorde, at man mente at kunne regne med virksom Støtte fra Eskadren. Men senere, da Steinmann og Muxoll forhandlede, var M. yderst forbeholden; dog synes

han atter senere at have været mere fortrøstningsfuld.

Det er almindelig kendt, hvorledes „Rolf Krake“ greb for sent ind og holdt for tidligt op under Kampen om Als den 29. Juni.

Hele Kampen om Als blev præget af den Usikkerhed, som hurtigt maatte komme til Stede her, hvor man vel egentlig fra ledende Side strax maatte regne med et Nederlag. Man havde planmæssig formindsket Hærstyrken paa Øen. Og Monrads bitre Udfald mod Hærledelsen under Debatten i Rigsraadet (Juli 1864) — han havde ventet en „Fortvivlelsens Kamp“, „men vi tabte Als!“ — er i hvert Fald ikke retfærdig, forsaavidt den gælder Steinmann. Thi vel er det nok rigtigt, hvad den prøjsiske General v. Goeben siger, at Als ikke blev forsvaret saa godt som Dybbøl, og at det skortede paa Forberedelse. Men der kan i denne Henseende ikke ses bort fra, at Steinmann manglede Reser-

ver, og at Marinen — hvor saa Fejlen har ligget — slet ikke ydede den Indsats, som der var regnet med.

Forøvrigt maa det erkendes, at Overkommandoen — efter hvad der senere er kommet frem, sidst i Feltmarskal Moltkes Brev af 1874 — havde nogen Ret i sin Betragtning af Faren, der truede Fyn. Moltke selv erkender, at han i Berlin havde repræsenteret den Anskuelse, at Als skulde erobres i Jylland og paa Fyn, idet han ansaa Overgangen over Lille Bælt for ikke at være vanskeligere end over Alsund. Als var i lang Tid stærkest besat, Fyn svagest. Overkommandoen paa Fyn har altsaa anet rigtigt, naar den saa Trusler mod Fyn under Forberedelse. „Da nu — skriver Moltke — Besættelsen af hele det danske Fastland ikke kunde bringe Regeringen i København til at give efter, saa blev der trods Vanskelighederne intet andet at gøre

end at iværksætte Landgangen paa Als, hvad der skete ved Overrumplingen den 29. Juni."

Moltke har ikke i Brevet udtalt sig om sin Opfattelse af Kampen. Han standser med den gengivne Bemærkning.

Den 30. Juni Kl. 2½ Eftm. afgik General Steinmann fra Kege-næs. „Det var den tungeste Dag i mit Liv“, udtalte Steinmann mange Gange siden. N. P. Jensen udtaler: „Vi mistede Als, fordi vort Forsvar var ordnet paa urigtig Maade.“

Højskoleforstander J e n s N ø r r e g a a r d, Thestrup, der selv havde gjort Felttoget i 1864 med som Frivillig og var blevet Officer, har i 1884 i en Pjece (Tre Hovedpersoner og Hovedbe-givenheder i 1864) undersøgt, hvad der foreligger til Belysning af Ankerne mod Als' Forsvar. Han skriver: „Det følte overalt og føles endnu, at der er en Skam, som knytter sig til denne Kamp! Men hvorpaa hviler den-

ne Følelse? Og hvor skal man se hen for at finde det Punkt, der er det syge? I k k e til General Steinmann, der fra først af med Bestemthed erklærede, hvad Øen behøvede til sit Forsvar og Gang efter Gang vedblev at kræve, endog det mindst mulige; som omhyggelig overvejede, undersøgte og ordnede alt efter de givne Forhold og mindst af alle laa paa den lade Side. I k k e heller til de kæmpende Landtropper i det Hele, som ved et saadant Overfald maatte overvældes og kastes. Skal nogen af de Kæmpende dadles, da maa det nærmest blive „Rolf Krake“ ... Men fremfor alt vender vor Skamfølelse sig mod den Overkommando, som forlangte, at Als skulde forsvares uden at give Forsvareren de forlangte Stridskræfter ...“ „Det Sundeste som det Rigtigste og Smukkeste vil -- slutter Forst. Nørregaard sin Redegørelse — derfor være ikke at gaa i Rette med nogle Enkelt-

mænd for, hvad den Gang skete, fremfor alt ikke med de Meza, Hegermann Lindencrone eller Steinmann, som om de kunde være Folkets Syndebukke ...“*)

I Samstemning med denne Opfattelse af Begivenhederne paa Als er det da ogsaa, at efter Tabet blev det ikke Steinmann, men Hærens Øverstkommanderende, Gerlach, der maatte fratræde. Og naar Overkommandoen over den paa Fyn samlede Hær (ca. 40,000 Mand) betroedes Steinmann, der 4. Juli udnævntes til Generalløjtnant, ligger heri ogsaa en Anerkendelse af, at under de givne Forhold havde han løst Opgaven bedst muligt.

Kongen sendte som Svar paa Steinmanns Melding følgende Telegram:

*) En Dame af Generalens senere Omgivelser har fortalt Forf. af nærværende, at Steinmann til sin Dødsstund fastholdt, at havde man taget Hensyn til hans Krav, var det det ikke gaaet galt paa Als.

»General Steinmann, Faaborg. Jeg takker hjerteligst for Telegrammet nu min kære General. Gud ske Lov, at De er uskadt, og at det er lykkedes Dem efter en heltemodig Kamp med mesterligt Tilbagetog at have frelst Divisionen. Tabet af de mange ufor-glemmelige Faldne er overordentlig stort. Gud lønne dem deres Troskab i Himmelen. Min inderlige Tak til Dem og Deres hele rare Division.

C h r i s t i a n R.«

Hærens Opfattelse af det Skete afspejler sig maaske klarerest i et Privatbrev, som Oberst Wörishöffer den 6. Juli 1864 sendte Steinmann, og i hvilket han udtaler en Beklagelse af ikke personlig at kunne udtale, „hvad jeg tillader mig at gøre med disse Linier, mine Lykønskninger til, at det lykkedes Dem paa en saa ærefuld Maade at iværksætte Tilbagetoget paa og fra Als; til at Deres Fortjeneste har fundet almindelig Anerkendelse, og at De i Generalløjtnants-Værdigheden har faaet et Tegn paa den-

re Anerkendelse fra Hs. Maj. Kongen, og endelig min Lykønskning i Anledning af Deres Ud-nævnelſe til den aktive Armées Højstkommanderende; maatte Forsynet forunde Dem Kraft og Lykke i Glæde og Tilfredsstillelse af denne Deres ansvarsfulde Stilling ..."

W. udtaler samtidig Ønsket om at maatte besætte Fænø med et Regiment (se det flg.).

Paa sine Omgivelser havde Steinmann under Kampen paa Als virket som ved tidligere blodige Lejligheder. En Officer fortæller („Vort Forsvar"), at S. blev stærkt greben, da han fik Meddelelsen om Overgangen ved Arnkilsøre, men det viste sig i det højeste ved en noget større Blegthed. De Ordre, han gav, var klare og bestemte. Under Kampen i Kjær By var han midt i den stærkeste Kugleregn; men uden i mindste Maade at anfægtes deraf blev han til Hest midt i Ilden.

Man mærker i denne Skildring Forestillingen om det gamle Feltherreideal, som Verdenskrigen jo fuldstændig har udslettet. Nu sidder Feltherren længst muligt fra Kamppladsen over sit Kort og sin Telefon.

Steinmanns Dispositioner mHt. Forsvaret af Fyn er blevet kritiseret; men heldigvis blev de jo ikke prøvede, da Krigen sluttede, inden et Angreb paa Fyn blev forsøgt.

Men til det sidste var det ham, der ved Dannevirke havde taget det mest yderliggaaende Standpunkt, meget magtpaaliggende at bevare og styrke Aanden i den af ustandselige Nederlag ramte Hær.

Da han tiltraadte Posten som Overgeneral, udstedte han følgende Dagsbefaling:

„Soldater!

Efter al Sandsynlighed vil Fjenden forsøge et Angreb paa Fyn.

Jeg er overbevist om, at hele Armeen med mig er fast besluttet paa intet Offer at sky for at afslaa dette; det vil og bør lykkes os, naar

vi kun alle i Forening have den faste Villie at ville sejre.

Værer aarvaagne, Kammerater. Lad ingen Anstrengelse være eder for stor! Indlad eder ikke paa for lang Skyden, men kast Fjenden med Bajonetten i Havet, naar han forvovent skulde have overskredet det! Tanken om, at Kampen gælder Danmarks Hjerte, vil lægge dobbelt Kraft i eders Arme — og Forsynet vil velsigne eders Gerning.

Vort Løsen være: Konge og Fædreland!

Steinmann.“

St. har personlig affattet denne Dagsbefaling, der iøvrigt slet ikke svarede til Opfattelsen i ledende Kredse eller i Folket, hvor Tilliden til et blot relativt heldigt Udfald var vejet for et dybt Mismod. Steinmann følte selv Answarets Vægt meget tungt. I sin Livsaften udtalte han til en af sine Omgivelser: „Det var forfærdeligt at blive kommanderende General; men der var ikke andre til det.“

Rygter om forestaaende Angreb paa Fyn efter Als' Fald og

om en stor østrigsk Flaades Ankomst til de danske Farvande fyldte Folket med Ængstelse.

Aviserne taler ret uforbeholdent herom. Og et meget talende Vidnesbyrd er en Notits i det ringstedske Blad „Sjællandsposten“ for 9. Juli 1864, hvorefter man ser, at man hin Dag er blevet stærkt forurolet i Midtsjælland af en vedholdende Kanontorden, som man satte i Forbindelse med Rygtet om en Kamp med den østrigske Flaade. Da man ikke kunde udholde Usikkerheden længere, telegraferede man til København og fik Svar: at Kanontordenen skyldtes Kanonexercits paa Amager Fæled.

Den gamle, tidligere Politiker Frede Bojsen, der var Løjtnant i 1864, erklærer, at trods Nederlaget paa Als var der stærk Tillid i Hæren paa Fyn, efter at Steinmann havde overtaget Kommandoen. Hans Dagsbefaling var ledsaget af Paabud til det nye Mandskab om at slibe Bajonetter

og Sabler; det blev gjort med godt Humør. Bojsen selv laa med sine Folk paa Fænø — et udsat Sted; men der var ingen Forsagthed.

Med Vaabenstilstanden den 12te Juli 1864 ophørte General Steinmanns egentlige krigsmæssige Arbejde. Som et Vidnesbyrd om, at man officielt anerkendte hans Indsats i Krigen, var det ogsaa, at han efter Fredsslutningen fik Storkorset af Dannebrog (Ploug, der selv havde været den forfejlede Politik's ivrigste Forfægter, skrev ondt, at det var Storkorset med sorte Diamanter!) Kort efter udnævnes St. til kommanderende General i Jylland. I denne Stilling vandt han — skriver P. N. Nieuwenhuis i Biogr. Lex. — baade sine Underordnedes og den civile Befolknings Højagtelse og Hengivenhed, medens det ogsaa gav ham en særlig Position at være Herre til Tybjerggaard.

Steinmann som Krigsminister.

Fraregnet de Diskussioner, der lejlighedsvis opstod om 1864, var der nu stille om Steinmanns Navn. Da Forfatningskampen i 1866 var ført til sin foreløbige Afslutning, meldte Forsvarsspørgsmaalet sig paany. Ogsaa her opnaaedes der ved Hærloven af 1867 og Flaadeloven af 1868 en Løsning, der medførte forholdsvis Stilhed om dette Spørgsmaal i de nærmest følgende Aar.

Af de nu offentliggjorte Dokumenter angaaende Stillingen omkring 1870—71 (Aage Friis: Det nordslesvigske Spørgsmaal II) ses det, at Steinmanns Navn uden at være offentlig fremme dog har ligget i Omridset af de Overvejelser, som Ministerskiftet i Maj 1870 førte med sig. Ministeriet Frijs afløstes den 28. Maj 1870 af Ministeriet Holstein-Holsteinborg, og Krigsminister Raasløff ombyttedes med Krigsminister Haffner. Til disse Forhold sigter en Udtalelse af den

afgaaede Ministerchef, Greve C. E. Frijs, i et fortroligt Brev til den mangeaarige Direktør i Udenrigsministeriet P. Vedel (20. Aug.) Grev Frijs omtaler den spændte politiske Situation i Anledning af den fransk-tyske Krig. De følgende Udtalelser i Brevet er ikke helt klare, men bidrager til at karakterisere Grev Frijs' Opfattelse af den Mand, hvis Levnedsløb her forsøges skildret.

„... Som altid — skriver Frijs — gik man for lemfældig til Værks og tog ikke Steinmann [formentlig til Krigsminister] med; thi hvor udmærket en Expeditor han end kan være og hvor samvittighedsfuld i Udførelsen af sit Skrivearbejde og i Kendskab til Reglement og Bestemmelser, saa vilde det efter min Formening, hvis vi atter skal i Krig, være uforsvarligt at sætte ham til Overanfører, og dog har han ikke faa Stemmer for sig i Arméen nu; men at

skulle — naar dette engang maatte anses for tilraadeligt — vove sin sidste Indsats med en saa fuldstændig aandløs og prosaisk Størrelse som Chef, véd jeg nok, at jeg under ingen Omstændigheder vil paatage mig Ansvarret for, og det næste Spørgsmaal bliver da: hvem saa? Jeg vilde snarere sige, at Steinmann var en passende Krigsminister under slige Accidents“ [Tilfælde].

Udtalelsen er betegnende for Grev Frijs, men fortæller jo ogsaa en Del om, hvorledes man baade i Hæren og blandt Politikerne saa paa General Steinmann. Bemærkningen om Steinmann som Krigsminister faar Aktualitet 4 Aar efter. Holsteins Ministerium afløstes 14. Juli 1874 af Ministeriet Fonnesbech, i hvilket Steinmann — forøvrigt først den 26. August — indtraadte som Krigsminister. Uden at komme nærmere ind paa de politiske Bevæggrunde til denne Udnævnelse kan man vistnok

sige, at Steinmanns Indtræden --- fra det ny Ministeriums Side -- var tænkt som et Forsøg paa at forlige Stemningen i Folket med Tanken om en Forsvarsordning, der vilde kræve betydelige Ofre af Folket, men i nogen Maade var hensyntagende overfor den almindelige Stemning.

Meningernes Brydning havde tilspidset sig mere og mere om Hovedpunktet: Københavns Befæstning til Landsiden.

Steinmanns Overbevisning -- vel ogsaa hans politiske Instinkt --- tilsagde ham at føre en Politik, der stiledede mod en Overenskomst. Og af Udtalelser fra Oppositionsførerne -- som G. Wintther, F. Bojsen og Thomas Nielsen -- ses det ogsaa, at Steinmann er blevet modtaget med en torholdsvis Velvilje. Da St. den 15. Oktober 1874 -- paa Foranledning af Berg og Bojsen -- har fremsat sine „generelle Anskuelser“ angaaende Befæstningsspørgsmaalet, og derunder er-

kendt, at Vægten ikke kan lægges alene paa København, men at vi ogsaa efter vore Kræfter maa ordne os militært i de andre Landsdele, udtaler G. Winther: „Det er i alt Fald Tak værd, at vi har faaet denne Udtalelse, thi der er dog visse Punkter, hvor der gives en Udsigt til en anden Betragtning af hele Befæstningsvæsenets Forhold til vor politiske Stilling“ („Rigsdagstid.“)

Og da Steinmann den 3. December 1874 har forelagt Forsvarsforslaget, og Venstres Ordfører (F. Bojsen) svarer Ministeren, fremhæver Bojsen først sit Partis Forsvarsvilje og anerkender, at Krigsbestyrelsen i det forelagte Forslag har taget Hensyn til fremsatte Ønsker (m. H. t. Uddannelsestiden). Senere retter Steinmann en særlig Tak til Bojsen for den Anerkendelse, der var ydet Ministerens Bestræbelser for at komme Folketinget i Møde (Rigsdagstid.) Det var Steinmanns Haab, som han selv

udtrykker det, at man ved gensidig Imødekommen skulde faa Sagen løst.

Først den 12. Januar 1875 kommer den tilsluttende Række Forslag om Befæstningsanlæg i Overensstemmelse med bebudede Planer (Sikring af Hovedstaden fra Sø siden, Hævdelse af Havnestæderne og Endestationerne for Banerne ved Store- og Lillebælt samt Flaadestation ved Agersø-sund). Og allerede da er det øjensynligt, at Vinden blæser stærkere imod. Bojsen beklager Forslagets sene Fremkomst, men erkender, at det er en Kompromissernes Plan, Udgangspunkt for mange Muligheder. Steinmann udtaler senere, at det her foreslaaede er noget, som man kan bygge videre paa, efterhaanden som vi faar Kræfter dertil.

Ledende Oppositionspolitikere fra den Tid har ikke været fremmede for den Opfattelse, at det vilde have været til Fordel for den politiske Udvikling i Landet,

om man var kommet til en Forsvarsoverenskomst under Steinmanns og Bojsens Førerskab. Men Modstanden i Oppositionen blev stedse stærkere. Den 28. April 1875 udtaler Steinmann: Jeg kan ikke løfte Forsamlingen til Offerberedvillighed, hvis den ikke selv har den — men dette er det mest paatrængende.

Der naaedes intet Resultat. Forslagene forkastedes. Ministeriet Fonnesbech maatte købe Aarets Finanslov med Løfte om sin Afgang. Og den 11. Juni 1875 traadte Ministeriet tilbage for at afgive Plads for Ministeriet Estrup.

Steinmanns Rigsdagstaler er hverken mange eller særlig lange. Den gamle Militær skinner altid igennem. Som noget temmelig enestaaende i vor parlamentariske Historie kan det anføres, at han altid indledede sine Forelæggelsestaler med følgende Vendinger: Efter Hans Majestæt Kongens Befaling har jeg herved den

Ære for Tinget at forelægge etc. Iøvrigt udtrykker han sig klart og ligetil, ikke uden en betydelig naturlig Veltalenhed, undertiden med en varm Appel til Fædrelandskærligheden, lidt gammel-dags i Formen, men ærlig ment. Selv hans Modstander („b i „Politiken“ ved Steinmanns Død) forener en Kritik af hans militære Dispositioner paa Als med en Anerkendelse af hans „fuldkomment hæderlige Karakter, hans Elskværdighed og ligefremme Væsen“, der gjorde ham „meget afholdt“.

Efter hans Tilbagetræden fra det korte Besøg i dansk Indenrigspolitik overtog han atter i 1877 efter Anmodning Stillingen som kommanderende General i Jylland, indtil han i 1882 paa Grund af Alder stilledes a la Suite.

I Aarhus spillede han som Garnisonschef en fremtrædende Rolle, ikke mindst i selskabelig Henseende. At komme hos Gene-

1al Steinmann var Tegnet paa at høre til det bedste Selskab i Dattidens Aarhus. Han havde først sin Bolig paa Søndergade og siden paa Hjørnet af Fredensgade og Søndre Allé (senere købt til Bispegaard). Ved de meget paa-skønnede Middage samledes foruden de højeste militære og civile Embedsmænd Repræsentanter for Byens bedste Huse, Hans Broge, Brygger Meulengracht, Ceres, Grossererne Koppel og Rahr, og fra Omegnen Mænd som Generalkonsul Pontoppidan, Constantinsborg, og Godsejer Ingerslev, Marselisborg.

Paa Tybjerggaard.

De sidste 12 Aar af sit Liv tilbragte General Steinmann paa Tybjerggaard.

Tybjerggaard er en gammel Heregaard, der ligger smukt paa Afslutningen af et Bakkedrag, der strækker sig tværs gennem den nordlige Del af Tybjerg Herred og rimeligvis har givet Her-

redet Navn. Bakkedraget falder paa to Steder brat af mod det foran (mod Syd) liggende engagtige Omraade. Paa den anden Bakkeafslutning ligger Tybjerg Kirke, ved hvis hvide Mure Slægten Steinmanns sidste mandlige Medlemmer er stedt til Hvile.

Mellem Kirke og Hovedbygning er Terrænet lavere, og her laa indtil Branden den 29. Marts 1926 den anseelige gamle Avlsgaard, der var opført af en af 1700-Aarenes Foregangsmænd paa Landbrugets Omraader, Major West.

Hovedbygningen er for Midtfløjens Vedkommende opført (1762) af den fra omfattende litterær-videnskabelige Arbejder kendte Tyge Jesper Rothe. Paa Sidefløjene har General Steinmann foretaget betydelige Byggearbejder og Restaureringer (ca. 1872).

Hovedfløjen er stilfuld, praktisk indrettet med store, høje, lyse Rum. Foran mod Haven er

der en højtliggende Terrasse og nedenfor den i Landskabets naturlige Niveau ligger den smukke Have i Parkstil.

Til Hovedbygningen fører en gammel Lindeallé, og til alle Sider breder sig iøvrigt de veldyrkede Marker, afsluttede mod Vest af Tybjerg Skov.

Den gamle General — hans Kendingsnavn gennem en lang Aarrække — havde tilbragt et Par Sommermaaneder aarligt paa Gaarden, ogsaa mens han tjente i Hæren. Her samlede han da — foruden Medlemmer af Slægten — jævnligt sine militære Venner og Tjenestekammerater.

Sit Arbejdsværelse havde han i et stort Rum mod Sydøst. Og det er et Vidnesbyrd om hans Efterlevendes Pietet overfor ham, at dette Værelse endnu er udstyret som i hans Tid.

Efter at Generalen havde taget fast Bopæl paa Tybjerggaard, samlede han ofte en talrig Kreds om sig. Af denne mindes Gene-

ralen for sin absolute Punktlighed, sin Ridderlighed og sin smukke gammeldags Gæstfrihed.

Punktligheden var en Indlevelse fra den lange militære Tjenestetid. Den kunde undertiden være særlig de unge Damer blandt Gæsterne en Gêne; men man lærte hurtigt at indordne sig. Under den elskværdige ridderlige Form, som var ham egen, gennemførte han sin Husorden.

Præcis Kl. 8 $\frac{1}{2}$ fandt den højtidelige Opmarsch Sted til Morgenbordet, hvor han kunde lide, at man gav sig god Tid. Efter Morgenmaaltidet gik han ud at se til sine Heste, Hunde, Køretøjer, forhandle med sine Folk etc.

Forhandle er maaske ikke det helt rigtige Ord. Dertil var han for meget militær. Han gav sine Ordre, spurgte, om de var forstaaet; var de det ikke, havde han intet imod at gentage dem; men han huede ikke, at man sagde „Javel“ og saa gjorde Tingen galt.

Hans gamle Tyende mindes ham med Hengivenhed og Ærbødighed. Han var — siger en af hans sidste Kuske — en bestemt Mand, en retfærdig Mand, men han forlangte, at alt skulde gaa som efter en Snor. Helst vilde han have gamle Hestfolk i sin Tjeneste.

Han taalte ikke, at der blev røget i Staldene eller under Arbejdet. Folkene maatte ryge paa deres Værelser, men ellers ikke. Selv efterlevede han ogsaa Reglen. Og selv højtstaaende Gæster maatte bøje sig for den.

En Dag kom en Nabogodsejer til Tybjerggaard. Generalen saa Gæsten rygende i Alléen og kaldte strax paa sin Kusk, idet han sagde:

— Vil De hente Forpagteren, Godsejer X ryger Cigar. (Saa maatte Godsejer X ikke gaa ind i Udhusene.)

Politik blandede han sig aldrig i. Han stillede Vogn til Raadighed for sine Folk paa Valgdagen,

men udtalte sig aldrig om, hvad de skulde stemme. Selv var han Højremand af den gamle Skole. Han maatte, efter sin egen korte politiske Optræden at dømmе, ikke kunne være tilfreds med Estrup-Bahnsons Maade at „løse“ Forsvarssagen paa, men udtalte sig aldrig offentlig. Hans Læsning paa Tybjerggaard var de konservative Blade; men han holdt „Morgenbladet“, saalænge C. Berg var Medlem af Redaktionen.

Lovtro var han til det Yderste. En Gang var hans private Folk blevet tilsagt til Snekastning. Det paalaa ellers Forpagteren at stille Snekasterne. Folkene spurgte, om de skulde gaa.

Generælen svarede: Man adlyder en Ordre, men kan protestere. Men man protesterer ikke ved at blive borte.

I de første Aar efter at han havde taget Bopæl paa Tybjerggaard, red han hver Dag en Tur. I sin høje Alderdom maatte han køre. Men Sansen for Regelmæs-

sighed i Livsførelsen var indgaaet som et fast og ufravigeligt Led i denne.

Naar Morgenmaaltidet paa Gaarden var indtaget i den Tid, Gæsterne flokkedes paa denne, var Dagen fri indtil Kl. 3, saa samledes man til Dagens Spadseretur, der enten gik ad Alléen, til Grænsen for Tybjerggaards Omraade (ved det saakaldte Magisterens Hjørne), eller til Skoven. Der var i Reglen mange Damer som Gæster paa Gaarden, og navnlig de yngre iblandt dem var ikke altid henrykte for Spadsereturen ad en støvet Vej. Men sligt gjorde ikke Indtryk paa den gamle General.

Gammeldags ridderlig og galant var Generalen altid. Naar man paa Tilbagevejen kom til Haven, plukkede Generalen en Rose til hver af Damerne, og den Rose bar man saa til Middagen. Denne indtoges ogsaa præcis paa Klokkeslet. Sommetider kneb det for de unge Damer at møde præ-

cis, saaledes Frk. Wilster, en Datter af Generalen.

Paa godmodig Vis kunde det da mere den gamle General ved et extra Slag paa Gongongen at bringe Fart i Tingene.

Forøvrigt veg han ikke tilbage for en skarp Replik. I Folkemunde gik en Historie om en nybagt Generalmajor, der engang ved en Middag henvendte sig til Steinmann med de Ord: „Nu haaber jeg, Excellensen vil erkende mig som Kollega, nu jeg ogsaa er General.“ Steinmann skal have svaret: „Jeg giver ikke meget for den General, der har tjent sine Sporer paa de bonede Gulve.“ Den ny Generalmajor tog hurtigt hjem.

Blandt Generalens faste Feriegæster paa Tybjerggaard var i adskillige Aar General Zahlmann, Oberst Thulstrup, Aarhus Borgmester v. Schmidten. En Datter af sidstnævnte, Frk. Augusta v. Schmidten, var i Generalens senere Aar Gæst paa Tybjerggaard

i Vintermaanederne og bidrog ved Samtale, Oplæsning og paa Spadsereture til at korte Timerne for den ensomme gamle Mand. Disse Vintermaaneder levedes i fuldkommen Stilhed og under en fuldkommen Regelmæssighed i Levemaade. Den gamle General elskede Samtaler, og jævnlig faldt han paa sine regelmæssige Ture i Samtale med Landsbyens Beboere, med hvilke han stod paa den bedste Fod.

Landbruget paa Tybjerggaard blev den Gang, som før og siden, drevet ved Forpagter; men den gamle General omfattede dette som Godsets Forhold i det Hele med levende Interesse.

En af Egnens Folk, der har kendt den gamle General, udtaler, at S. elskede Tybjerggaard, Egnen og Befolkningen. Alt godt, der voxede op, havde hans varme Interesse. Naar der var Halvaarsexamen i Tybjerg Skole, mødte Generalen udenfor Skolen og trakterede Børnene med Bol-

ler. Hver Jul fik to Elever i hver Klasse en Bog af ham. Tybjerg Læseforening, der var stiftet allerede 1866, havde hans varmeste Interesse, og han støttede den paa forskellig Maade.

Steinmann døde paa Tybjerggaard den 13de Februar 1894 — i 30-Aaret for de store Begivenheder, han havde været saa stærkt med i.

Selv om Kritiken over Als nu levede op paany i Omtalerne af den Afdøde, var det dog udelukkende hædrende Ord, der lød om den gamle General. Han har — udtalte Provst Lic. theol. O. Waage, Herlufmagle, — haft den Lykke at faa Oprejsning i sit Folks Omdømme og naa den Anerkendelse, han fortjente. Hans Kærlighed til sin Stand viste sig til det sidste ved den levende Interesse, som han følte for alt, hvad der angik vor Hærs Udvikling og vort Lands Forsvar og ved den Troskab, hvormed han

holdt fast ved ældre og yngre Kammerater.

Vi holdt alle af vor gamle General, og vi vil dybt savne ham.

— Saaledes sluttede Provst Waage sin Tale. Og den Højtidelighed, der prægede Jordefærden, den Deltagelse, der vistes fra alle Sider, bekræftede Provstens Ord. Kongen sendte personlig en Krans, og Godsets Beboere lagde en Sølvkrans paa Baaren. Fire Officerer fungerede som Sørgeomarskaller, og 100 Dragoner af Næstved Garnison afgav Æresvagt ved Gaarden og Kirken. Godsets Beboere bar Kisten ud af Hjemmet, og Officerer bar Kisten til Graven.

Efter Generalens Død

overtoges Tybjerggaard af hans eneste Søn, Oberstløjtnant P. F. Steinmann, der samtidig udtraadte af Hæren. Han indehavde Godset til sin Død i 1910. Han tog ikke fremtrædende Del i Egnens Liv, men var dog gennem en

Aarrække (1902—05) Medlem af Ringsted Andelsslagteris Bestyrelse. Efter hans Død blev hans Enke, Kammerherreinde Steinmann, f. Tuxen, Ejerinde af Tybjerggaard. Hun har vaaget nøje over de gode Traditioner paa den stilfulde gamle Gaard. Endnu staar den gamle General Steinmanns Vaabensamling og hans Arbejdsværelse, saaledes som det stod den Dag, den gamle General lukkede sine Øjne.

Der er ingen Livsarvinger til Godset.

Kammerherreinde Steinmann, der fyldte 70 Aar 12. Oktober 1930, modtog ved den Lejlighed veltalende Vidnesbyrd om den Kærlighed og Højagtelse, hvormed hun omfattes af alle, der gennem Aarene er kommet i Forbindelse med Tybjerggaard.

INDHOLD

	Side
Blade af Ringsted Raadhus' gl. Historie	1
Lidt fra det gamle Klippede	23
Da den sidste Vaabenbroder gik bort	37
Set fra Redaktørstolen	50
Af Munkebjergby Sogns Historie	127
Træk af Stenmagle Sogns Historie	179
Træk af Øde Førslev Sogns Historie	243
En Slægtshistorie fra Tybjerggaard	277
